

**”Olen minä kyseenalaistanut” –
Suomalainen nykyromaani ja taistolaisuuden merkityskamppailut**

Anni Hyypiö

Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2014
Kirjallisuus
Humanistinen tiedekunta
Oulun yliopisto

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
1.1 Tutkielman aihe, näkökulma ja hahmotus	4
1.2 Tuhannen toverin tarinat – taistolaisuus romaanin ja tutkimuksen aiheena	7
1.3 Kohdeteosten lyhyt esittely	10
2 TAISTOLAISUUDEN HISTORIAALLINEN TAUSTA	14
2.1 Suomalainen vasemmisto ennen 1970-lukua	17
2.1.1 Sisällissota jakaa linjat	17
2.1.2 Vasemmisto jakaantuu kahtia	18
2.1.3 Sotavuodet yhdistäjänä ja erottajana	20
2.1.4 Kohti ystävyyttä ja yhteistyötä	22
2.1.5 Maassa maan tavalla - suomettumisen pitkä varjo	23
2.2 1970-luku ”politisoituneena” vuosikymmenenä	24
2.2.1 SKP veljessodan kourissa: jako meikäläisiin ja heikäläisiin	26
2.2.2 1970-luvun vasemmiston monet tuulet	29
3 ”KUTEN HEITÄ ON TAPANA KUTSUA” – KAMPPAILUT TAISTOLAISUUDEN TOTUUDESTA	32
3.1 Käsitteiden taustaa	35
3.2 Kieli tuottaa todellisuuden – ”taistolaisuuden” käsitteen taustaa	43
3.3 Me stallarit” – taistolaisuuden nimeäminen vallankäyttönä	45
3.4 Taistolaisuuden diskurssit	49
4 HÄVINNEIDEN HISTORIA: NYKYROMAANI PUHEENVUORONA KAMPPAILUSSA TAISTOLAISREPRESENTAATIOISTA	52
4.1 Kollektiivinen mielisairaus vai rauhan aate? Taistolaisromaanin tendenssit	53
4.2 Taistolaisuus tunnustuksena – <i>Paratiisin kartta</i>	56
4.3 Taistolaisuus väärinymmärrettynä yhteiskunnallisena liikkeenä – <i>Sinun lapsesi eivät ole sinun</i>	68
4.4 Taistolaisuus henkilökohtaisena pettymyksenä – <i>Punainen erokirja</i>	74
5 PÄÄTÄNTÖ	83
LÄHTEET	88

1 JOHDANTO

Kristiina Halkolan kauriinsilmät katsovat tiukasti kameraan: ”Mä en enää tiedä mitä mun pitäis ajatella ja mihin mun pitäisi uskoa. Mulle on sanottu sata kertaa että maailmaa voidaan muuttaa. No, ryhdytään muuttamaan sitä sitten!” Vuonna 1967 ilmestynyt Mikko Niskasen ohjaama *Lapualaismorsian* värisytti samoja kieliä kuin vuotta aikaisemmin ilmestynyt *Lapualaisooppera*. Kuten *Lapualaismorsiamen* päähenkilö Liisa huomasi sisuuntuneessa monologissaan, 1960-lukulainen yleisvasemmistolainen radikalismi oli vuosikymmenen viimeisinä vuosina tullut päätökseensä. Liisan sanoissa ajan henki tuli lihaksi: nyt tuli ottaa askel todelliseen suuntaan – siis minne?

Huhut taistolaisuuden kuolemasta ovat liioiteltuja. Vaikka konkreettinen liike onkin kuollut jo vuosikymmeniä sitten, symbolisesti se elää yhä hämmästyttävän vahvana. Taistolaisuus on väkevä haamu, jota on sekä pelätty, palvottu että parjattu. Kuten Anja Snellman romaanissaan *Paratiisin kartta* (1999/2001, 107) ironisesti kysyy: ”Oli iloinen kuusikymmenluku ja sitten tuli hilpeä kahdeksankymmenluku. Jäikö jotain väliin?” Taistolaisuuden kiinnostavuus tutkimuskohteena kiteytyykin tähän vaitonaisuuden synnyttämään paradoksiin. Taistolaisuus on toisaalta äänekkäästi haukuttu, toisaalta kuoliaaksi vaiettu.

Käsittelen pro gradu -tutkielmassani suomalaisen nykyproosan taistolaisrepresentaatioita sekä näiden suhdetta taistolaisuusdiskursseihin. Laajassa mielessä tavoitteenani on selvittää, millä tavalla taistolaisuutta suomalaisessa romaanitraditiossa muistetaan ja kuvataan ja miten nämä taistolaisrepresentaatiot liittyvät laajemmin taistolaisuuden merkityksestä käytäviin neuvotteluihin.

Esitän, että tarkastellessani ilmiötä nimeltä ”taistolaisuus”, käsillä on samanaikaisesti kolme yhtä aikaa olemassa olevaa tasoa. Ensinnäkin taistolaisuus on olemassa historiallisena ilmiönä. Yksinkertaistetusti esitettynä ”taistolaiset” voidaan määritellä SKP:n varapuheenjohtaja Taisto Sinisalonen kannattajiksi, jotka muodostivat puolueen Neuvostoliitto-myönteisen vähemmistön. Varsinaisen SKP:n puoluepolitiikan ohella taistolaisuus näkyi Etelä-Suomen yliopistoissa, joissa marxilais-leninistinen opiskelijaliike toimi ahkerasti opiskelijapolitiikassa. Taistolaiset olivat ahkerasti mukana myös 1970-luvun kulttuurielämässä, ja erityisesti poliittisessa laulu- ja teatteriliikkeessä. Historiallinen taistolaisuus paikantuu ajallisesti pääosin 1960-luvun lopulta 1970-luvulle.

Toisena tasona elävät taistolaisuuden kuvaukset. Taistolaisuus on 1980-luvulta saakka ollut teemana niin dokumenteissa, näytelmissä kuin nykyproosassakin. Representaatiot edustavat jotain jo poissaolevaa – näin taistolaisuuden representaatiot edustavat jo kuollutta, aktuaalista liikettä.

Kolmanneksi käsitan taistolaisuuden elävän diskursiivisena muodostumana. Taistolaisuudesta käytävässä keskustelussa eri näkökulmat neuvottelevat taistolaisuuden oikeasta, todellisesta luonteesta. Ottamatta itse arvottavaa kantaa siihen, mikä näistä näkökulmista on ”oikea”, erotan taistolaisuutta käsittelevässä keskustelussa yhden valtakurssin, jota vastadiskurssit kommentoivat ja muokkaavat. Juuri diskursiivisena ilmiönä taistolaisuus elää edelleen väkevästi: liikkeen muistelussa sen menneisyyttä ja merkitystä kirjoitetaan jatkuvasti uudelleen nykyhetken kontekstista käsin. Se tapa, millä taistolaisuudesta puhutaan – ja useimmiten myös kiivaaseen sävyyn väitellään – rakentaa sitä tapaa, jolla taistolaisuus ymmärretään.

1. 1 Tutkielman aihe, näkökulma ja hahmotus

Tutkielmani tarkastelee niitä tapoja joilla taistolaisuuden eri tasot (liike historiallisena ilmiönä, kirjallisena kuvauksena ja diskursiivisena muodostelma) keskustelevat. Taistolaisuuden varsinaisen historiallisen ilmiön luonteen selvittämiseen on sosiologilla tai poliittisen historian tutkijalla kirjallisuudentutkijaa järeämmät välineet. Kirjallisuudentutkijana taistolaisuuden problematiikkaa on mielekkäintä lähestyä taistolaisuuden representaatioiden kautta. Näitä representaatioita suomalaisessa nykyproosassa analysoimalla etsin vastausta ennen kaikkea sille, millä tavalla representaatiot muistavat ja uudelleentuottavat mennyttä ilmiötä.

Vaikka näkökulmani on kulttuuri- ja kirjallisuudentutkimuksellinen, en jätä taistolaisuuden historiallista taustaa käsittelemättä, vaan suhteutan kohdoteoksien kerronnallistamisen historialliseen kontekstiin. Lähestymistavallani en kuitenkaan pyri niin sanotun totuudellisen kuvan muodostamiseen. Nähdäkseni yksiselitteisen ja objektiivisen kuvan muodostaminen taistolaisuudesta on likipitään mahdotonta ja tutkimukseni kohdalla jopa epärelevanttia. Ymmärrän myös sen, että myös oma tutkimukseni osallistuu taistolaisuuden diskurssien toimintaan: taistolaisuuden diskurssit työskentelevät meissä kaikissa, tutkijaa unohtamatta.

Tutkielmassani käytän systemaattisesti käsitettä taistolainen. Välillä käytän tarkentavia alakäsitteitä (kuten ex-taistolainen) puhuessani tietystä taistolaisten ryhmästä. Perustelen valintaani sillä, että

käsite on vuosien systemaattisessa toistolla muotoutunut kuvaamaan ryhmää. Tiedostan kuitenkin käsitteen kiistanalaisen historian, ja etenkin sen roolin monimuotoisen ihmisryhmän yhtenäistämisestä yhden käsitteen alle.¹ Väitän, että ”taistolainen” on käyttökelpoisin käsitteistä tarkastellessa juuri taistolaisien representoimista, liikkeen tuottamista. Huomautettakoon myös, että muut ”taistolaisista” käytetyt nimitykset ovat joko liian epätarkkoja (”vähemmistöläiset”, ”luokkakantaiset”) tai suorastaan pejoratiivisia (”stallarit”, ”stalinistit”).

Taistolaiskeskustelun analyysin kannalta on tärkeää tunnistaa ensinnäkin se, millä tavoin liikkeestä on puhuttu: minkälaista kieltä käytetään taistolaisuuden kuvaamisessa ja muistelussa. Kielenkäyttö on sosiaalista toimintaa, jossa sosiaalista todellisuutta rakennetaan. Sosiaalisen todellisuuden rakentaminen ei pysähdy välittömään, kasvotusten tapahtuvaan kommunikointiin, sillä myös tekstien välillä tapahtuva kommunikointi on vuorovaikutteista. Taistolaiskuvauksen analyysissä hyödynnän keskeisimpänä *representaation* käsitettä. Koska tutkimukseni kiinnostus ei kohdistu todelliseen taistolaisuuteen vaan sen merkityksestä käytävään keskusteluun, representaation käsite on lähes pakollinen työkalu taistolaiskuvia tutkiessa.

Kuvatakseni representaatioiden valtasuhteita hyödynnän Raymond Williamsin ja Louis Althusserin ajatuksia *hegemonisuudesta*. Williamsin määritelmän mukaan hegemonia on joukko käytänteitä ja odotuksia, jotka rakentuvat niin kutsutulle arkijärjelle, ihmistä ja maailmaa koskevalle ymmärrykselle. Hegemonia on joukko merkityksiä ja arvoja, jotka koetaan luonnollisiksi, ja jotka luovat uutta todellisuutta. Tarkemmin tätä kielellisen todellisuuden tuottamista tutkin *diskurssin* käsitteen kautta. Diskurssin käsite auttaa selventämään sitä, millä tavoin taistolaiskeskusteluun sisältyvä valta ilmenee. Hyödynnän tutkielmassani monia eri käsitteitä eri tutkimusperinteistä, ja käytän niitä käsitteellisinä välineinä taistolaisrepresentaation kontekstin problematisoinnissa. Vaikka työni ei varsinaisesti sitoudu teoreettisesti mihinkään yhteen tutkimusperinteeseen, hyödynnän käsitteitä ajatuksien ja kysymyksien herättäjänä tutkija Antti Seppälää (2003, 41) lainaten ”ajatuksellisenä kannattimena”.

Toinen keskeinen tutkimuskysymykseni liittyy siihen, millä tavalla taistolaisia on esitetty ja kuvattu, niin suomalaisessa romaaniperinteessä kuin niin sanotussa ”muistelukirjallisuudessaakin”. Mielestäni on perusteltua tutkia rinta rinnan sekä fiktiivisiä ja ei-fiktiivisiä taistolaiskuvia, sillä ne kommentoivat toinen toisiansa. Jätän analyysini ulkopuolelle kuitenkin televisiosarjat (kuten *Me stallarit*, 2004) ja dokumentit (kuten *Lenin-setä asuu Venäjällä*, 1988) ja keskityn kirjallisten

---

¹ Esittelen taistolaisuus-käsitteen ristiriitaista syntyperää tarkemmin luvussa 3.

taistolaiskuvien tarkasteluun.

Historiaa tarkastellaan nykyhetken kontekstista käsin, ja karrikoidusti voidaan sanoa sen kirjoittamisen olevan aina voittajien (ts. nykyisessä tilanteessa hallitsevassa asemassa olevien) käsialaa. Taistolaisuuden historia sen sijaan on kahdessa merkityksessä hävinneiden historiaa. Konkreettinen liike on kuollut ja kuopattu, sen tavoitteet ja perintö jäivät toteutumatta ja jättivät jälkeensä vähintäänkin epäilyttävän leiman. Hypoteesinani onkin, että nykyiset taistolaisdiskurssit ovat vallankäytön läpäisemiä. Tutkielmani tavoitteenani on selvittää, miten tuo valta aktivoituu ja artikuloituu sekä kohdeteoksissa että yleisemmin taistolaisdiskursseissa.

Analyysini kohteena ovat kolme taistolaisaihetta käsittelevää romaania: Laura Honkasalon esikoisromaani *Sinun lapsesi eivät ole sinun* (2001/2003), Anja Snellmanin romaani *Paratiisin kartta* (1999/2001) ja Pirkko Saision romaani *Punainen erokirja* (2003). Vaikka kyseisillä teoksilla tuntuu ensi näkemällä olevan enemmän erottavia kuin yhdistäviä piirteitä, niitä kaikkia kuitenkin yhdistää (nuor)taistolaisuuden kokemuksen kuvaaminen. Kaikkien teosten protagonistit kokevat ja elävät taistolaisuuden vauhdikkaita vuosia 1970-luvulla. Kohdeteosteni ohella sivuan työssäni myös muita aihetta tematisoivia romaaneja.

Romaanien lisäksi hyödynnän tutkielmassani myös taistolaisuutta sivuavia omaelämäkertoja, taistolaiskeskustelussa keskeisiä lehtileikkeitä sekä taistolaisuutta käsitteleviä kokoomateoksia. Jälkimmäisistä merkittävimpiä ovat Ilkka Kylävaaran *Taistolaisuuden musta kirja* (2004) ja tälle vastineeksi samana vuonna julkaistu Heikki Mäki-Kulmalan *Taistolaisuuden harmaa kirja* (2004/2008). Tämän aineiston funktiona on ensisijaisesti primääriteosten tarjoamien representaatioiden liittäminen osaksi laajempaa taistolaisuudesta käytävää keskustelua eli taistolaisdiskursseja.

Tutkimukseni etenee kronologisesti taistolaisuuden menneisyydestä kohti nykyisyyttä. Koska haluan välttää taistolaisuutta käsittelevässä keskustelussa yleistä mystifointia ja ilmiön absurdina esittämistä, taustoitan taistolaisuuden historiallista luonnetta heti luvussa 2. Tässä luvussa pohdin tekstiesimerkkien kautta lyhyesti myös sitä, kuinka historiankirjoitus näkyy taistolaisrepresentaatioissa ja kuinka taistolaisdiskursseille tyypilliset ”taistolaisuuden selitysmallit” toimivat taistolaisuutta käsittelevässä historiankirjoituksessa.

Kontekstualisoimisen jälkeen siirryn kohti taistolaisuuden merkitysten rakentamista. Luvussa 3 pohdin avainkäsitteiden ja tekstiesimerkkien kautta sitä, miten taistolaisuudesta käytävät

merkityskamppailut voidaan nähdä diskursiivisina valtakamppailuina. Michel Foucault'n diskurssikäsitteen pohjalta pureudun kysymykseen siitä, mitkä näkemykset taistolaisuudesta ovat hyväksytyjä, mitkä taas kiellettyjä. Diskurssin yhteydessä käsittelen myös nimeämisen politiikkaa ”taistolaisuus” -käsitteen kautta. Käsitteiden pohdinnan lomassa siirryn jo kohti primääriteosteni lähiluentaa, joka on luvun 4 keskeisin sisältö. Tässä luvussa esittelen myös yleisesti taistolaisuuden tematiikkaa suomalaisessa nykyromaanissa.

Keskeisimmän analyysilukuni alaluvuissa analysoin lähiluvulla kohdeteosteni taistolaisrepresentaatioita ja niiden suhdetta taistolaisdiskursseihin. Ensimmäinen käsittelemäni teos on Anja Snellmanin *Paratiisin kartta*, jonka liitän taistolaisuus uskonnollisena liikkeenä -diskurssiin. Snellmanin romaanin jälkeen analysoin Laura Honkasalon *Sinun lapsesi eivät ole sinun* -romaanin ja sen suhdetta taistolaisuus väärinymmärrettynä liikkeenä -diskurssiin. Viimeisin käsittelemäni teos on Pirkko Saision *Punainen erokirja*, jonka avulla esittelen taistolaisuus henkilökohtaisena pettymyksenä -diskurssia.

Johdantoni päätteeksi luon vielä katsauksen taistolaisuudesta aiemmin tuotettuihin tekstuaalisiin representaatioihin. Esittelen lyhyesti myös taistolaisuutta koskevaa aiempaa tutkimusta, ja huomioin myös lyhyesti primääriteosteni analyysin kannalta olennaiset tutkimukset. Viimeiseksi esittelen lyhyesti kohdeteokseni, ja selvitän myös lyhyesti kirjailijoiden taustaa ja niiden suhdetta omaan tutkimukseeni.

1. 2 Tuhannen toverin tarinat – taistolaisuus aiheena suomalaisessa kirjallisuudessa ja tutkimuksessa

Taistolaisten aseman ja merkityksen tuottaminen kirjoitettuun muotoon on aloitettu jo liikkeen aktiivivuosina. Liikkeessä enemmän tai vähemmän aktiivisesti toimineet ovat kirjoittaneet mielikuviaan ja muistojaan talteen moniin muotoihin. Ensimmäisten taistolaistekstien joukossa oli SKDL:n puoluesihteerin Rauno Setälän pohdinta omasta asemastaan liikkeessä teoksessa *Uusstalinistin uskontunnustus* (1970), ja Setälälle kirjalliseksi vastineessa syntyneessä Kerttu Kauniskankaan SKP:n jakoa käsittelevässä *Mutta ne toverit!* (1971) -teoksessa. Lyriikassa taistolaisuuden tunteja ilmensivät muun muassa Matti Rossi² ja Pentti Saarikoski³. Jo 1970-luvulla

---

² Rossi on myöhemmässä taistolaiskeskustelussa joutunut varsin huonoon valoon Unkarin kirjailijaliitolle ja Unkarin Suomen suurlähettiläälle keväällä 1975 lähettämänsä kirjeen myötä. Kirjeessään Rossi kertoi unkarilaisen kirjailijan Dénes Kissin neuvostovastaisista mielipiteistä. Kirje julkaistiin 18.7.1975 myös Tiedonantajassa. Pirkko Saisio viittaa

julkaistiin taistolaisuutta sivuavia romaaneja, kuten Tampereen yliopiston hallinnonuudistuskamppailuja kuvanneet Antti Eskolan *Mies ja ääni* (1973) ja Raija Orasen *Valomerkki* (1978). Nähdäkseen ensimmäinen varsinainen taistolaisromaani ilmestyi kuitenkin vasta vuonna 1984 Kim Weckströmin *Puuluolan (Trägrottan)*, 1984) myötä. Weckströmiä seurasivat muutaman vuoden sisällä Rauni Paalasan *Agitaattorin morsian* (1990), Riitta Vartin *Nuoruuden yliopistot* (1992) ja Naaraan aika ja Tapani Suomisen esikoisromaani *Sarvikuonojen aika* (1992).

Ensimmäisten romaanien myöstä alkoi taistolaisuus herättää myös akateemista kiinnostusta. Liikkeen yhteiskunnallisesta luonteesta johtuen suurin osa tutkimuksesta on ollut poliittista historian tutkimusta. Jarko Tirkkonen julkaisi Sosialistista opiskelijaliittoa käsittelevän pro gradu -tutkielman *Vapaasta radikalismista Sosialistiseen opiskelijaliittoon* vuonna 1987, ja Ari Tuulentie entisten taistolaisten omaelämäkertoja käsittelevän pro gradu -tutkielman *Stalinistit ja takinkääntäjät: taistolaisuuden muistaminen ja kulttuurimallit* vuonna 1996. Matti Hyvärinen pohti Sosialistisen Opiskelijaliiton luonnetta vuonna 1985 ilmestyneessä artikkelikokoelmassaan *Alussa oli liike: tutkimus yhteiskunnallisten liikkeiden mahdollisuuksista*. Hyvärinen palasi aiheeseen taistolaisten omaelämäkertoihin keskittyvässä *Viimeiset taistot* -väitöskirjassa vuonna 1994. Tapani Suominen vertaili 1960–1970-lukujen opiskelijaradikalismien muotoja väitöskirjansa pohjalta muokatussa teoksessa *Ehkä teloitamme jonkun. Opiskelijaradikalismi ja vallankumousfiktio 1960- ja 1970-lukujen Suomessa, Norjassa ja Länsi-Saksassa* vuonna 1998. Jukka Relander selvitteli taistolaisliikkeen psykologisia syntyisiä artikkelissaan ”Taistolaisuuden psykohistoriaa” (1999). Myös taistolaisten roolia kulttuurin tuottajina ja käyttäjinä on tutkittu. Virve Raittisen pro gradu -tutkielma ”*Taisteluun taiteen puolesta*”: 1970-luvun taistolaisen kulttuuriliikkeen kirjallinen elämä (1999) käsitteli aihetta ensimmäisenä.

Varsinainen taistolaisuusromaanikirjallisuudessa alkoi kuitenkin vasta 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa. Nopeassa tahdissa varsin vähälle huomiolle jäänyt aihe nousi suomalaisten naiskirjailijoiden käsittelyyn. Anja Snellman julkaisi *Paratiisin kartan* vuonna 1999, Laura Honkasalo *Sinun lapsesi eivät ole sinun* -romaanin vuonna 2001, ja Pirkko Saisio *Punaisen erokirjan* vuonna 2004. Samana vuonna Saision romaanin kanssa julkaistiin myös Raija Orasen *Kohtauspaikka Marinad* -romaanin. Vuonna 2008 aiheeseen tarttui Virpi Hämeen-Anttila romaanillaan *Muistan sinut Amanda*. Taistolaisuutta käsiteltiin vajaan vuosikymmenen tauon jälkeen 2000-luvun alkuvuosina ahkerasti myös mieskokijan näkökulmasta. Kahdeksan vuoden

---

selkeästi Rossiin näytelmässään *Baikalin lapset* (2002/2003) ystävänsä vankileireille toimittavan Penan henkilöhaun kautta.

sisällä ilmestyi neljä mieskirjailijan teosta: Staffan Bruunin romaani *Bailut barrikadeilla (Fest på barrikaderna*, 2001), Jorma Ranivaaran romaani *Upseerin parempi elämä* (2003), Timo Malmin romaani *Puolueen lemmikki* (2007) sekä Juha Ruusuvuoren romaani *Stallari* (2009). 2010-luvulla taistolaisuutta on sivuttu muun muassa Janne Kuusen romaanissa *Banksteri* (2012) ja Hilikka Ravilon romaanissa *Terhi* (2013).

Myös taistolaisuuden tieteellinen tutkimus aktivoitui 2000-luvun vaihteessa uudestaan. Mika Lampinen julkaisi taistolaisliikkeen ideologiaa käsittelevän pro gradu -tutkielman *Imperialismin iltarusko? Nuortaitolaisen liikkeen ideologian muotoutuminen* vuonna 2000. Pirkko-Liisa Kastari sivusi myös taistolaisuutta maolaisia ja 1960-luvun radikalismia käsittelevässä väitöskirjassaan *Mao missä sä oot?* (2001). Anna Kontula julkaisi taistolaismyyttiä ja entisten TYMR⁴-aktiivien toimintaa käsittelevän *Kuollut muttei kuopattu – taistolaisuus ja miten sitä muistetaan* -pro gradu -tutkielman vuonna 2003. J. P. Roos pohti taistolaisajan aktivismin jälkiä artikkelissaan ”Missä he ovat nyt? 60- ja 70-lukulaiset aktivistit 2000-luvulla” (2005). Suomenruotsalaisesta taistolaissiivestä ilmestyi Camilla Bergrenin ja Marianne Lydenin toimittama historiateos *Nyttiga idioter? Unga idealister, Lenin och sjuttioalet* vuonna 2009.

2000-luku toi tullessaan myös näkyvimvät määrittelykamppailut taistolaisuuden oikeasta muistamisesta. Toimittaja-kiinteistöväliittäjä Ilkka Kylävaaran *Taistolaisuuden musta kirja* ilmestyi mediahuomion saattelemana vuonna 2004, ja Heikki Mäki-Kulmalan vastine *Taistolaisuuden harmaa kirja* ilmestyi myöhemmin samana vuonna. Kriittistä käsitystä taistolaisuudesta käsiteltiin myös esimerkiksi Seikko Eskolan esseekokoelmassa *Historian kuolema ja kulttuurien taistelu. Kirjoituksia historiasta ja nykyajasta* (2006), Anssi Sinnemäen esseekokoelma *Vastakirja. Eli miten lapset syövät vallankumouksensa* (2011) sekä Katja Boxbergin ja Taneli Heikan poliittisessa pamfletissa *Lumedemokratia* (2009).

Taistolaisten toimintaa suomalaisissa yliopistoissa ja tiedotusvälineissä on 2000-luvulta lähtien nostettu etenevissä määrin esiin. Taistolaisten asemaa suomalaisessa viestinnässä (ja erityisesti Yleisradiossa) on tarkasteltu esimerkiksi Esko Salmisen teoksessa *Viestinnällä vallankumoukseen: ”Demokraattisen toimittajakoulutuksen” aika 1960-luvulta 1980-luvulle* (2004) ja Jarmo Viljakaisen teoksessa *Reporadio. Yleisradion vaaran vuodet 1965 - 1972* (2008). Taistolaisuutta opiskelijajärjestöissä ovat tutkineet Laura Kolbe⁵ ja Kustaa H.J. Vilkuna⁶.

---

⁴ Tampereen Yliopiston Marxilaiset Ryhmät.

⁵ *Eliitti, traditio, murros: Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960–1990* (1996)

⁶ Vilkuna käsittelee Jyväskylän yliopiston radikalisoitumista teoksessa *Kapina kampuksella* (2013).

Aihe on ollut suosittu myös elämäkertoissa. SKP:n entinen kansanedustaja Esko-Juhani Tennilä on käsitellyt taistolaisvuosiaan omaelämäkerrassaan *Svejkin poika* (2004). Sanoittaja-kirjailija Aulikki Oksanen on muistellut omaa suhdettaan taistolaisvuosiin sarjakuvaa ja kollaasia yhdistelevässä muistelmateoksessa *Piispa Henrikin sormi ja muita katkelmia* (2004). Sanomalehti *Kansan Tahdon* entinen päätoimittaja Eero Materon muisteluteoksessa *Brežnevin opissa* (2012) kuvataan elävästi sekä Materon omia kokemuksia Neuvostoliiton kommunistisen puolueen koulun opissa, että saman koulun taistolaissiiven edesottamuksia.

Taistolaisuutta on muisteltu myös dokumenteissa, teatteriesityksissä ja tv-sarjoissa. Riikka Tannerin käsikirjoittama ja Kanerva Cederströmin ohjaama dokumenttielokuva *Lenin-setä asuu Venäjällä* valmistui vuonna 1988. Jouko Aaltonen ohjasi 1970-luvun poliittiseen laululiikkeeseen keskittyvän dokumentin *Kenen joukoissa seisot* vuonna 2006. Pirkko Saision käsikirjoittama *Baikalin lapset* -näytelmä sai kantaesityksensä KOM-teatterissa Timo Torikan ohjaamana vuonna 2002. Astetta kevyemmällä otteella taistolaisliikettä on kuvattu vuonna 2004 komediallisen ja retrohenkisen *Me stallarit* –tv-sarjan myötä.

1.3 Kohdeteosten lyhyt esittely

Keskeisimmät analyysiteokseni *Paratiisin kartta*, *Sinun lapsesi eivät ole sinun* ja *Punainen erokirja* osallistuvat kaikki taistolaiskeskusteluun taistolaistematiikkansa kautta. Huolimatta yhteisestä aiheesta jokainen teos tarjoaa 1970-luvun taistolaisuudesta erilaisen kuvan. Teosten taistolaisuuskuvien painotukset vaihtelevat: siinä missä *Paratiisin kartta* sijoittuu selkeästi Helsingin yliopiston opiskelijatoimintaan ja *Punainen erokirja* Ylioppilasteatteriin, *Sinun lapsesi eivät ole sinun* kuvaa yleisemmällä tasolla ruohonjuuritason agitaatiotyötä Helsingin yhdistystoiminnassa.

Vuonna 1999 julkaistu *Paratiisin kartta* on helsinkiläisen Anja Snellmanin (o.s. Kauranen, s. 1954) kahdestoista romaani. Myynti- ja arvostelumenestykseen nousseesta esikoisromaanista *Sonja O. kävi täällä* (1981) alkaen Snellman on tarttunut sekä yhteiskunnallisiin että yksityisiin asioihin eikä ole arastellut vaikeina tai vaiettuina pidettyjä aiheita. Myös psykoterapeuttina ja journalistina työskentelevä Snellman on kirjoittanut niin äidin ja tyttären vaikeasta suhteesta (*Kaipauksen ja energian lapset*, 1991, *Ihon aika*, 1993, *Side*, 1998), seksuaalisesta väkivallasta (*Pelon maantiede*, 1995, *Safari Club*, 2001) lapsiprostituutiosta (*Lemmikkikaupan tytöt* (2007) kuin kirjoittamisesta itsestäänkin (*Saa kirjoittaa*, 2004, *Ivana B.*, 2012). Snellman on yhteiskunnallisten kysymysten

ohella kirjoittanut myös henkilökohtaisemmalla otteella, kuten Snellmanin siskoa Marua käsittelevä *Pääoma* (2013) osoittaa.

Paratiisin kartta (jatkossa PK) on ensisilmäykseltä Snellmanille tyypillinen suomalaista yhteiskunnallista ongelmaa kuvaava romaani. Teoksessa opettajana työskentelevän päähenkilö Raakelin koululaitoksen muutosta kritisoivan monologin kautta Snellman kommentoi suomalaisen koulujärjestelmää ja opettajan arvostuksen murenemistä. ”Historialliseksi vanhaksippiaksi” (PK, 88) oppilaidensa nimeämä Raakel murehtii liian valinnaisuuden ja oppilaslähtöisyyden tuloa koulumaailmaan, ja pohtii liiallisesta individualismista seuraavan yhteisöllisyyden kaipuun mahdollisesti vaarallisia seurauksia. ”Pahaa pelkään että jonain päivänä joku kytkee meissä kaikissa piilevän kaipauksen oikeaan pistokkeeseen ja hyökyvien laumavaistojen aika tulee taas, en uskalla edes ajatella ketkä meitä silloin alkavat kutsua yhteen ja millaisten pyrkimysten ympärille.” (PK, 29.) Varoituksensa tueksi Raakel haluaa paljastaa oppilailleen salatun menneisyytensä taistolaisliikkeessä, Raakelin sanojen mukaan ”kielletyllä vuosikymmenellä” (PK, 107).

Paratiisin kartta asettuukin varsin selkeästi taistolaisuuden tunnustukselliseen traditioon⁷, kun traumaattisesta menneisyydestään joukkoliikkeessä karismaattisen agitoija Okko Isolan puolisona vaiennut Raakel haluaa lopulta paljastaa salatun, hävettävän tarinansa. Näin ollen taistolaisuus näyttäytyy teoksena traumaattisena kokemuksena, ja *Paratiisin karttaa* voi lukea jopa traumakirjallisuutena. Teoksen tunnustuksellisuus ei tunnu palautuvan kirjailijan omiin kokemuksiin. Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen ainejärjestö *Katharsiksen* (1/2003) haastattelussa Snellman muistelee yliopistoaikojensa ikävimmän asian olleen ”voimakkaan taistolaisuuden”, joka synnytti painostavaa ilmapiiriä yliopistolla. ”Oli vaikea hengittää, jos ei ottanut kantaa. Ja jos ei ollut taistolainen, oli out. Piirit olivat tiukat”, Snellman muistelee (*Katharsis* 1/2003).

Katuva tunnustus ei kuitenkaan ole ainoa tapa kuvata taistolaisuutta, kuten helsinkiläisen kirjailija Laura Honkasalon (s. 1970) kolmas romaani *Sinun lapsesi eivät ole sinun* (jatkossa SLEOS) osoittaa. Teos on taistolaistaustansa kanssa kipuilevan Nellin kehitystarina 1970-luvulta 2000-luvulle ja kuvaa arvojen muuttumista niin suomalaisessa yhteiskunnassa kuin Nellin läheistenkin asenteessa. Agit-Propin musiikin ja vappumarssien iloisen juhlinnan yhtenäiskulttuurissa lapsuutensa viettänyt Nelli ei sopeudu 2000-luvun kaiken sallivaan ilmapiiriin, vaan kaipaa menneeseen: ”Maailma oli yksinkertaisempi silloin, oli kylmä sota ja rautaesirippu, oli aate ja laulut ja liput ja pioneerihuivit ja isä ja äiti” (SLEOS, 1). Taistolaisrepresentaatioiden kannalta merkittävää Honkasalon teoksessa on sen lapsifokusoija, sillä aikaisemmat aihetta sivunneet

teokset ovat olleet lähes poikkeuksetta opiskelijoiden näkökulmasta kerrottuja. Nelli sinänsä ei siis itse kuulu varsinaisesti taistolaisiin, vaan varsinaista liikettä edustavat hänen vanhempansa, Ilkka ja Anna. Lapsifokusoinnin ohella merkittävää on romaanista puuttuva taistolaisuuden häpeä: toisin kuin esimerkiksi Snellmanin teoksen Raakel, Nelli ei suoranaisesti häpeä eikä kadu vaan kaipaa mennyttään. Ilmestyessään romaani saikin kosolti huomiota⁸ tarjoamastaan uudenlaisesta näkökulmasta taistolaisuuteen⁹. Päähenkilönä Nellin tavoin myös Honkasalo poikkeaa tyypillisestä taistolaisromaanista henkilökohtaiselta taustaltaan, ovathan taistolaisuudesta kirjoittaneet useimmiten olleet liikkeen aktiivivuosina joko mukana liikkeessä, tai seuranneet sitä muuten läheltä. Honkasalo on kuitenkin kertonut¹⁰ aikalaiskuvauksen perustuvan hänen omiin kokemuksiinsa ja Nellin hahmon olevan noin 50 prosenttia häntä itseään¹¹.

Kirjailija-dramaturgi Pirkko Saision (s. 1949) Finlandia-palkittu *Punainen erokirja* (jatkossa PE) on vielä Honkasalonkin romaania selkeämmin tulkittavissa omaelämäkerralliseksi. Huolimatta pitkästä ja kunnioitettavan tuotteliaasta urastaan Saisio tunnetaan omaelämäkerrallisena kirjailijana, jonka romaanitriologia (*Pienin yhteinen jaettava* (1998), *Vastavalo* (2002), *Punainen erokirja* (2003)) kertoo fragmentaarisuudestaan huolimatta suhteellisen eheän kehityskertomuksen nuoresta tytöstä aikuiseksi naiseksi (Koivisto 2011, 9).

Trilogian viimeisessä osassa *Punaisessa erokirjassa* ”Pirkko Saisio”¹² -niminen oppikoululainen on kasvanut opiskelijan mittoihin ja aloittaa opintonsa Helsingin yliopistossa. Kiihkeä marxilais-leninistinen opiskelijapolitiikka vie nuoren dramaturgiopiskelijan mukanaan Ylioppilasteatteriin, jonka ailahtelevaiset valtakamppailut vievät päähenkilön ensin vallan kahvaan, sysätäkseen hänet myöhemmin alas parrasvaloista. Teos elää samanaikaisesti kolmea aikaa: romaani alkaa *Punaisen erokirjan* kirjoittamisen kuvauksella 2000-luvulta, ottaa harppauksen 1970-luvulle, ja kulkee 1980-luvun kautta takaisin 2000-luvulle.

Päivi Koiviston (2011, 9) mukaan *Punainen erokirja* on nimenomaan kirja eroista: erosta suureen rakkauteen Havvaan, naissuhteista johtuvasta erosta äitiin, irtiotosta taistolaisesta teatteripolitiikoinnista ja lopuksi myös eroamisesta lapsesta, joka kirjan viimeisillä sivuilla pakkaa tavaransa ja muuttaa lapsuudenkodistaan. Väitän, että taistolaiskuvauksen kannalta merkittävää on kuitenkin se, millä tavalla Saisio kuvaa liikkeestä irtautumisen - tai pikemminkin jättää sen

---

⁸ Ks. esimerkiksi Kajander-Ruuth 26.1.2002.

⁹ Uusi näkökulma ei ollut mieleen kaikille. Elokuvaohjaaja Riikka Tanner moitiskeli *Kansan Uutisten* yleisönosastolla vuonna 2002 Honkasalon kaipaavan poliittista liikettä, joka oli lojaali Neuvostoliitolle, kulttuuriantuma ja uhka demokratialle. (Kajander-Ruuth 2002.)

¹⁰ *Ylioppilaslehti* 12.6.2001

¹¹ *Ilta-Sanomat* 26.1.2002

¹² Selvytyden vuoksi käytän Päivi Koiviston (2011) väitöskirjan tavoin *Punaisen erokirjan* päähenkilöstä ja kertojasta ”Pirkosta” puhuttaessa lainausmerkkejä erottaakseni hänet kirjailija-Saisiosta:

kuvaamatta. Siinä missä useimmissa taistolaisuutta käsittelevissä romaaneissa eksplikoidaan tietty irtaantumishetki liikkeestä, jonka jälkeen subjekti on joku toinen, *post-taistolainen*. Tätä ei kuitenkaan *Punaisessa erokirjassa* tapahdu: Saisio väistää tehokkaasti niin katujalle kuin selittäjällekkin varatun subjektiposition.

Vaikka olenkin viitannut teosesittelyissä myös Anja Snellmanin, Laura Honkasalon ja Pirkko Saision omaelämäkerrallisuuteen, en kuitenkaan tulkitse teosten taistolaisrepresentaatioita biografistisesta näkökulmasta vaan taistolaisrepresentaatioita kontekstualisoivana seikkana. Myös kirjailijoiden haastatteluissa esille tulleet näkemykset taistolaisuudesta osallistuvat taistolaisuusdiskurssien tuottamiseen, joten en voi jättää niitä huomiotta. Kirjailijoiden taustan huomioiminen on kuitenkin relevanttia esimerkiksi teoskriittikien kautta, kuten luvussa 3 osoitan.

2 TAISTOLAISUUDEN HISTORIALLINEN TAUSTA

Taistolaisuuden muisteleminen on ihmettelyn ja epäuskon leimaamaa. Keskeiset kysymykset kietoutuvat liikkeen ideologian ympärille: ehdottoman tiukka luokkakantainen marxismi-leninismi kaikkine kiusallisine sivuoireineen koetaan niin perin juurin mahdottomana käsittää, hyväksyä tai ymmärtää, että jäljelle jää vain yksi ikuinen kysymys – miksi?

Taistolaisten omaelämäkertoja tutkineen sosiologian professori Matti Hyvärisen (1994, 15) mukaan taistolaisuudesta on tullut viimeistään Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ”hyvin outo, ellei suorastaan käsittämätön ilmiö”. Hyvärisen ihmettelyn kärkenä on ennen kaikkea taistolaisten onnettomalta vaikuttava ajoitus:

Kun suuri osa opiskelijoiden ja älymystön kärkeä - - alkaa uskoa vallankumoukseen ja Neuvostoliiton johtamaan rauhanrintamaan vain 20 vuotta ennen Neuvostoliiton ja sosialismin lopahtamista, ei näille ryhmille voi juuri antaa pisteitä erityisen suuresta poliittisesta arviointikyvystä: ihanteellisuudesta ja muutoshalusta kyllä, mutta vieraaseen poliittiseen järjestelmään tukeutuminen vain, koska se oli vieras ja teoriassa hyvä, tuntuu jälkepäin oudolta. (Hyvärinen 1994, 15.)

Hyvärisen mukaan taistolaiset siis saavat ymmärrystä arvojen hyvydestä sinänsä mutta menettävät niitä roimasti sosialismiin ripustautumisesta huonona ajankohtana. Samaa ihmettelee myös Tapani Suominen (1997, 220): ”Miten oli mahdollista, että Suomessa ylipäätään saattoi 1970-luvulla kehittyä suhteellisen vahva Neuvostoliittoon tukeutuva ja sitä kritiikittä ihaileva opiskelijaliike, joka lisäksi sai mukaansa merkittävän osan ’edistyksellistä’ kulttuuriväkeä?”

Ajallinen aspekti onkin ymmärrettävästi merkittävä tekijä taistolaisuutta pohdittaessa. Neuvostoliiton todellinen luonne Josif Stalinin 1930-luvun puhdistuksineen ei ollut valtiosalaisuus¹³, vaan maan ongelmat kyllä myös liikkeen sisällä jo 1970-luvulla hyvin tiedostettiin. Siitä huolimatta Neuvostoliittoon työväenliikkeen onnelana haluttiin voimakkaasti uskoa¹⁴. Jälleen kerran voidaan perustellusti kysyä – miksi ihmeessä?

---

¹³ Esimerkiksi jo vuonna 1973 ilmestynyt SKP:n historiaa käsittelevä *SKP:n veljet keskenään* mainitsee NKP:n paljastukset kappaleessa ”Irti stalinismista” (150 – 167). Teoksessa muun muassa pohditaan, missä määrin ”SKP:n nykyjohtoon kuuluvat kommunistit ovat olleet myötävaikuttamassa puoluetoveriensä tuhoon” (Saarinen 1973: 150). Kriittinen asenne oli siis jo 1970-luvun alussa olemassa.

¹⁴ Esimerkiksi Taisto Sinisalo pohtii elämäkerrassaan *Niin muuttuu maailma: muistikuvia ja mielipiteitä* (1978) sitä, kuinka 60-luvulla ilmenneet Neuvostoliittoa koskevat kriittiset asenteet ovat ”suurten kamppailujen” (kuten Leninin 100-vuotispäivien vieton) vaikutuksesta johtaneet ymmärrykseen Neuvostoliiton ”ratkaisevan tärkeästä, myönteisestä roolista” (Sinisalo 1978, 73).

Ajan problematiikkaa taistolaiskysymyksessä pohtii myös Heikki Mäki-Kulmala (2004/2008, 27) . Mäki-Kulmala vertaa omaa innostustaan Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -trilogian henkilöahmo Janne Kivivuoreen. Mäki-Kulmalan mukaan Kivivuoreessa koko työväenliikkeen historia – ja erityisesti sen loppu – henkilöityy. Taistolaisten käsitys työväenliikkeen tulevaisuudesta oli kuitenkin vallan toinen – nuoret näkivät tulevaisuuden siellä, missä todellisuudessa häämötti loppupiste.

Me kuusikymmentäluvun ja erityisesti seitsemänkymmentäluvun alun radikaalit vasemmistolaiset emme tätä ymmärtäneet vaan luulimme iltaruskoa aamuruskoksi. Yritimme palata alkuun, niihin huikaiseviin hetkiin, jolloin punainen aurinko vasta aloitteli taivaltaan taivaankannen yli. Se oli uusi, voimallinen ja kuin pakahtumassa onnen lupauksiin. (Mäki-Kulmala 2004/2008/2008, 27.)

Anna Kontula esittää vuonna 2003 ilmestyneessä pro gradu -tutkielmassaan *Kuollut muttei kuopattu – taistolaisuus ja miten sitä muistetaan* nykyisen taistolaiskeskustelun pohjalla olevan voimakaan ja negatiivisesti latautuneen myytin. Kontulan mukaan kaikessa taistolaiskeskustelussa tätä myyttiä joko kiistetään tai myötäillään. Kielteisen taistolaiskuvan taustalla on Kontulan mukaan aika, jolloin taistolaisia oikeasti oli olemassa ja jolloin heitä vastaan vielä käytiin todellista mielipidekampailua. (Kontula 2003, 5.) Hän esittää, että taistolaista liikettä muistellaan erityisesti valtamediassa uskonlahkoa muistuttavan dogmatismien, väkivaltaisen pakottamisen ja totalitarismin ihannoinnista, jolloin taistolaisuus halutaan sijoittaa pois politiikan piiristä, jollekin muulle elämänalueelle (Kontula 2003, 6).

Taistolaisuuden syvintä olemusta onkin pyritty lähestymään toisaalta naiiviuden, toisaalta silkan ilkeämielisyyden pohjalta. Juha Sihvolan (2004, 138) artikkelissa ”Taistolaisuus ja vallankumouksen pelko” todetaan nuortaistolaisuuden jääneen ”radikaaliksi protestiliikkeeksi”, jonka keskeisiksi mobilisoijiksi Sihvola esittää Vietnamin sodan kaltaisen maailmantapahtuman yhdistettynä suomalaisen yhteiskunnan epäkohtiin. Sihvolan mukaan taistolaiset ”naiivisti kylläkin” uskoivat Neuvostoliiton edistykselliseksi määriteltyä toimintaa, niin kotimaisissa kuin ulkomaisissa kysymyksissä. Sihvola myös toteaa, että ”taistolaisliikkeen kannattajien valtaosa voidaan luokitella lähinnä hyödyllisiksi idiooteiksi, Neuvostoliiton myötäjuoksijoiksi” (Sihvola 2004, 138), ja kuinka ”diktatoriset otteet taisivat tuntua lähinnä Zyskoviczin kanssa kamppaileiden järjestögangsterien menettelytavoissa.” (Sihvola 2004, 138.) Sihvola tuntuu kommentoivan suoraan Ben Zyskoviczin Ylioppilaslehden artikkelia ”Taistolaisten tavoitteena oli diktatuuri” (2004), jossa Zyskowicz esittää taistolaiset kommunistisen diktatuurin rakentajiksi¹⁵. Taistolaiset eivät Zyskoviczin mukaan olleet sinisilmäisiä, vaan päinvastoin jokainen taistolainen

---

¹⁵ Zyskoviczin ohella taistolaisuutta on rinnastanut diktatuuriin myös John Lagerbohm (2004, 273), joka on puhunut taistolaisuudesta ”1970-luvun fasismina”.

”tiesi riittävästi” ihailemiensa maiden todellisuudesta:

Kuka ei olisi kuullut Berliinin muurin olemassa olosta ja sen juurelle ammutuista pakolaisista? Kuka ei tiennyt, että sosialistimaissa vallitsi yhden puolueen diktatuuri ilman vapaita vaaleja? Kuka oli epä tietoinen siitä, että näiden maiden kansalaisilta puuttuivat sellaiset perustavaa laatua olevat ihmisoikeudet kuin sananvapaus ja yhdistymisvapaus? Ken oli tietämätön toisinajattelijoiden ahdistelusta ja vainosta? Tämän kaiken taistolaisetkin tiesivät ja tätä kaikkea he kiivaasti puolustivat ja perustelivat. (Zyskowicz 2004, 3.)

Professori Seikko Eskola (2006) puolestaan nimeää taistolaisuuden saaman kannatuksen olevan osoituksena suomalaisen kulttuurin ”eristyneisyydestä” ja ”primitiivisyydestä”: Seikkolan mukaan ”Länsi-Euroopassa ja Yhdysvalloissa Neuvostoliitto oli näet menettänyt hohtonsa, kun Nikita Hruštšev kommunistisen XX puoluekokouksessa 1956 oli paljastanut Stalinin hirmuhallinnon luonteen.” (Eskola 2006, 73.) Eskola toteaa myöhemmin, kuinka ”on oltava varovainen ajan muotiajatusten edessä ja pidättyväinen innostumaan siitä, mistä media on innoissaan. Arvostelukyvyn perusteisiin kuuluu epäluulo oman ajankohdan selviöitä kohtaan, niin vaikeaa kuin niistä onkin irrottautua.” (Eskola 2006, 78.)

Taistolaisuuden käsittämättömyyden ihmettely kiteytyy ehkä kirkkaimmin Juha Ruusuvuoren romaanissa *Stallari* (2009, 67), jossa romaanin päähenkilö Olli-Pekka Nevakiven, entinen taistolainen melankolisesti pohtii entistä aatettaan: ”Meidän sanamme ja tekemme olivat niin järjettömiä, että sellaista voi tapahtua vain todellisuudessa, ei kenenkään kirjailijan mielikuvituksessa.” Taistolaisuuden absurdismi nouseekin Ruusuvuoren mukaan jo aivan uudelle tasolle – todellisuus on todella tarua ihmeellisempää!

Niinpä onkin välttämätöntä paneutua taistolaisuuden taustan selvittämiseen, eli niihin seikkoihin, jotka edelsivät ja monin paikoin vaikuttivat Suomen Kommunistisen Puolueen jakaantumiseen kahteen siipeen. Taustoitukseni tarkoituksena on osoittaa, ettei taistolaisuuden synnylle ole vain yksiselitteistä syytä: suomalainen historiantutkimus on tulkinnut kehitystä hieman erilaisin painotuksin. Käytän historiallista taustoitusta vastaparina väitteelle, jonka mukaan taistolaisuuden historia on ”käsittämätöntä” tai ”Suomen historian käsittämättömin ilmiö”. Jotta tutkimukseni ei pelkistyisi suomalaisen historiantutkimuksen referoimiseksi, olen rajannut taustoitamista koskevan lähdeaineistoni tutkimusaiheittani silmällä pitäen. Koska erityisesti suomettumisen ajasta on suomalaisessa historiantutkimuksessa kirjoitettu valtavat määrät, olen poiminut joukosta vain oleellisiksi katsomani aineistot. Olen korostanut kontekstualisoinnissani lähteiden dialogisuutta, toisinaan jopa selkeää ristiriitaisuutta, selventääkseni taistolaisuuden ristiriitaisia selitysmalleja.

2.1. Suomalainen vasemmisto ennen 1970-lukua

Taistolaisuus on määritelty usein puhtaasti 1970-lukulaiseksi ilmiöksi. Tämä on johtanut siihen, että toisinaan koko vuosikymmen on liikkeen vuoksi saanut ”epäilyttävän” tai ”pahamaineisen” leiman. Teatteriohjaaja Timo Kallinen toteaa toimittamassaan teoksessa *Pitkä 70-luku – valokuvia ja muistikuvia* (2000, 7) vuosikymmenen kiinnostavuuden johtuvan kenties siitä, että sitä on haukuttu, tai siksi, että siitä on vaiettu.

Yksin 1970-luku ei riitä selittämään kaikkea, vaan taistolaisuuden taustan selvittely on aloitettava vuosikymmenistä ennen liikkeen nousua. Keskityn ennen kaikkea Suomen vasemmiston hajaannuksen kuvaamiseen taustoittaakseni SKP¹⁶:n lopullista hajaannusta

2.1.1 Sisällissota jakaa linjat

Suomalaisessa poliittisessa historiankirjoituksessa vallitsee konsensus siitä, että Suomen vasemmiston keskeinen, koko liikettä muovaava ydintapahtuma on vuonna 1918 sisällissota.¹⁷

Keväällä 1918 syttynyt sota jakoi Suomen kahtia, porvarillisiin valkoisiin ja työväenkaartin punaisiin. Osapuolina olivat Suomen hallituksen suojeluskunnat kenraaliluutnantti Carl Gustaf Mannerheimin johdolla, ja Suomen kansanvaltuuskunnan punakaartilaiset. Kansanvaltuuskunnan puheenjohtajaksi nimitettiin Kullervo Manner.

Varsinainen sota oli kenties kestoaltaan lyhyt, mutta sen jälkiseuraukset olivat mittavat. Tammikuusta toukokuuhun taisteltu sisällissota jätti syvät arvet molempiin puoliin: taisteluissa kaatui noin 3200 valkoista ja 3500 punaista, muita sotatapahtumien yhteydessä kuolleita oli tuhannen verran, kadonneiksi ilmoitettuja runsaat 2000. (Hentilä et al. 1999, 111.) Tämän lisäksi tulivat vielä punavangit: sodan päättyessä heitä oli noin 80 000, joista huonon elintarviketilanteen ja puutteellisen terveydenhuollon vuoksi menehtyi leireillä arvioiden mukaan jopa 12 000 (Hentilä et al., 111.)

Punaisten rankaisu pantiin toimeen toukokuussa 1918 perustetussa valtiorikosoikeudessa, joka

---

¹⁶ Suomen Kommunistinen Puolue.

¹⁷ Kts. esim. Tarkka 2012, 317.

kaiken kaikkiaan tuomitsi 67 788 punavankia. Kuolemantuomioita langetettiin 555 kappaletta, joista puolet pantiin täytäntöön. Eripituisia vankeusrangaistuksia asetettiin yli 60 000 hengelle. (Hentilä et al. 1999, 111.) Kesäkuussa 1918 voimaan astunut rikoslain muutos salli ehdolliset tuomiot, ja mahdollisti 40 000 vangin pääsyn ehdonalaiseen. Saman vuoden syksyllä vankeja armahdettiin vielä lisää, ja lopulta vuoden 1918 lopulla punavankeja oli jäljellä vielä 6100. (Hentilä et al. 1999, 111.)

Kansalaissodan jälkiseuraukset näkyivät aineellisten tuhojen lisäksi asenteissa. Sodan jälkiselvittelyjen tuloksena syntyi kaksi toisilleen vastakkaista linjaa: valkoisen Suomen itsenäisyyslinja ja punaisen Suomen vallankumouslinja. (Hentilä et al. 1999, 117)

Tämä rintamalinjojen veto määritteli myös sodan nimeämisstrategioita: valkoisella puolella vuoden 1918 tapahtumista puhuttiin *vapaussotana*, punaisella taas *luokka-* ja *kansalaissotana*. Jorma Kalelan mukaan sodan voittajien vapaussotaa painottaneessa historiatulkinnassa valkoiset toimivat kansakunnan edun puolustajana, jota kohtaan punaiset olivat hyökänneet¹⁸. Hävinneiden leirissä esitettiin kaksi toisistaan eriävää tulkintaa: sosiaalidemokraattisessa tulkinnassa sodan ytimessä oli valtiollista valtaa koskeneesta kansalaissodasta, kommunistien nimetessä tapahtumat luokkasodaksi.¹⁹

2.1.2 Vasemmisto jakaantuu kahtia

Hajaannus ylsi myös rintamalinjojen sisälle, sillä Suomen vasemmisto jakaantui kansalaissodan jälkeen kahteen leiriin: Väinö Tannerin johdolla sosiaalidemokraatteihin ja Otto-Wille Kuusisen johtamiin kommunisteihin. Kapinajohtajat olivat paenneet Venäjälle ja perustivat Moskovassa elossyyskuussa 1918 Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP). Sosiaalidemokraatit hyväksyivät kärsityn tappion, eivätkä kaivanneet revanssia, joka taas leimasi kommunistien muodostamaa

---

¹⁸ Esimerkiksi Seikko Eskola painottaa teoksessa *Historian kuolema ja kulttuurien taistelu – Kirjoituksia historiasta ja nykyaikasta* (2006) vapaussodan olevan historiallisin perustein oikea termi. Eskola vetää myös pitkiä linjoja nykyaikaan, ja katsoo valkoisten voiton olleen ”edellytys demokratian säilymiselle Suomessa ja myöhemmälle kehitykselle kohti hyvinvointivaltiota” (239).

¹⁹ Heikki Mäki-Kulmalan (2004/2008) mukaan kansalaissodan perintö näkyi selkeästi taistolaisien liikkeen ”minäkuvassa”. Ymmärrys sodasta ja sen sotilaista oli kuitenkin ristiriitainen: ”Meillä taistolaisillakin oli omat kauhujuttumme, jotka eivät edes olleet aivan tuulesta temmattuja. Kansalaissota ja sen jälkiselvittelyt olivat verisiä, tarinat elivät 1970-luvulla yhä ja minäkin sain niihin elävää kosketusta tutustuttuani muutamiin vanhempiin tamperelaiskommunisteihin. [- -] Vanhat punakaartilaiset olivat monille kai enemmän kirjallisuuden hahmojen aineellistumia kuin näitä Tampereen katuja tallaavia virtasia, Tonttiloita ja lehtelöitä.” (12 – 13.)

näkemyistä kevään 1918 tapahtumista. Tannerin mukaan Suomen työväenliike oli suuntautunut liiaksi itään, ja hän kaavaili itse yhtymistä ”siihen taktiikkaan, jota Saksan ja Skandinavian puolueet noudattavat.” (Hentilä et al. 1999, 123.)

Siinä missä sosiaalidemokraatit kaipasivat sitoutumista parlamentarismiin, etsivät kommunistit toisia keinoja. SKP:n helmikuussa 1919 hyväksymä puolueohjelma asetti päämääräkseen uuden aseellisen vallankumouksen nostattamisen Suomessa. (Hentilä et al. 1999, 124.) Toukokuussa 1919 Suomeen salaisesti palannut Otto Wille Kuusinen joutui kuitenkin toteamaan, ettei uusi aseellinen vallankumous ole mahdollinen. Suhtautuminen häviöön näin ollen määräsi myös myöhempien aikojen opillisia suuntauksia: syntyi valintatilanne Väinö Tannerin ja Otto Wille Kuusisen, Karl Kautskyn ja Vladimir Leninin, uudistusmielisyyden ja vallankumouksen välillä. (Mäki-Kulmala 2004/2008/2008, 71.)

Syvä juopa sosiaalidemokraattien ja kommunistien välillä säilyi läpi vuosikymmenten. Vuosina 1926–1927 Suomi sai vain muutama vuosi sisällissodan päättymisestä sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen. (Saarikoski 2005, 122.) Parlamentaarista vasemmistosta muodostui salonkikelpoinen hallituskumppani, jonka kanssa keskustalaiset ja liberaalit pystyivät yhteistyöhön. Tämä yhteistyöhalukkuus taas osaltaan kiihdytti kommunistien ja sosiaalidemokraattien välistä kilpailua (Saarikoski 2005, 122). Kommunistit eivät suostuneet painumaan maan alle, ja puolueen julkinen toiminta vain lisääntyi 1920-luvun loppua kohti (Hentilä et al. 1999, 148).

1920-luvun loppuvuosina kommunistit kävivät katkeraa taistelua SDP:n kanssa erityisesti työväenjärjestöjen johtopaikoista (Hentilä et al. 1999, 148). Tilanne johti lopulta siihen, että sosiaalidemokraatit irrottautuivat Suomen Ammattijärjestön (SAJ) johdosta 1929 ja perustivat tilalle uuden keskusjärjestön, Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton (SAK). Tähän vetoon SKP:lle uskolliset vastasivat perustamalla maanalaisen Punaisen Ammattijärjestön. (Hentilä et al. 149.)

Äärimmilleen työväenliikkeen sisäiset suhteet kiristyivät 1920-luvun lopulla, kun Moskovassa 1928 pidetty Kominternin maailmankongressi nimitti sosiaalidemokraatteja ”sosiaalifasisteiksi”, fasistien apupojiksi. Tuolloin sosiaalidemokraatit alkoivat itsekin jo toivoa kommunistien toimintaa rajoittavia lakeja. (Hentilä et al. 1999, 149.)

Kommunismille toivottiin rajoja myös oikeiston suunnalta. Vuosi 1929 synnytti useita kommunisminvastaisia järjestöjä, kuten Lalli-liiton ja Vapaussodan rintamamiesten liiton.

Järjestöistä merkittävimmäksi nousi Vihtori Kosolan johdolla Lapuanliike. Isänmaallisuutta, kansan eheyttä ja kommunisminvastaista asiaa ajanut liike nousi 1930-luvulla kolkuttelemaan parlamentarismien portteja, ja pääsikin tavoitteissaan varsin pitkälle. Voimiensa vuosina Lapuanliike onnistui muilutuksilla, painostuksilla ja uhkailulla saamaan tahtonsa hyvin pitkälti läpi. Kommunistien toimintaa rajoittavien lakien hyväksyttäminen on tästä hyvä esimerkki. Liike painosti vuonna 1930 Kyösti Kallion hallitusta hyväksymään kommunismin kieltävät lait. Kallion hallitus esitti eduskunnan hyväksyttäväksi heinäkuussa 1930 viittä kommunistilakia, ennen kuin hallitus pyysi eroa. (Hentilä et al. 1999, 154.) Presidentti Relander määräsi uudet vaalit 1. – 2.10.1930, ja uusi eduskunta lokakuun lopussa hyväksyikin lait. (Hentilä et al. 1999, 155.)

1930-luvulla poliittiset ääri­laidat alkoivat menettää selvästi kannatustaan. Maanalainen SKP, jota kommunistilain vaikutukset ja omien virhearvioiden iskut olivat heikentäneet, alkoi vuonna 1934 Komintermin kansanrintamataktiikan mallilla tapailla yhteistyötä sosiaalidemokraattien sekä edistys­sellisten porvareiden kanssa. (Hentilä et al. 1999, 167.) SDP:n johto ei kuitenkaan halunnut tätä, vaan pyrkimykset torjuttiin kovalla kädellä: vuonna 1937 puolueesta saivat lähteä kansanrintamaopin kannattajat, opiskelijoiden Akateeminen Sosialistiseura (ASS) ja seuran julkaiseman *Soih­tu*-lehden rinnalle ryhmittynyt oppositio. (Hentilä et al. 1999, 167.)

2.1.3 Sotavuodet yhdistäjänä ja erottajana

Vuonna 1939 syttynyt talvisota yhdisti kansan mutta erotti jälleen SKP:n johdon SDP:n linjasta. Keskeisin esimerkki tästä on Terijoella muodostettu ”Suomen demokraattisen tasavallan kansanhallitus”, jonka pää- ja ulkoministerinä toimi Otto Wille Kuusinen. (Hentilä et al. 1999, 177.) Kuusisen hallitus oli kuitenkin alusta asti ongelmissa, sillä Stalinin suorittamat puhdistukset 1930-luvulla olivat harventaneet SKP:n johdon vähälukuisiksi (Hentilä et al. 1999, 177).

Talvisota merkitsi eheyty­mistä kansallisessa tunnossa ja sisällissodan synnyttävän juovan umpeutumista. (Hentilä et al. 1999, 183.) Kansakunnan eheyty­sus tuli ilmi kahdessa symbolisessa julistuksessa: ensin tammikuussa 1940 SAK ja STK tunnustivat ”tammikuun kihlauksessa” toisensa neuvotteluosapuolina, ja myöhemmin helmikuussa SDP:n puolue­toimikunta ilmaisi kannanotossaan myöntymyksensä ”sosiaalidemokraattisesti ajattelevan työväen suojeluskuntiin liittymiselle.” (Hentilä et al. 1999, 184.)

Säröilyä ilmeni kuitenkin näennäisen yhtenäisessä ilmastossa. Keväällä 1940 syntyi SDP:n vasemmalle puolelle joukkoliike, entisen puoluesihteerin K. H. Wiikin johtamat ”kuutoset”, jotka kokivat tannerilaisen johdon sitoutuneen kansalliseen yksimielisyyteen porvariston ehdoilla. (Hentilä et al. 1999, 188). Toukokuussa 1940 perustettu Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyysseura herätti myös levottomuutta virallisessa Suomessa, ja sen toiminta lakkautettiin jo joulukuussa 1940 (Hentilä et al. 1999, 188).

Jatkosota 1941–1944 ja sitä seurannut Lapin sota 1944–1945 kurittivat Suomea jälleen ankarasti. Aineellisten tuhojen ohella Suomi sai sopeutua Neuvostoliiton asettamiin rauhanehtoihin, jotka luovutettavien (Moskovan rauhan alueet, Petsamo) ja vuokrattavien (Porkkala) alueiden ohella sisälsivät tuntuvat sotakorvaukset, sotavankien vaihtoa, armeijan kokonaiskoon laskemista sekä ”hitleriläismielisten” järjestöjen (kuten Lotta Svärd-järjestö ja suojeluskunnat) hajottamisen.

Sotia seuranneina ”vaaran vuosina” 1944–1948 ei enää muisteltu talvisodan henkeä, vaan juopa SKP:n ja SDP:n välillä syveni. Kommunistit saivat takaisin oikeutensa toimia, ja vuonna 1930 lailla kielletty SKP saattoi vuonna 1944 jälleen jatkaa toimintaansa. Paluu arkeen ei ollut helppo, sillä kommunistit olivat kärsineet maanalaisesta toiminnasta johtuvasta ankarasta jäsenkadosta. Parlamentarismiin pakotettuina kommunistit olivat alkuvaiheessa varsin heikossa tilassa: välirauhan tullessa SKP:n jäsenmäärä oli pudonnut alle kahdentuhannen. (Hentilä et al. 1999, 223.)

SKP:n toiminnan uudelleenvirittelyä helpotti varsinkin alkuvuosina se, että Suomeen perustettiin samoihin aikoihin Suomi-Neuvostoliitto-Seura (SNS) ja Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL), joka myöhemmin kehittyi omaksi poliittiseksi puolueekseen. (Hentilä et al. 1999, 224.) SKDL sai jo ensimmäisissä sotienjälkeisissä vaaleissa vuonna 1945 neljänneksen kaikista edustajanpaikoista, ja nousi samalle tasolle SDP:n ja maalaisliiton kanssa. Tätä tulosta pidettiin niin lännessä kuin Neuvostoliitossakin merkinä siitä, että Suomi oli valinnut ”vapaasta tahdostaan uuden poliittisen suunnan” (Hentilä et al. 1999, 225).

2.1.4 Kohti ystävyyttä ja yhteistyötä

Vuosi 1948 oli merkittävä ennen kaikkea Suomen ja Neuvostoliiton sopiman YYA-sopimuksen vuoksi. Huhtikuussa kirjoitettu sopimus sisälsi erinäisten yhteistyön ja ystävyysnoudattavien artiklojen ohella myös puolustusyhteistyön ehtoja etukäteen määrittelevän hyökkäämättömyyssopimuksen. (Hentilä et al. 1999, 272.) SKP oli sisäpoliittisesti erittäin kiinnostunut sopimuksesta, olisihan se konfliktitilanteessa tarjonnut tilaisuuden Suomen miehittämiseen (Hentilä et al. 1999, 237).

Äärivasemmisto joutui kuitenkin samana vuonna kokemaan myös karvaita tappioita, kun heinäkuun 1948 eduskuntavaaleissa SKDL jäi SDP:n, kokoomuksen ja maalaisliiton taakse vaalien häviäjäksi. Fagerholmin muodostamassa uudessa hallituksessa ei enää ollut mukana yhtään äärivasemmistolaista. (Hentilä et al. 1999, 242.) Tämä johti seuraavien vuosien aikana useisiin lakkoihin: ensimmäinen syttyi heinäkuussa 1948 Helsingissä posliinitehtaalla, ja toinen, kaksi kuolonuhriakin vaatinut lakko vuonna 1949 Kemissä. (Hentilä et al. 1999, 244.) Jälkimmäinen tapahtuma kuohutti ennestään hallituksen ulkopuolelle jääneen vasemmiston tunteita, ja kasvatti entisestään Fagerholmin hallituksen vastustusta.

Vuoden 1950 vaaleissa käytiin kovaa kamppailua puolueiden välillä sopivista presidenttiehdokkaista. Sosiaalidemokraattien ja SKDL:n ehdokkaat menivät jälleen ristiin, kun edelliset kannattivat kokoomuksen, istuvaa presidenttiä Juho Kusti Paasikiveä, jälkimmäiset puolestaan Mauno Pekkala. (Hentilä et al. 1999, 248.) Maalaisliitto sen sijaan otti ensimmäistä kertaa ehdokkaakseen Urho Kekkosen, joka oli kunnostautunut aiemmin jo oikeusministerinä, Suomen Pankin puheenjohtajana ja eduskunnan puhemiehenä. Paasikivi voitti tuolloin vaalit, mutta Kekkonen nousi merkittävälle paikalle pääministeriksi.

Pian hallituksen nimittämisen jälkeen huomattiin, kuinka vilkkaasti Kekkonen otti kantaa ulkopoliittisissa kysymyksissä: pian valintansa jälkeen hän muun muassa allekirjoitti Neuvostoliiton sponsoroiman Maailman rauhanneuvoston vetoamisen atomiasen kieltäytymisestä ja solmi seuraavana kesänä viisivuotisen kauppasopimuksen Suomen ja Neuvostoliiton välille. (Hentilä et al. 1999, 250.)

Johtamissaan viidessä hallituksessa Kekkonen käytti runsaasti hyväksi suhteitaan Neuvostoliittoon. Tultuaan viimein presidentiksi vuonna 1956 Kekkonen tiivistä suhteitaan neuvostojohdon kanssa

myös henkilötasolla. Tämä johti väistämättä siihen, että itäpolitiikka alkoi vaikuttaa etenevässä määrin myös sisäpoliittisiin kysymyksiin. Merkittävänä esimerkkinä oli vuoden 1957 sattunut SDP:n hajottaminen, joka johtui sotasyllisenä tuomitun Väinö Tannerin puheenjohtajuudesta. (Hentilä et al. 1999, 261.) Tämä tapahtuma vuoden 1961 noottikriisin ohella lienee keskeisimpiä syitä sille, miksi Suomi sai kyseenalaisen kunnian antaa käsitteelle *suomettuminen* nimensä. (Hentilä et al. 1999, 277.)

2.1.5 Maassa maan tavalla – suomettumisen pitkä varjo

Suomettumista, alun perin Länsi-Saksan lehdistössä lanseerattua termiä, on Suomen poliittisessa historiassa tulkittu lähtökohdista riippuen sekä varovaisen positiivisena että tyrmävän negatiivisena asiana. Toisaalta suomettumista on tulkittu osaksi tuon ajan reaalipolitiikkaa, ”yleisten syiden” pakon edessä ajamaksi toimeksi, ja esimerkiksi Kekkonen virittelemien hyvien ulkopoliittisten suhteiden myötä syntynyt idänkaupan vilkkaus voidaan katsoa suomettumisen epäsuoraksi lieveilmiöksi. Esimerkiksi presidentti Kekkonen halusi vuonna 1973 nostaa pejoratiivisen sävyn saaneen käsitteen positiivisemmän sävyn kautta: suomettuminen oli ”jännityksen lievenemisen seuraus” ja ”poliittista sovintoa Neuvostoliiton kanssa” (Vihavainen 1991, 11). Toisaalta suomettumista on tulkittu lamaanuttavan itesesensuurin ja ”rähmällä on” kautta, halveksittavaksi nöyristelyksi.²⁰ Voimakkaamman valtion asettamia pienempää valtiota koskevat rajoitteita on tulkittu siis sekä ystävyuden ja yhteistyön hengessä tapahtuneena halauksena että tukahduttavana pihtiotteenä.

Jo suomettumisen käsitekin on kiinnostava. Suomettuminen, *finlandization* tai *Finnlandisierung*, oli eittämättä tarkoitettu varoittavaksi esimerkiksi: jos muut läntiset maat seuraisivat Suomen esimerkkiä, huomaisivat nekin lopulta olevansa samassa asemassa, satelliittina vaikutusvallan alla voimakkaamman suurvaltanaapurin kanssa. Timo Vihavainen esittää teoksessaan *Kansakunta rähmällä* (1991), että etymologisesti puhe suometumisesta ei puhe varsinaisesti koskenut Suomea: eihän Suomi voinut joutua ”Suomen asemaan”, sillä sen maantieteellinen sijainti ja yhteinen raja Neuvostoliiton kanssa oli ja pysyi (Vihavainen 1991, 9). Termi kuitenkin vakiintui pejoratiiviseen merkitykseensä ja yleiseen käyttöön eurooppalaisessa ja amerikkalaisessa

---

²⁰ Joidenkin tahojen mukaan suomettuminen jatkuu yhä. Esimerkiksi Katja Boxbergin ja Taneli Heikan pamfletissa *Lumedemokratia* (2009) esitetään, että suomalainen konsensuspolitiikka on suoraa jatkumoa suomettumisen ajalle.

keskustelussa.

Suomettuminen on kaksijakoinen ilmiö monilla eri tavoilla. Timo Vihavainen tekee merkittävän pesäeron Paasikiven aikaisen poliittisen kulttuurin ja 1970- ja 1980-luvuille sijoittuneen ”varsinaisen suomettumisen” välille. Vihavaisen mukaan edellisessä vaiheessa, oikeina vaaran vuosina, taisteltiin todellista uhkaa vastaan kun taas jälkimmäisessä taistelun oli korvannut miellyttämisen ja ennakkoinnin politiikka. (Vihavainen 1991, 33.) Juuri jälkimmäisen kaltainen suomettuminen on kerännyt kovimmat kritiikit, ja juuri tästä näkökulmasta suomettuminen on yhdistetty myös taistolaisuuteen.

2.2 1970-luku ”politisoituneena” vuosikymmenenä

Vaikka kylmä sota nostatti viileitä aaltoja ja idänpolitiikka aiheutti toisinaan harmaita hiuksia, oli 1950-luku Suomessa vielä pääosin rauhallista suomalaisen yhtenäiskulttuurin aikaa. Sotakorvausten vuoksi suomalainen talous kehittyi huimaa vauhtia, ja yleinen elintaso nousi. Erityisesti vuoden 1952 kansallishenkeä nostattavine tapahtumineen (Helsingin olympialaiset, Armi Kuuselan kruunaus Miss Universumiksi, sotakorvausten viimeinen maksuerä) juurruttivat mielikuvaa maltillisesta ja kehittyvästä Suomesta.

Pinnan alla kuitenkin kuohui. Jos 1950-luku vielä edusti tietyllä tavalla porvarillisen pysähtyneisyyden aikaa, alkoivat seuraavalla vuosikymmenellä muutoksen tuulet toden teolla puhallella. 1960-luku oli merkittävien maailmanlaajuisten poliittisten mullistusten vuosikymmen, joka jätti jälkensä myös suomalaiseen yhteiskuntaan. Keskeisenä tekijänä olivat 1950-luvun lopulla käynnistyneet televisiolähetykset, jotka toivat politiikan kuvan lähes jokaiseen olohuoneeseen. (Hentilä et al. 1999, 283).

Merkittävää 1960-luvun radikalisoitumisessa olivat kehittyneiden teknisten sovellusten ohella uudet liikkeet, kuten vuoden 1963 pasifistinen Sadankomitea ja sosiaalikirittinen Marraskuun liike, jotka edustivat ei-marxilaista radikaalisuutta. (Hentilä et al. 1999, 284.) Näiden ohella myös Vietnamin sotaa vastaan syttynyt protestiliike sai nuoret liikkeelle. Viimeistään Euroopan hulluksi vuodeksi tituleerattu vuosi 1968 nosti lopullisesti vasemmistoradikalismien esille. Pariisissa jalkauduttiin barrikadeille, Prahassa puuhattiin ihmiskasvoista sosialismia ja Yhdysvalloissa marssittiin Vietnamin sotaa vastaan. Radikalisoituminen rantautui siis lopulta Suomeenkin, vaikka

hieman jälkijunassa. (Vesikansa 2004, 259.)

Nuorisoradikalismien merkkejä oli ilmassa Suomessa jo 1960-luvun alussa, mutta kapinan kasvot kirkastuivat vasta Vanhan ylioppilastalon valtauksen myötä. Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan 100-vuotisjuhlatilaisuuksien aattona, 25. marraskuuta vuonna 1968 tapahtuneen valtauksen päämääränä oli herättää kriittistä keskustelua Helsingin yliopiston ylioppilaskunnasta sekä itse yliopistosta, ja täten lisätä yliopistodemokratiaa. Kouludemokratiasta muodostuikin erityisesti nuortaistolaisuudessa merkittävä kiistakysymys: erityisesti niin sanotun mies ja ääni -periaatteen soveltaminen yliopistojen hallintoon herätti runsaasti keskustelua vuonna 1969. (Vesikansa 2004, 26.) Vanhan valtaus sai yllättävää taustatukea myös presidentti Kekkoselta (Hentilä et al. 1999, 285; Suominen 1997, 192).

Kuten Jukka Tarkka (2012, 312) huomauttaa, ei Vanhan valtaus kuitenkaan vielä nostattanut suomalaisen vallankumouksen aaltoja yli äyräiden: ”vallankumouksen” päätyttyä kumousväki jopa siivosi kiltisti valtuksensa jäljet (ks. myös Suominen 1997, 188, 202). Tarkka kuitenkin näkee perinteikkään yliopistotalon valtaamisen olleen merkittävä askel kohti retoriikan kovenemistä ja viattomuuden vähenemistä: oli siirryttävä miedosta solidaarisuudesta tiukempiin arvoihin.

Kaikki eivät ottaneet ihan tosissaan Vanhan valtaajien korskeaa iskusanaa ”vallankumous tai kuolema”. Silti tuo kumouksellisessa huumassa eletty yö oli opiskelijaliikkeen vedenjakaja, joka päätti radikalismien viattomasti iloisen hippivaiheen. Se oli loikka uudelle vuosikymmenelle. Hallituspolitiikassa alkanut kansanrintama ja taiteilijayhteisön tavanomainen kulttuuriradikalismi menettivät uskottavuutensa, sellainen oli liian mietoa. (Tarkka 2012, 314.)

Radikaalista liikehdinnästä huolimatta 1960-luku ei ollut vielä politisoitumisen leimaama, mikä taas on katsottu nimenomaan 1970-luvulle ominaiseksi. Artikkelissaan ”Missä he ovat nyt? 60- ja 70 -lukulaiset aktivistit 2000-luvulla” J.P. Roos (2005) esittää 1960-luvun vasemmistolaisuuden poikenneen merkittävästi seuraavan vuosikymmenen vasemmistolaisuudesta. ”60-luvun liikettä voidaan melkeinpä yhtä hyvin perustein kutsua (porvarilliseksi) kulttuuriradikalismiksi, yleisedistyksellisyydeksi, tai ainakin puhua vasemmistolaisista ja edistyksellisistä erillisinä ryhminä.” (Roos 2005, 58.) Roosin mukaan 1970-luvulla 1960-luvulle vielä ominainen sitoutumattomuus ja yleisvasemmistolaisuus karisivat pois.

Siirryttäessä 1960-luvulta kohti 1970-lukua vasemmisto koki siis selkeän muutoksen ja alkoi löytää tulevaa suuntaansa jostain muualta kuin loputtomista ihmisoikeuksia koskevista protesteista. Jukka

Relander (1999) on puhunut 1970-luvusta 1960-luvun vapaiden vuosien jähmettäjänä. Relanderin mukaan 1970-luvulle tullessa kapina jähmettyi dogmaattisuudeksi, kun antiautoritaarisuus ”menetti etuliitteensä [- -]. Suuren osan siitä, minkä 60-luku oli vapauttanut, 70-luku tukahdutti.”²¹ (Relander 1999, 190.)

Aikakauden tuntoja tiivisti tuolloin kenties terävimmän Aulikki Oksanen kuuluisassa laulutekstissään *Kenen joukoissa seisot?* (1971). Oksanen itse on puhunut tekstistä omien tunteiden heijastajana: enää ei ollut tilaa ”Leijonien makeiskoreille”, puolueettomien humanistien korulauseista puhumattakaan.

Kaikkialla hurskasteltiin ja puhuttiin ohi maailmantilan, Vietnamin sodan ja ihmisten kärsimysten. Tahdoin tehdä pesäeron ’makeiskoreihin’; hippien kukkaisfilosofia ei sekään tuntunut riittävältä. [- -]Uusi poliittinen sitoutuminen tuli vaatimaan terävämpää otetta ja selkeää, kollektiivista elämänsäntettä. (Kallinen & Koivusalo 2000, 129.)

2.2.1 SKP veljessodan kourissa: jako meikäläisiin ja heikäläisiin

Vaikka taistolaisuus onkin toisinaan erheellisesti yhdistetty yleisempään 1960-luvun radikalismiin, voidaan varsinaisesti taistolaisista puhua vasta SKP:n 15. puoluekokouksessa sattuneen jakaantumisen jälkeen. Kun tarkastelee SKP:n riitaisaa historiaa sekä suomalaisen oikeiston että vasemmiston kanssa, ei olekaan järin yllättävää huomata riitasointujen ilmenneen myös puolueen sisällä. Kuten Taisto Saarinen teoksessa *SKP:n veljet keskenään* (1973) toteaa, Suomen Kommunistisen Puolueen suurimmat ongelmat ovat perinteisesti syntyneet puolueen sisällä. ”Suomen Kommunistisen Puolueen historia on samalla Suomen Kommunistisen Puolueen sisäisten taistelujen, jatkuvan veljessodan, historiaa.” (Saarinen 1973, 5). Toimittaja-pakinoitsija Kerttu Kauniskangas (1971) toteaa asian vielä ytimekkäämmin: ”Vanhan työväenlaulun sanat ’tovereissamme meillä on voimaa’ voivat tuntua ivalta jossakin SKP:n metelokokouksessa, jossa tuo voima näyttää kohdistuvan toisten kurkusta kuristamiseen” (Kauniskangas 1971, 8). SKP:n riitaantuminen ja jakaantuminen enemmistöläisiin ja vanhakantaisiin vähemmistöläisiin varapuheenjohtaja Taisto Sinisalonen johtamiin taistolaisiin ja puheenjohtaja Aarne Saarisen johtamiin aarnelaisiin, olikin vain yksi monista kommunistien puolella esiintyneistä

---

²¹ Käsitystä taistolaisuuden kehittymisestä 1950-luvun kulttuuriradikalismista 1960-luvun antiautorismista 1970-luvun dogmaattisuuteen on myös kritisoitu esimerkiksi Tapani Suomisen (1997, 214 – 223) taholta. Palaan kritiikkiin tutkielmani luvussa 4.

valtakamppailujen tuloksista.

Vuosi 1968 oli SKP:ssa monin tavoin muutosten aikaa. Puolue valmistautui kaikella tarmollaan elokuun loppupuolella järjestettäviin 50-vuotisjuhliin, joille suunniteltiin kohokohdaksi kansandemokratioiden esittämien tervehdysten ohella muun muassa ”suurta punaista juhlakulkuetta halki Helsingin” (Saarinen 1973, 187). Samana vuona järjestettäisiin myös kunnallisvaalit, joissa puolueen sisäinen tilanne todella mitattaisiin. Taisto Saarisen mukaan syksyllä 1968 oltiin tilanteessa, jossa kommunistilla oli vastassa kokoomuspuolueen ja muun oikeiston ohella myös sosiaalidemokraattinen ja oman puolueen oikeisto (Saarinen 1973, 188). Ennen juhla- ja vaaliumua koitti kuitenkin Prahan kevään loppu, kun Varsovan liiton tankit vyöryivät Prahan kaduille 21.8.1968 ja päättivät ”ihmiskasvoiseksi sosialismiksi” nimetyn varovaisen itsenäistymiskehityksen.

Koko käsitys Tšekkoslovakian tapahtumista oli aikanaan erittäin kiistanalainen. Kommunistipuolueet ympäri maailmaa pääasiassa tuomitsivat tapahtuneen, vaikkei varsinaista yhtenäistä kantaa ollutkaan mahdollista muodostaa. (Saarinen 1973, 189.) Miehitys tuli Tšekkoslovakian uudistusohjelmaan uskoneille²² suurena järkytyksenä. Suomalaisyyntyinen toimittaja Lieko Zachovalová (1998) kuvasi elämäkerrassaan *Prahan ääni* miehityksen ensitunnelmia Prahassa näin:

Oli yö. Puhelin soi. Langan päässä oli työtoverini: ”Vastavallankumous on puhjennut, ne tulevat!”[- -] Taivaalta kuulin lentokoneiden jylyn. Valkeni keskiviikko, 21. elokuuta 1968. Avasin radion, mutta se vaikenä. [- -] Meillä kotona vallitsi tyrmistys. [- -] Vasta nyt, kun asiasta 30 vuoden kuluttua tuli puhe, Marcel tunnusti minulle, että hän sillä hetkellä oli itkuun purskahtaen painanut päänsä äitinsä syliin. Kuin salaman valossa hänelle oli valjennut, että koko sosialismi tässä maassa oli mennyttä. (Zachovalová 1998, 315.)

1970-luvulla samasta tapahtumasta puhuttiin kuitenkin myös lennokkain sävyin. Taisto Sinisalo kuvailee omaelämäkerrassaan Tšekkoslovakian tapahtumia SKP:n vähemmistön näkökulmasta näin:

SKP sai kaikista näistä tapahtumista hyvin yksityiskohtaista informaatiota. Sillä oli kaikki edellytykset tapahtumien kulun tarkkaan seuraamiseen ja niiden luonteen oikeaan arvioimiseen. Mutta SKP:ssa oli useita henkilöitä, jotka eivät nähneet Tšekkoslovakian kehityksessä mitään ongelmia. [- -] Kuitenkin oli jo varhain nähtävissä, että kysymys oli uudenlaisesta yrityksestä muuttaa Tšekkoslovakian taloudellista ja poliittista järjestelmää. Keskeisellä sijalla tässä toiminnassa oli nationalismi. Se vihamielisyys, joka luotiin muutamassa hetkessä kommunisteja

---

²² Kuten Kekkosen päiväkirjoista on käynyt ilmi, Prahan tapahtumat järkyttivät suuresti myös presidentti Urho Kekkosta. Jukka Tarkan (2012) mukaan Kekkosella oli syytakin huoleen: ”Ei ole ihme, jos Kekkonen mietti, miten epäluotettavalta ja kummallisesti käyttäytyvältä naapurilta Suomi [- -] näytti ja mitä siitä voisi seurata. Tšekkoslovakiaa rangaistiin omapäisyydestä panssarivoimalla, mikä olisi Suomen osa jos pelisäännöt ovat tällaiset?” (Tarkka 2012, 157.)

ja Neuvostoliittoa vastaan, osoitti miten paljon neuvostovastaisuutta ja antikommunismia oli kyttenyt Suomessa. (Sinisalo 1978, 74–75.)

Sinisalo (1978) kirjoittaa myös järkyttyneensä siitä, kuinka ”vaikeaa oli välittää suomalaisille oikeata tietoa tapahtumista. Utiskanavat olivat tukkoon saakka täytettyjä Neuvostoliiton ja Varsovan liiton vastaisella lännen uutistoimistojen materiaalilla [- -].” (76–77.) Sinisalon mukaan kyseessä oli jälleen kerran yksi osoitus länsimielisten antikommunistisesta neuvostovastaisuudesta, joka ilmeni aina uutisvälineissä asti.

Puolueen puheenjohtaja Aarno Saarinen ei jakanut Sinisalon näkemystä, vaan kiirehti – tosin Hertta Kuusisen ja Ville Pessin laatiman lausuman mukaisesti – esittämään ettei ”yhdenkään maan sisäisiin asioihin puututa” (Saarinen 1973, 189). SKP:n keskuskomitea äänesti lopulta kolme kertaa suhtautumisestaan Tšekkoslovakian tapahtumiin. Lopulta ehdotus asettumisesta varauksettomaan Varsovan liiton toimien liiton kannattamiseen kaatui äänin 24–9 ja 24–11 (Saarinen 1973, 190).

Välirikon jälkeen SKP:n välirikon osapuolet vakiintuivat keskeisten johtohenkilöiden ympärille.²³ SKP:n varapuheenjohtaja Taisto Sinisalon johtama vähemmistösiipi sitoutui omien sanojensa mukaisesti ”luokkakantaisuuteen” ja Neuvostoliittoon. SKP:n puheenjohtaja Aarne Saarisen ympärille kerääntynyt enemmistösiipi taas teki pesäeroa Neuvostoliittoon ja pyrki parlamentaariseen työhön sekä tiiviiseen yhteistyöhön ammattiliittojen kanssa. Jako ”meikäläisiin” ja ”heikäläisiin” muodostui selkeäksi. Pesäeroa toiseen puoleen tehtiin ideologisten kamppailujen ohella myös näkyvillä erottautumisella. Taistolaiset pukivat päälleen DDR:n mallin mukaiset sinipaidat, kun taas enemmistöläiset kantoivat vanhanmallista punaista paitaa. Luokkakantaisuuden saattoi tunnistaa esimerkiksi rintapieleen kiinnitetyistä vähemmistölehti *Tiedonantajan* merkeistä ja yliopistojen nurkilla jaetuista lentolehtisistä. (Relander 1991, 195). Keskinäiset kiistat jatkuivat aina 1980-luvulle saakka, jolloin SKP erotti oppositiosiiven puolueesta. Erotetut jäsenet perustivat SKPy:n, Suomen Kommunistisen Puolueen yhtenäisyys²⁴, joka on jatkanut toimintaansa pienpuolueena aina näihin päiviin saakka nimellä SKP²⁵. (Halonen 2013a.)

Taistolaisuudesta puhuttaessa on tärkeää huomata se, että vaikka liikkeen olemus määritelläänkin SKP:n välirikon kautta, eivät läheskään kaikki liikkeessä toimineet (tai liikkeeseen liitetyt)

---

²³Sinisalon päätyminen liikkeen johtajaksi on herättänyt jälkeensä ihmettelyä siitä, miten jähmeän oloinen piirisihteeri päätyi aktivistiliikkeen johtoon. Jukka Tarkka (2012, 316) on tuumannut, että ”[j]ohtajavalinta olisi kuitenkin voinut olla aatteellisesti huonompikin. Hän sentään ohjasi kommunistien vähemmistön valtiososialismin piiriin sen sijaan että se olisi ajautunut anarkistien, trotskilaiden tai muiden äärimmäisyysryhmien linjoille.”

²⁴Muita kirjoitusasuja ovat SKP (yhtenäisyys) ja SKP-yhtenäisyys.

²⁵Se SKP, josta oppositio erotettiin, lopetti toimintansa Vasemmistoliiton perustamisen myötä.

sitoutuneet itse puoluepolitiikkaan. Kuten Jukka Relander (1999, 191) on huomauttanut, 1970-luvulle tultaessa SKP:n puolueoppositio, leninistinen opiskelijaliike, kulttuurityöläiset ja nuorisoliittolaiset olivat kaikki toisistaan erillisiä ilmiöitä. Relanderin tavoin näen Tšekkoslovakian miehityksen eräänlaisena vedenjakajana (Suominen 1997, 186), joka erotti luokkakantaisuuteen sitoutuvat ”meikäläiset” muista²⁶.

Relanderin (1990) määritelmään tukeutuen näen taistolaisilla tarkoitettavan niitä suomalaisiin kommunisteja tai sosialisteja, jotka pitivät Tšekkoslovakian miehitystä moraalisesti oikeutettuna, jolloin tunnustautuminen ”luokkakantaiseksi kommunistiksi” tapahtui (Relander 1990, 191). Tämä näkyi myös Sosialistisessa Opiskelijaliikkeessä: vuonna 1971 vähemmistöläinen Reijo Kalmakurpi valittiin liiton puheenjohtajaksi, ja hänen johdollaan SOL pyörsi aiemman Tšekkoslovakian tapahtumien tuomitsemisen virheellisenä. (Relander 1999, 192). Prahan tapahtumat ja niitä seuranneet reaktiot siis loivat ”meikäläiset” niin SKP:n kuin SOL:in riveihin.

2.2.2 1970-luvun vasemmiston monet tuulet

– Mä en vieläkään tajuu että te olitte niin hemmetin tyhmiä. Kulkea kadulla jonku Stalinin tai Maon kuvan perässä... – Nyt sä kuule herjaat. Sun faijas ei ikinä ollut stalinisti tai maolainen. Mä vihasin stallareita jo siihen aikaan. – Joo joo, sitä sä oot ennenki jauhanu, sä olit revisionisti ja pasifisti ja ties mitä. Ei siinä isoa eroa ollut. Vankilaan teidät olisi pitänyt panna kaikki! (Suominen 1997, 8.)

Tapani Suomisen (1997, 8) esittelemä elävästä elämästä poimittu esimerkki hänen, entisen radikaalin, ja pojan, vastavalmistuneen reservinupseerin välisestä keskustelusta on hyvä esimerkki siitä tavasta, jolla 1960- ja 1970-lukujen radikalismi on arkikäsitteissä nivoutunut samaksi vasemmistolaisikonien sävyttämäksi sekamelskaksi. Kuten Suomisen tarkka huomautus kuitenkin osoittaa, SKP:n välirikoon keskittyessä usein unohtuu että hajaannusta ei ilmennyt ainoastaan kommunistien sisällä, vaan suomalainen vasemmisto oli 1970-luvulle tultaessa kovin moniäänisessä tilassa. SKP:n enemmistöläisten ja vähemmistöläisten ohella vasemmistosiipeen

---

²⁶ Vaikka miehityskysymystä on pidetty lähes kanonisoituna totuutena taistolaisuuden syntymiselle, eivät kaikki tutkijat ole asiasta samaa mieltä. Tapani Suominen (1997, 186) arvelee näin: ”Eräät tutkijat ovat varoittaneet tekemästä suoria kausaalisia johtopäätöksiä Tšekkoslovakian tapahtumien ja taistolaisuuden nousun välillä. Kukaties Neuvostoliittoon tukeutuva kommunistinen liike olisi voimistunut paljon suuremmaksi jos Tšekkoslovakiaa ei olisi miehitetty.”

kuuluvat myös Ele Aleniuksen johtamat vasemmistososialistit, ”aleniulaiset”. Jukka Tarkan (2012) mukaan uusvasemmistolaisuus ottikin ensin tulta nimenomaan SKDL:n puheenjohtajaksi vuonna 1966 valitun Aleniuksen edustamassa kansandemokraattisessa sitoutumattomassa sosialismissa. SKDL:n sitoutuminen Rafael Paasion johtamaan kansanrintamahallitukseen 1966 – 1968 välillä kuitenkin hävitti toiveet radikaalimmasta politiikasta. (Tarkka 2012, 316.) Tarkan mukaan nimenomaan nuorvasemmistolaisten pettymys ”aleniulaiseen” sosialismiin alkoi ”kehittää luottamusta voimaan ja väkivaltaan” (Tarkka 2012, 316).

Oma lukunsa suomalaisessa vasemmistossa olivat Kiinan kommunistiseen puolueeseen vetoa tunteneet maolaiset, niin sanotut alkuperäiset stalinistit. Pirkko Kastari (2000) esittää artikkelissaan ”Maolaiset – 60-luvun nuoret, jotka joutuivat marginaaliin” maolaisiksi kommunistisen Kiinan ja erityisesti sen johtajan Mao Zedongin aatteiden mukaisen kommunistisen ideologian omaksuneita eri-ikäisiä vasemmistolaisia. Kastarin mukaan aatteellisesti taistolaisia muistuttaneet maolaiset joutuivat marginaaliin nimenomaan taistolaisten toiminnan seurauksena (Kastari 2000, 8 – 9).²⁷ Myöhemmin artikkelissaan Kastari pohtii sitä, kuinka 1970-luvulla oikeistolaisten puheessa yleiskäsite ”maolainen” vaihtuikin sanaan ”taistolainen”. Kastarin arvion mukaan kenties juuri maolaisuuden marginalisoitumisesta ja häviämisestä johtuen stalinismi-käsite²⁸ vakiintui lopulta näkyvimpien ja kovaäänisimpien vasemmistolaisten nimeksi. (Kastari 2000, 10). Paradoksaalista kyllä, Jukka Tarkan mukaan suomalainen suojelupoliisi Supo piti vasemmiston radikalismia arvioidessaan juuri maolaisia suurimpana uhkana. Tarkan mukaan maolaisia tarkkaillut suojelupoliisi pääsi ”liian myöhään jyvälle taistolaisuudesta, joka pääsi valta-asemiin melkein varkain” (Tarkka 2012, 315).

Varsinaisen puoluepolitiikan ohella merkittävä osa 1960- ja 1970-luvun vasemmistolaisuutta oli 60-luvulta ponnisteleva poliittinen laululiike. Laululiike oli toisaalta yhteydessä työväenmusiikin perinteeseen, ja toisaalta aivan oma, irrallinen ilmiönsä. Jouni ja Reino Bäckström pohtivat työväen laululiikkeen ydintä *Työväen laulukirjan* (2007) alkusanoissa näin: ”1970-luvun laululiikkeen musiikki sanoutui selvästi irti satavuotisesta perinteestä ja etsi uusia vaikutteita. Merkittäväksi sen tekivät ne taitavat runoilijat ja säveltäjät, joiden laulujen myötä uuden laululiikkeen musiikki nousi kaikkien yhteiskuntaluokkien tietoisuuteen.” (Bäckström, Jouni; Bäckström, Reino 2007, 5.)

---

²⁷ Taisto Saarinen toteaaakin SKP:n historiaa käsittelevässä teoksensa loppusanoissa, että SKP:n taisteluosapuolet ovat törmänneet uuteen yhteiseen viholliseen - maolaisiin. (Saarinen 1973, 218)

²⁸ Kastari puhuu artikkelissaan (2000, 8) hieman epäselvästi ” taistolaisten vähemmistöläisnuorista”, joka viittaisi siihen, että myös SKP:n vähemmistöön sitoutuneiden taistolaisten joukossa olisi ollut oma vähemmistönsä. Ilmeisesti hän kuitenkin tarkoittaa SKP:n vähemmistöä sanoessaan ”aatteellisesti maolaiset olivat hyvin lähellä SKP:n vähemmistöä eli jyrkkiä stalinisteja” (Kastari 2000, 8).

Poliittisen laululiikkeen keskeisimmäksi tapahtumaksi on usein mainittu vuonna 1966 valmistunut *Lapualaisooppera*. Kaj Chydeniuksen säveltämä, Arvo Salon kirjoittama ja Kalle Holmbergin ohjaama näytelmä käsitteli 1930-luvun radikalisoitumista ja erityisesti Lapuan liikkeen aikoja Vihtori Kosolan johdolla. Ylioppilasteatterin 40-vuotisjuhlissa esitetty Lapualaisooppera myöskin nosti esille monia merkittäviä taiteilijoita, kuten Heikki Kinnusen, Vesa-Matti Loirin, Arja Saijonmaan, Kaisa Korhosen ja Kristiina Halkolan. Ennen kaikkea Lapualaisooppera toimi kuitenkin monelle aikalaiselle keskustelunherättäjänä, inspiroijana ja rohkaisijana ensimmäisenä²⁹ selkeän vasemmistolaisena näytelmänä. Kari Jyrkinen (2004) esittää artikkelissaan ”Poliittinen laululiike uskoi parempaan huomiseen” laululiikkeen toimineen SKP:sta irrallisena voimana. Vaikka liikkeellä oli Jyrkisen mukaan ”läheisiä yhteyksiä” SKP:n vähemmistösiipeen, se toimi silti pikemminkin taiteilijoiden oman aatteellisuuden kuin puolueen suora ohjauksen voimasta (Jyrkinen 2004: 20.)

J.P. Roos esittääkin 1970-luvulla olleen eri ulottuvuuksia: toisaalta vasemmiston toiminta kanavoitui laululiikkeeseen, jonka ohella tunnettiin myös ”tiukka marxilaisuus” (Roos 2005, 60). Siinä missä edellinen sisälsi ideaalit ja päätöksen, edellytti jälkimmäinen oppimista ja lukemista, joka myöhemmin kääntyi dogmien sisäistämiseen ja taitoon hyödyntää hiottuja argumentteja lyömäaseina.³⁰ (Roos 2005, 60.)

Kontekstualisoituani taistolaisuuden problematiikkaa historiallisesti siirryn käsittelemään taistolaisuuden tekstuaalista muistamista ja niihin liittyvää vallankäyttöä.

---

²⁹ Ei Lapualaisooppera kuitenkaan aivan ensimmäinen lajissaan ollut. Talvella 1965–1966 Yleisradio lähetti kabareemuotoista yhteiskuntasatiirista ohjelmasarjaa nimeltään ”Orvokki”. Kenties aika ei ollut vielä kypsä, sillä yleisön vastaanotto oli lähinnä pöyristynyt. (Suominen 1997, 169.) Kabareesta kuvattiin myöhemmin myös tv-versiot.

³⁰ Roosin mukaan 1970-luvun ulottuvuuksia oli kolme, joista viimeisin tarkoitti osallistumista joukkotoimintaan, kuten lehtien myymiseen tai agitointiin (Roos 2005, 60).

3 ”KUTEN HEITÄ ON TAPANA KUTSUA” – KAMPPAILUT TAISTOLAIKUUDEN TOTUUDESTA

Käsiteltyäni taistolaisuuden historiallisia syitä ja selityksiä siirryn tutkimaan tarkemmin sitä, millä tavoilla taistolaisuudesta ja sen historiallisesta merkityksestä kirjoitetaan nykyään. Väitän, että nykyisessä taistolaiskeskustelussa elää tällä hetkellä useita yhtäaikaista käsityksiä taistolaisuuden merkityksestä, sen synnystä ja seurauksista. Nämä erilaiset taistolaisuustulkinnat elävät jännitteisessä kilpailutilanteessa, jossa tavoitteena olisi muodostaa lopullinen, ”totuudellinen” kuva taistolaisuudesta. Tässä tutkimuksessa kuvaan näitä taistolaisuuden uudelleenkirjoittamisen strategioita representaation, ideologian, hegemonian, diskurssin ja artikulaation käsitteiden avulla. Koska käyttämäni käsitteet ovat monisärmäisiä ja monilla eri tieteenaloilla hieman erilaisissa merkityksissä käytettyjä,³¹ selvennän myös sitä, millä tavoin niitä nimenomaan tässä tutkimuksessani käytän.

Selvennän ensiksi valintaani käyttää representaatiota taistolaiskeskustelun avainkäsitteenä. Perinteisesti representaation merkitys voidaan jakaa karkeasti edustamiseen ja esittämiseen. Etymologisesti käsite viittaa ”jonkin tuomiseksi uudelleen läsnä olevaksi”, eli representaatio edustaa merkinä tai symbolina jotain poissaolevaa kohdettaan. (Lehtonen 1996, 45; Turunen 2011, 307.) Laajasti käsitettynä yhtä lailla niin akryylivärin siveltimenjälki kankaalla, laskimen näytölle piirtyvä matemaattinen trigonometrinen funktiokaava kuin punainen stop-merkkikin voidaan luokitella representaatioiksi. Kirjallisuudentutkimuksen kannalta kiinnostavampi on kuitenkin representaation ymmärtäminen esittämisenä, juuri tietynlaisena kuvauksena kohteestaan.

Lähestyn tutkielmassani taistolaisuutta representaatioiden kautta kahdesta syystä. Ensimmäinen syy liittyy representaation ensimmäiseen merkitykseen: 1970-luvulle jäänyt faktuaalinen liike elää 2010-luvulla enää representaatioissa, poissaolevan kohteen kirjallisissa edustuksissa, jotka vaihtelevat taistolaisuuden historiallista merkitystä käsitelleistä tutkimuksista liikkeessä mukana olleiden omaelämäkertoihin.³²

---

³¹ Näiden käsitteiden käyttöä hankaloittaa se, että jokainen tulkintatraditio käyttää niitä erilaisella tavalla: toisissa tutkimuksissa niitä voidaan käyttää synonyymisesti, toisissa taas hierarkkisesti, niitä voidaan käsitellä neutraaleina tai vaihtoehtoisesti voimakkaan poliittisesti tai moraalisesti latautuneina käsitteinä. (Turunen 2011, 299.)

³² En siis jaa osan taistolaiskriitikkojen huolta siitä, että taistolaisuudella olisi vielä 2000-luvulla merkittävää hegemonista valtaa, joka vaikuttaisi aktiivisesti esimerkiksi Suomen poliittisessa päätöksenteossa. Tästä lisää myöhemmin tässä luvussa.

Toinen syyni kytkeytyy ajatukseen representaation muodostumisena juuri tietynlaisena ja tietyistä lähtökohdista motivoituneena edustuksena. Representaation taustalla elää ranskalaisen filosofi René Descartesin hahmottelema ajatus tajunnasta (*cogito*), joka itselleen välittömästi läsnä olevana ”todistaa olemassaolonsa” (Karvonen 1993; Williams 1977/1988, 36). Descartesin kuuluisa lausahdus ”Ajattelen, siis olen” tarkoittaa Descartesin ymmärtämänä ”varmuuden valtakunnan” mentaalista sfääriä, joka sulkee ulkopuolelleen epävarmaksi jäävän ulkoisen todellisuuden (Karvonen 1993). Tajunnan ja ulkoisen todellisuuden erottava kartesiolainen dualismi osoittautuu kuitenkin ongelmalliseksi pohdittaessa sitä, kuinka tieto ulkomaailman kohteista siirtyi sisäiseen tajuntaan. (Karvonen 1993). Aiempi ymmärrys representaatiosta olikin Erkki Karvosen (1993) mukaan ulkomaailmassa sijaitsevasta oliosta aistien välityksellä syntynyt mentaalinen idea. Välittömät aistimelliset havainnot ulkomaailmasta voitaisiin siis ymmärtää suoriksi heijastumiksi totuudesta. (Malmio 2013, 208.)

Postmoderni teoria on kuitenkin kyseenalaistanut välittömän tajunnan totuuden ja tuonut representaation ymmärrykseen välittävän mediumin, kielen. Niin kutsutun kielellisen käänteiden myötä käsitys kielen ja todellisuuden suhteesta on kääntynyt lähes nurin niskoin. Uudessa ymmärryksessä korostuu se, kuinka kieli tuottaa todellisuutta (Malmio 2013, 208). Postmodernissa ymmärryksessä representaatio onkin merkeistä muodostuva silta mielen ja maailman välillä. Tällöin mieli ei operoi enää erillisenä saarekkeenaan, vaan se muodostaa merkityksiä yhdessä kommunikatiivisen toiminnan kanssa. (Karvonen 1993.) Kieltä ei tarkastella siis pelkästään sanomia tajunnasta toiseen kuljettavana välittäjäaineena, vaan sen tuottavan luonteen kautta: samanaikaisesti kieli sekä tarjoaa keinon kanssakäymiseen että kyvyn representoimiseen, maailmaa koskevien lausumien muodostamiseen (Lehtonen 1996, 44). Kieli ja yhteisö kuuluvat yhteen: merkitystä ei ole olemassa vain yhdelle ihmiselle, se täytyy jakaa (Lehtonen 1996, 53). Merkitys ei ole enää jotain, joka ”löydetään”, vaan se tuotetaan (Malmio 2013, 208). Postmoderni teoria ei pidäkään representaatioita heijastumina totuudesta, vaan ymmärtää niiden konstruktiivisuuden: ne eivät synny vain itsestään, vaan monimutkaisten merkityksellistämisen prosessien seurauksena.

Jotta voisin pureutua luvussa 4 tarkemmin suomalaisen nykyromaanin esittämiin fiktiivisiin taistolaisrepresentaatioihin, esittelen ja tulkiten ensin lyhyesti taistolaisuuden ”totuudelliseen kuvan” muodostamiseen pyrkiviä representaatiota. Aloitan vertailemalla kahta näkökulmaltaan hyvin erilaista taistolaisuutta käsittelevää representaatiota rinnakkain. Ensimmäinen esimerkeistä on ote toimittaja John Lagerbohm (2004) kirjoituksesta ”Raportti perusasioista nro: 61 911 000”, jossa Lagerbohm listaa 35 ”antiteesiä” taistolaisuudesta koskien liikkeen syntyä, sen luonnetta ja siihen kuuluneiden ihmisten tavoitteista. Lagerbohm aloittaa kirjoituksensa kuvauksella

taistolaisuutta koskevan tutkimuksen ”vääristyneistä tulkinnoista”:

Taistolaisuus on liike, jota ovat tähän asti tutkineet ja tulkinneet lähes yksinomaan taistolaiset itse tai heidän kannattajansa. Tulkinnot ovat vääristyneitä. On selvää, ettei taistolaisuuden kohdalla päästä koskaan tyydyttävään kokonaisanalyysiin ellei liikkeestä käytävässä keskustelussa oteta tasapainoisesti huomioon myös muiden kuin taistolaisuudessa jollain tapaa mukana olleiden ”sisäinen totuus” oman liikkeensä olemuksesta. [- -] Koskaan ei ole liian myöhäistä puhua muillakin kuin aatteen kirjaimilla, tulkita ulkopuolisin silmin. Puhua vaikeista asioista niiden oikeilla nimillä. Jotta taistolaisuuden olemus tulisi ymmärrettäväksi, on taistolaisuutta käsiteltävä myös rautalangasta vääntäen: vailla hyssyttelyä, sympatisointia ja valheellista lässytystä ”hienosta aatteesta”. [- -] Taistolaisuus esitti teesin – on lyötävä pöytään antiteesi: raadolliset tosiasiat taistolaisuudesta!” (Lagerbohm 2004, 262 – 263.)

Esitettyään kirjoituksessaan lupaamansa ”raadolliset tosiasiat taistolaisuudesta” Lagerbohm palaa kuvaamaan taistolaisten nykytilannetta. Kritiikin keskiössä on huoli taistolaisten tilinteon puuttumisesta: Matti Rossin ”Balladi Toveri Viljasesta” –laulutekstiä mukaillen taistolaisilta yhä viipyy nöyrytymisen ja se tärkeä tunnustus:

Taistolaisuus oli liike jolle nuori CCCP- ja DDR-paitainen kulttuuriväki laulaa yhä serenadejaan. Juhlittujen ja palkittujen kulttuuritaistolaisten kuuliaisiksi kasvatetut lapset kirjaimellisesti näyttävät vanhempiaan. Pioneerit uskovat edelleen kaiken ja kirjoittavat vanhempiensa aatteita ihailevia ja puolustelevia kannanottoja. Yhdessä he kantavat symboleja, kyynelehtivät ”solidaarisuudesta” ja laulavat kommunistisia ”taistelulauluja”, joiden nimissä on tuotettu enemmän inhimillistä kärsimystä kuin kukaan pystyy ymmärtämään. [- -] Ex- tai nykyiset taistolaiset saarnaavat ylimpinä tuomareina moraalista, ihmisoikeuksista, demokratiasta, rauhasta, paremman maailman rakentamisesta [- -] vailla minkäänlaista tilintekoa tai julkisuudessa näkyviä tunnontuskia omista moraalisisista erehdyksistään. Kuinka he kehtaavat? Itse olisin ampunut omat aivoni jo moneen kertaan kappaleiksi. (Lagerbohm 2004, 270.)

Lagerbohmin tekstinäytteen rinnalla voidaan tarkastella filosofi Heikki Mäki-Kulmalan *Taistolaisuuden harmaassa kirjassa* (2004) julkaistua pohdintaa. Kirjan ensimmäisessä kappaleessa ”Harmaata” Mäki-Kulmala aloittaa teoksensa väritematikan pohdinnalla:

Uhmakkain puna on meistä rapissut jo vuosia sitten, eikä sinisistä paidoista ole montaa tilkkua jäljellä. Mutta nyt haluavat jotkut maalata muotoamme mustaksi. Pilasimme kuulemma monien ihmisten elämän ja syytöksiä jopa murhista tai joukkomittaisesta terrorista esitetään, tosin vain konditionaalissa: jos olisitte saaneet vallan, niin te olisitte tehneet kaikkea sitä, mitä valtaan päässeet kommunistit muuallakin. [- -] En kuitenkaan usko, että umpimusta olisi se perimmäinen värimme ja historian lopullinen tuomio. [- -] Puhtaan valkoisiahhan meistä ei tietenkään saa, vaikka minkälaisissa liemissä liotettaisiin. Kyllä me pahaakin teimme ja eräät tilanteet painavat mieltä yhä. (Mäki-Kulmala 2004/2008, 5.)

Puhuessaan umpimustan ja harmaan eri sävyistä Mäki-Kulmala puolittain myöntää taistolaisten toiminnan nurjat puolet, mutta ei suostu kuitenkaan ”umpimustaksi”. Hän jatkaa pohtimalla

taistolaisten tuomitsemisen ajankohtaa:

Miksi kuranssi meitä vastaan nostetaan vasta nyt, kun voimamme päivistä on vierähtänyt kohta kolme vuosikymmentä. Miksi niitä rikoksia, joita meidän väitetään tehneen, ei sitten tutkittu ja tuomittu heti, tuoreeltaan? Tai miksi ei perestroikan tai viimeistään Neuvostoliiton romahtamisen aikoihin, jolloin esteet ”historian valkoisten läiskien” tutkimiselta alkoivat poistua Venäjälläkin? Siitäkin on aikaa kulunut pian kaksi vuosikymmentä. Ovatko arvon syyttäjämme sellaista joukkoa, jotka eivät tohdi nostaa kannetta silloin, kun epäilty on vielä voimissaan ja halukas tai kykenevä puolustautumaan? Silloinhan rikoksen uhrin tarvitsisivat oikeuden suoja kaikkein kipeimmin. Ovatko nämä ritarit viivytäneet tuloaan siihen asti, kunnes häiriköt ovat käyneet taatusti jo vaarattomaksi ja haluaisivat pikemminkin elää rauhassa, vapaana vanhoista leimoistaan. Murha ei tietenkään saa vanheta koskaan, eivätkä mitkään vakavat rikokset kovin nopeasti, mutta teimmekö me sellaisia? (Mäki-Kulmala 2004/2008, 7.)

Samana vuonna ilmestyneet puheenvuorot taistolaisuudesta esittävät kiinnostavasti täysin vastakkaisen kuvan taistolaisuuden muistamisesta. Lagerbohmin mukaan taistolaisuutta ei ole tutkittu tarpeeksi, sillä ilmiön selittäjät ovat joko taistolaisia tai heidän kannattajiaan. Lagerbohmin puheenvuorossa taistolaisuutta on kohdeltu liian helläkätisesti, vailla hyssyttelyä ja sympatisointia. Mäki-Kulmala puolestaan ihmettelee ”arvon syyttäjiä” taistolaisuuden mustamaalaamisesta.

Ottamatta kantaa siihen, kumpi näistä puheenvuoroista on totuudenmukainen, erotan tekstiesimerkeistä kaksi eri taistolaisrepresentaatiota. Ensimmäinen, John Lagerbohmin kuvaama taistolaisrepresentaatio esittää taistolaiset juhlivina, menneisyytensä kieltävinä toimijoina, joiden taustalla on karmea menneisyys hirmutöiden parissa. Toinen, Heikki Mäki-Kulmalan kuvaama taistolaisrepresentaatio suhtautuu kysymykseen syyllisyydestä neutraalimmin: he eivät ole ”umpimustia”, mutteivät myöskään putipuhtaita.

3.1 Käsitteiden taustaa

Vaikka ideologian käsite onkin yksi keskeisimmistä marxilaisen tutkimuksen peruskäsitteistä, sen alkuperäistä syntyperää on haettava muualta kuin marxismin piiristä (Williams 1977/1984, 70). Risto Turunen (2011, 299) palauttaa ideologian käsitteen alun perin ranskalaisen valistusfilosofi Destutt de Tracyyn, joka esitteli käsitteen ensimmäisen kerran huhtikuussa 1796, ja käytti sitä myöhemmin teoksessaan *Eléments d'idéologie* (*”Ideologian ainekset”*, 1817 - 1818). Turusen mukaan termi oli de Tracyn käytössä suhteellisen neutraali: ideologia merkitsi ideoiden tiedettä, vastaiskua metafysiikalle. Hän hahmotteli ”ideoiden tieteestä” luonnontiedettä, sillä hänen mukaansa kaikkien ideoiden alkuperä piilee ihmisen kokemuksessa maailmasta. (Williams 1977/1988, 71.) 1800-luvulla de Tracyn hahmottelut tieteellisen empirismin traditioon kuuluvasta

aatteiden tieteistä joutuivat vakavaan vastatuuleen, kun ideologian käsite politisoitui ja sai halventavia sävyjä. Kärkevimmin de Tracyn ajatuksia kritisoivat kuitenkin Karl Marx ja Friedrich Engels, jotka tarttuivat 1800-luvulla alulla kiihtyvään ”ideologian” kiroamiseen, ja jalostivat niitä edelleen. (Williams 1977/1984, 73.) Marxin ja Engelsin *Saksalaisessa ideologiassa* (1846) esitelty näkemys ideologiasta ”vääränä tietoisuutena” on ollut marxilaisessa tutkimuksessa vaikutusvaltainen: Terry Eagleton on teoksessaan *Ideology. An Introduction* (1991) listannut viisitoista erilaista määritelmää ideologialle, ja lähes kaikissa näissä määritelmässä ideologia määritetty väärän tietoisuuden kaltaisena. (Turunen 2011, 301.)

Ideologiaa ei tarvitse kuitenkaan ymmärtää vain väärän tietoisuuden kautta. Ideologian eri merkityksiä marxilaisessa tutkimuksessa esitelty Raymond Williams (1977/1988) on huomauttanut, että niin marxismin piirissä kuin sen ulkopuolellakin ideologia on ymmärretty myös ”suhteellisen neutraalisessa merkityksessä” tarkoittaen tietylle luokalle tai ryhmälle ominaista uskomusjärjestelmää, joka totuudellisuuden tai illusorisuuden sijaan painottaa järjestelmän suhdetta ”tiettyyn yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja yhteiskunnallisiin etuihin sekä niiden määräävään tai konstitutiiviseen merkitysten ja arvojen järjestelmään.” (Williams 1977/1988, 84.) Teoksessa *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus* (1977/1988) Williams erottelee kolme marxilaisen tutkimuksen tulkintaa ideologiasta, jotka ovat ”tietylle luokalle tai ryhmälle ominainen uskomusten ryhmä”, ”harhaanjohtavien uskomusten järjestelmä – väärä ajattelu tai väärä tietoisuus – joka voidaan nähdä toden tai tieteellisen tiedon vastakohtana” ja ”merkitysten ja aatteiden tuottamisen yleinen prosessi” (70). Williams näkee kaikissa näissä merkityksissä ongelmia ja ristiriitaisuuksia, eikä suostu määrittelemään lopullista, sidottua merkitystä ideologialle. Williamsin (1977/1988, 87) mukaan ideologia saattoi nykymuodossaan osoittautua käsitteenä jopa monimerkitykselliseksi ja ”huonomaineiseksi” toimiakseen käyttökelpoisena kirjallisuuden ja kulttuurin marxilaisessa tutkimuksessa. Tästä huolimatta Williamsin mukaan ”tarvitaan kuitenkin jotakin sellaista muotoa, jossa korostetaan merkityksenantoa keskeisenä sosiaalisena prosessina” (Williams 1977/1988, 87.)

Merkityksenannon roolia ideologiassa on pohtinut myös ranskalainen marxilainen strukturalisti Louis Althusser. Hän erottaa yhden ideologian ja tiettyjen ideologioiden määrittelyt toisistaan: siinä missä jälkimmäinen liittyy Althusserin mukaan (1976/1984) aina tiettyssä yhteiskuntamuodostelmassa liittyvään luokka-asemaan, on ensimmäinen yli-historiallinen, ikuinen realiteetti, joka ”’ilmentää’ yksilöiden kuviteltuja suhteita heidän olemassaolonsa todellisiin ehtoihin” (118). Risto Turusen tulkinnassa (2011, 303) Althusserin muotoilu tarkoittaa sitä, että ideologian lähteenä olevasta objektiivisesta, materiaalisesta todellisuudesta voi saavuttaa ainoastaan subjektin heijastamia ja muotoilemia kokemuksia. Näin ideologiasta muodostuu

käsitteiden ja mielikuvien luoma representaatiojärjestelmä, joka välittää käsitystä ”todellisuudeksi” kutsumastamme asiasta. (Turunen 2011, 303.)

Juuri merkityksenannon näkökulman kautta ideologia avaa edelleen kiinnostavia näkökulmia kirjallisuudentutkimuksessa. Risto Turunen (2011, 34) on tiivistänyt ideologian ja kirjallisuuden suhdetta näin: ”[I]deologiat tapahtuvat – kirjallisuudesta puhuttuna – kirjallisten representaatioiden toiminnassa. Ne siis konstruoiduvat tai niitä, intentionaalisessa toiminnassa, konstruoidaan.”

Ideologian suhdetta representaatioihin voi tarkastella kiinnostavasti hegemonian käsitteen avulla. Hegemonia on perinteisesti ymmärretty konkreettisesti vahvimman valta-asemaksi, mutta marxilaisessa tutkimuksessa tätä ajatusta on viety luokkien välisen valtakamppailun suuntaan (Turunen 2011, 304). Käsitteen keskeisimmäksi kehittäjäksi katsottu italialainen Antonio Gramsci näki hegemonian yhteiskunnan hallitsevien ryhmien johtoasemana, joka toteutui niin kulttuurisesti, moraalisesti kuin ideologisestikin (Turunen 2011, 304). Gramscin kehittämässä hegemoniassa merkittävää on hänen kehittämänsä ajatus hegemonian suostuttelevuudesta: hegemoniaa eli täyttä hallintaa ei saavuteta ainoastaan pakkovallalla, vaan nimenomaan hallittavien omalla suostumuksella. Gramscin ajatuksia eteenpäin kehittänyt Raymond Williams lisäsi hegemonian määrittelyyn poliittisen ja taloudellisen hallinnan lisäksi mentaalisen puolen. Williamsin mukaan hegemoniaa voidaan ajatella myös mentaalisenä kategoriana, kokemuksen ja tietoisuuden muotona. (Williams 1977/1988 128–129; Turunen 2011, 304.) Tulkinnassaan Williams (1977/1988, 130) esitti, että yhden hegemonian sijaan olisi mielekkäämpää puhua hegemonisuudesta.

Hegemonia on yli elämän eri alueiden ulottuvien käytäntöjen ja odotusten kokonaisuus. Se käsittää tuntemuksemme ja toimintatapamme sekä itseämme ja maailmaamme hahmottavat havainnot. Se on konstituoivien ja konstituoitujen merkitysten ja arvojen eletty järjestelmä. Kun nämä merkitykset ja arvot koetaan käytäntöinä, ne näyttävät vahvistavan toinen toisensa. Siten hegemonia luo useimmille ihmisille todellisuuden tunteen, tunteen jostakin absoluuttisesta, jolla on perustansa eletyssä todellisuudessa ja jonka tuolle puolelle yhteiskunnan useimpien jäsenten on hyvin vaikea useimmilla elämänsä alueilla mennä. (Williams 1977/1988, 127.)

Williams laajentaa siis perinteistä käsitystä hegemoniasta staattisena herruuden ylläpitämisenä tuomalla mukaan hegemonian kokemuksen kokonaisvaltaisuuden: hegemonia ei rajoitu manipulaatioon, vaan se toteutuu kaikilla elämän osa-alueilla (Williams 1977/1988, 131). Williamsin ymmärryksessä hegemonia toteutuu eletyistä alistus- ja herruussuhteista muodostuvana kulttuurina (Lehtonen & Koivunen 2011, 25). Antonio Gramscin hahmottelemaa ymmärrystä hegemoniasta suostunnan tuottamisena on Louis Althusser kuuluisimmassa esseessään *Ideologia ja*

ideologiset valtiokoneistot (1976/1984) lähestynyt jo Marxin³³ ja Leninin³⁴ kirjoituksista tutuksi tulleen valtiokoneiston käsitteen (*state apparatus*) kautta. Althusserin mukaan ideologia saavuttaa (ja säilyttää) hegemonisen aseman repressiivisen ja ideologisen valtiokoneiston avulla. Repressiiviseen koneistoon kuuluvat keskeisimpinä laitoksina hallinto, oikeusjärjestelmä, vankilalaitos, poliisilaitos ja armeija. Klassiseen marxilaiseen tutkimukseen nojaten Althusser näkee valtion repressiokoneiston käyttävän sorron ja painostuksen ohella myös väkivaltaa.³⁵ (Althusser 1976/1984, 100; Turunen 2011, 304.)

Repressiivinen koneisto ei Althusserin tulkinnassa vielä riitä yhteiskuntajärjestelmän säilyttämiseen, sillä kuvioon tarvitaan hienovaraisemmin operoiva ideologinen koneisto, johon Althusser laskee kuuluvaksi sellaiset instituutiot ja laitokset kuten kirkon, koulun, perheen, oikeuslaitoksen, tiedotusvälineet ja kulttuurilaitokset. Näitä laitoksia Althusser kutsuu yhteisnimellä representatiiviset järjestelmät. (Althusser 1976/1984, 100–101; Turunen 2011, 305.) Althusserin mukaan ero repressiivisen ja ideologisen koneiston toiminnassa on sen julkisuus: siinä missä repressiiviset koneistot toimivat julkisella alueella, ikään kuin ”lakien yläpuolella”, katsotaan ideologisten koneistojen kuuluvan yksityisen elämänpiiriin alueelle. (Althusser 1976/1984, 101; Turunen 2011, 305.) Se, mikä tekee valtiokoneistojen toiminnasta tehokkaan, on niiden saumattomasti toimiva yhteispeli: julkisella alueella toimiva repressiiviset laitokset varmistavat sorron ja painostuksen keinoilla vaikeammin tunnistettavan ideologisen koneiston toiminnan jatkuvuuden (Turunen 2011, 305.)

Althusserin ideologiaa koskeva pohdinta antaa eväitä sille, millä lailla hegemonian voi ymmärtää nimenomaan jatkuvan kamppailun ja uudelleenmäärittelyn kautta. Risto Turunen (2011, 305) pitää ideologian ja hegemonian suhteessa keskeisimpänä sitä, kuinka ideologia, kansalaisyhteiskunta ja valtiokoneisto operoivat yhdessä. Turunen mukaan jokaisessa historiallisessa hetkessä elää yhtäaikaaisesti useita uskomusten, käsitysten, rituaalien ja representaatioiden järjestelmiä (eli ideologioita), jotka asettuvat kiistävään suhteeseen toisiinsa nähden. Kansalaisyhteiskunnassa nämä olemisen oikeutuksesta käytävät kiistat näkyvät eri ryhmittymien muodostumisena ja niiden välisenä kiistelevinä suhteina, jotka tulevat näkyviksi ennen kaikkea julkisessa keskustelussa. (Turunen 2011, 305.) Turunen mukaan ideologia politisoituu silloin, kun joku kansalaisyhteiskunnan ryhmä, luokka, luokkafraktio, sosiaalinen kerrostuma tai sääty saa

---

³³ Marx puhuu valtiokoneistosta vuonna 1871 julkaistussa Ranskan sisällissotaa käsittelevässä kirjoituksessaan *Pariisin kommuuni (Kansalaissota Ranskassa)*. (Huttunen 2012, 5)

³⁴ Lenin käsittelee valtiokoneistoa teoksessa *Valtio ja vallankumous* (1917) (Huttunen 2012, 5).

³⁵ Repressiivinenkään koneisto ei toimi pelkillä väkivaltaisilla pakkokeinoilla. Se perustelee toimintaansa arvoilla, joita se erilaisten (säätiönsä) lakien avulla myös toteuttaa. (Althusser 1976/1984, 102; Turunen 2011, 305.)

hallintaansa valtiokoneiston tärkeimmät instituutiot ja laitokset. Tällöin se saavuttaa etulyöntiaseman oman ideologiansa hegemonisoimisessa. Turunen toteaa, että vaikka valtion suhde kansalaisyhteiskuntaan onkin erityisesti repressoivan valtiokoneiston myötä rajoittava ja hallitseva, hallinta toteutuu hienovaraisemmin ideologisen valtiokoneiston representaatioita tuottavan diskursiivisen toiminnan kautta. (Turunen 2011, 306.)

Kuten Mikko Lehtonen ja Anu Koivunen (2011, 23) ovat huomauttaneet, hegemonia ei perustu hallitsevan kaikkenelevään valtaan, joka tuhoaisi tieltään kaiken itsestään poikkeavan. Lehtosen ja Koivusen mukaan hegemonian saavuttaminen edellyttää asemaa tavoittelevalla taitoa yhdistää itseensä saumattomasti eri aineksia, jotka puhuttelisivat ja kutsuisivat samanaikaisesti mahdollisimman laajaa joukkoa. Hegemoniaa ei saavuteta vain yhden sosiaalisen ryhmän täydellä hyväksynnällä: ne eivät voi edustaa pelkästään yhteiskunnallista ja kulttuurista valtaa käyttävien näkemyksiä, vaan niiden täytyy tarjota mahdollisuus itsensä tunnistamiseen mahdollisimman monelle. (Lehtonen & Koivunen 2011, 23.)

Ennen kuin pohdin laajemmin ajatusta representaatioiden tuottamisesta kiinnitän hetkeksi huomiota ryhmien väliseen hegemoniseen kamppailuun. Turunen (2011, 306) mukaan hegemonian tuottamisessa valtiokoneiston keskeisimpiä instituutioita ja laitoksia hallitsevalla ryhmällä on eturivin mahdollisuus oman ideologiansa hegemonisoimisessa, sillä kaikki muut ideologiat joutuvat vailla valtiokoneistojen tuomaa turvaa kilpailemaan sen kanssa. Tämän ajatuksen avulla Lagerbohm ja Mäki-Kulmalan esimerkit taistolaisuuden muistamisesta voidaan tulkita yrityksiksi hegemonisoida oma näkemys taistolaisuudesta.

John Lagerbohm ja Heikki Mäki-Kulmala eivät vielä yksinään muodosta sosiaalista ryhmää, sosiaalista kerrostumaa tai luokkaa. Heidän puheenvuoroissaan voidaan kuitenkin tunnistaa kahden eri ryhmän kaikuja ideologian hegemonisesta projektista. Lagerbohm vaatii omassa kirjoituksessaan ex-taistolaisten julkista katumista, eräänlaista synnintunnustusta³⁶, kun taas Mäki-Kulmala kritisoi tätä tarvetta täysin liioiteltuna. Tämän köydenvedon taustalla ja vaikuttavana tekijänä näen vaikuttavana tekijänä aiemman kysymyksen taistolaisuuden hegemonisuudesta 1970-luvulla.³⁷ Monien taistolaisuutta kritisoineiden mukaan koko vuosikymmen oli taistolaisten hallussa: taistolaisten käsissä olivat niin opiskelijapolitiikka, yliopisto-opetus, laululiike, kulttuuri-

---

³⁶ Lagerbohm'n huomautus ”Kuinka he kehtaavat? Itse olisin ampunut omat aivoni jo moneen kertaan kappaleiksi.” (Kylävaara 2004, 270) tosin tuntuu vihjaavan myös synkemmästä vaihtoehdosta julkiselle tilinteolle.

³⁷ Taistolaisuuden hegemonisesta projektista on aiemmin kirjoittanut Timo Mikkolainen tekstissään ”Pohdintoja hegemoniasta” Tampereen yliopiston politiikan tutkimuksen opiskelijoiden verkkojulkaisu *Apollonissa* (1/2013).

ja taide-elämä kuin tiedotusvälineetkin³⁸. Ilkka Kylävaara (2004, 12) onkin puhunut vuosikymmenestä ironisesti ”Suurina Taistolaisvuosina”

Taistolaisten hegemonista asemaa koskevan keskustelun ruodinnassa on perusteltua suunnata katse hetkeksi Suomen yhteiskunnalliseen tilanteeseen 1970-luvulla ja sen jälkeisinä vuosikymmeninä. 1960-luvulta 1980-luvulle saakka suomalainen yhteiskunta toimi valtiokapitalismin ja hallinnoidun kapitalismin yhdistelmänä, korporatismina, jossa yhdessä presidentti, suuryritykset, valtion viranomaiset ja valtapuolueiden ja työmarkkinajärjestöjen johtajat pyrkivät yhteisiä sopimuksia noudattamalla hallinnoimaan Suomea suuryrityksen johtamismallilla (Sevänen 2013, 14). Konsensuspolitiikkaan perustuneella yhteistyöllä Suomi pyrki samanaikaisesti menestykseen globaaleilla markkinoilla, tuloerojen tasaukseen ja toimeentulon ja kattavan perusturvan takaamiseen kansalaisilleen. Tämän projektin mahdollistumisessa auttoivat Suomen sisäisten markkinoiden tiukka kontrolli ja presidentti Urho Kekkosen poikkeuksellisen vahva asema. (Sevänen 2013, 14.) Suomalainen korporatismi lunasti lupauksensa taloudellisen hyvinvoinnin mittareilla: vuosina 1950–1990 bruttokansantuotteensa nelinkertaistanut Suomi nousi maailman vauraimpien maiden joukkoon (Sevänen 2013, 15).

Hyvinvointivaltion haastajaksi nousi 1970- ja 1980-lukujen taitteessa noussut Margaret Thatcherin ja Ronald Reaganin edustama oikeistolainen uusliberalismi. Siinä missä Suomessa toteutettu korporatismi käsitti Suomen johtamisen suuryrityksen mallin kautta, korvaa uusliberalismi yhdessä johtamisen kilpailu-asetelmalla. Uusliberalistisessa ajattelussa yhteiskunnan tulisi rakentua kapitalistisen yrityssektorin johtamiselle markkinataloudessa: parasta mahdollista hyvinvointia ei saavuteta valtion säätelyillä tai ohjauksella, vaan päinvastoin yksityisomistuksen ja kaupan, markkinoiden ja kilpailun vapaudella. (Sevänen 2013, 16.)

Viimeistään 1990-luvun taitteessa uusliberalismi saavutti yhteiskuntapoliittisena järjestelmänä maailmanlaajuisen hallitsevan aseman.³⁹ Reaalisosialismin romahtaminen Neuvostoliiton mukana tarjosi uusliberalismille tilan, jossa se on muodostunut ainoaksi, kaikkia koskevaksi realistiseksi vaihtoehdoksi – lyhyesti sanottuna objektiivisen totuuden ja terveen järjen vaihtoehdoksi. Mark

---

³⁸ Keskeisimpinä taistolaistuneena mediana pidetään Eino S. Revon aikaista Yleisradiota. Taistolaissympatioista epäilty Repo toimi Yleisradion pääjohtajana vuosina 1965–1969 ja radiojohtajana 1969–1974. Aiheesta ovat kirjoittaneet esimerkiksi Esko Salminen teoksessa *Viestinnällä vallankumoukseen. "Demokraattisen toimittajakoulutuksen" aika 1960-luvulta 1980-luvulle* (2004) ja Jarmo Viljakainen pamfletissa *Reporadio. Yleisradion vaaran vuodet 1965–1972* (2004).

³⁹ On kuitenkin hyvä huomata, ettei uusliberalismia ole vielä missään toteutettu täysin puhtaassa muodossa, sillä vailla mitään sääntelyjä tai rajoitteita markkinakapitalismi osoittautuisi tuhoisaksi muun yhteiskunnan kannalta. (Sevänen 2013, 16.) Suurin osa maailman talouksista on niin kutsuttuja sekatalouksia, eli omistajuus ja tuotantovälineet ovat jakautuneet enemmän tai vähemmän tasaisesti valtion ja yksityisten tahojen kesken.

Fisher (2009) onkin puhunut ”kapitalistisesta realismista”, jolla hän tarkoittaa ajattelua joka sekä asettaa kapitalismin ainoaksi käyttökelpoiseksi poliittiseksi ja taloudelliseksi malliksi, mutta myös tekee mahdottomaksi muunlaisen maailman kuvittelemisen.⁴⁰ Slavoj Žižekiä ja Frederic Jamesonia lainaten Fisher (2009, 2) toteaa, että on helpompaa kuvitella maailmanloppu kuin maailma vailla kapitalismia.

Fisherin muotoilema ajatus kapitalismista ainoana mahdollisena maailman mallina kytkeytyy eittämättä taistolaisuuden muistamiseen. Mari Pajala (2011) esittää historioimiseen ja muistin politiikkakäytäntöjä käsittelevässä artikkelissaan ”Taistelu tulevaisuudesta. Muistelemisen politiikat television 50-vuotissarjoissa”, että Yleisradion *Muistikuvaputki* -sarja rakentaa tarinaa Suomen poliittisesta kehityksestä, jossa vasemmistolaisuus näyttäytyy 1960–1970-luvuille jääneenä, jo ohitettuna vaiheena. Fisherin (2009) ajatuksiin nojaten Pajala (2011, 108) esittää *Muistikuvaputken* ottavan ironista etäisyyttä poliittiseen vasemmistoon, jolloin sen edustamat näkökulmat eivät enää kapitalismin realismin leimaavassa maailmassa tunnu järkeenkäyviltä. (Pajala 2011, 108.)

Koska uusliberalismi on ollut hegemonisen yhteiskuntapoliittisen projektin asemassa jo 1990-luvulta alkaen (Sevänen 2013, 16), näyttäytyvät joidenkin kriitikoiden esittämä näkemykset taistolaisuuden edelleen vallitsevasta hegemoniasta 2000-luvun Suomessa kummallisina. Esimerkiksi Katja Boxbergin ja Taneli Heikan toimittamassa poliittisessä pamfletissa *Lumedemokratia* (2009) todetaan, että ”Suomessa ei ole älymystöä, jolla olisi rohkeutta tai kykyä väitellä ikonin asemaan nostettujen kommunistitaiteilijoiden kanssa” (Boxberg & Heikka 2009, 172). Syykin on kirjoittajien mukaan selvä: taistolaisuuden perintö elää tiukasti suomalaisen yhteiskunnan arvoissa.

Näyttää siltä, että vasemmistoradikalismin tietyt arvot ja ihanteet ovat syöpyneet yhteiskunnan rakenteisiin Suomessa, ja niiden puolustajat kamppailevat – tietoisesti tai tietämättään – näiden rakenteiden puolesta konsensuksen hengessä useilla rintamilla. [- -] Ehkä 1970-luvulla tehdyissä nuoruuden ratkaisuihin ei olekaan kyse vain puolihuolimattomasta ’kuulumisesta johonkin järjestöön’ tai ’ääliömäisten fraasien’ toistelusta [- -] Näyttää siltä, että kyse on yhteiskuntamme syvärakenteissa vaikuttavista parlamentarismen vastaisista arvoista, jotka on onnistuttu siirtämään historiankirjoituksen, kulttuurin ja julkisen keskustelun itsestäänselvyksiksi ilman, että juuri kukaan nousee niitä kyseenalaistamaan. (Boxberg, Heikka 2009, 180–194.)

Lumedemokratiassa esitetyt ajatukset ”historiankirjoituksen, kulttuurin ja julkisen itsestäänselvyksistä” herättävät kysymyksen siitä, minkälaisia oletetut itsestäänselvydet

oikeastaan ovatkaan. Boxbergin ja Heikan tarjoaman vastauksen⁴¹ mukaan parlamentarismien vastaiset arvot liittyvät siihen, että suomalaisen vasemmistoradikalismien nurjista puolista on Suomessa vaiettu: päinvastoin ”luokkataistelun ja diktatuurien ihailemisesta on tullut hyväksytty osa arvomaailmaamme ja kulttuuriamme. Esimerkiksi Helsingin Sanomien KOM-teatterin lauluilta koskevassa jutussa ei ole poikkipuolista sanaa laulujen väkivaltaisesta, marxilaisesta sanomasta. Kuten lähes aina, sanoma on häivytetty yleishumaaneihin yhteisöllisyyden ja tasa-arvon vaatimuksiin.” (Boxberg & Heikka 2009, 186.)

Jos taistolaiset olivat kriitikoita uskoen vallassa kaikissa edellä mainituissa laitoksissa, olisi Althusserin hegemoniakäsityksen valossa taistolaisuuden hegemonia ollut 1970-luvulla mahdollinen. Tätä näkemystä ovat tuottaneet Ilkka Kylävaaran ohella ainakin taistolaisten tiedemaailman hallinnasta kirjoittanut dosentti Pertti Lindfors⁴², teatterimaailmasta ”taistolaisten mellastuspaikkoina”⁴³ kirjoittanut Inkeri Kilpinen ja Yleisradion johtaja Eino S. Revon ajasta kirjoittanut Jorma Viljakainen.^{44,45}

Kaikki eivät kuitenkaan jaa näkemystä 1970-luvun taistolaishegemoniasta. Esimerkiksi Mäki-Kulmala arvioi muistelmateoksessa *Taistolaisuuden harmaa kirja* (2004, 32) taistolaisiksi katsottuja kansanedustajia olleen enimmillään 13 6,5 prosentin saaliilla annetuista äänistä⁴⁶. Varsinaisesti ”taistolaiseksi” tunnustautuneita valtakunnallisia sanomalehtiä oli Mäki-Kulmalan mukaan vain *Tiedonantaja*, jonka levikki ylsi parhaimmillaankin vain 30 000 kappaleeseen (Mäki-Kulmala 2004/2008, 31). Mäki-Kulmalan mukaan taistolaisten vahvin vaikutusalue olikin 1970-luvun nuoriso- ja opiskelijajärjestöissä. Opiskelijoiden kattojärjestössä SOL:issa⁴⁷ taistolaisilla oli

---

⁴¹ *Lumedemokratiaa* käsitellessä on hyvä muistaa teoksen olevan uusliberalismia puolustava pamfletti. Kirjoittajat toteavat suhteensa kapitalismiin ytimekkäästi: ”Meidän mielestämme kapitalismi on kuin demokratia. Järjestelmässä on puutteensa, mutta parempaakaan ei ole keksitty. Kapitalismin saavutukset ovat vastaansanomattomia. Maailman vauraimmat maat ovat uskoneet markkinatalouteen.” (Boxberg & Heikka 2009, 287.) Hyvin samankaltaista hahmottelua on löydettävissä esimerkiksi valtiotieteen tohtori Tom G. Palmerin toimittamasta teoksesta *Kapitalismin moraalit* (2012, 12–22).

⁴² Tekstissään ”Taistolaisten tiedevainot” Lindfors muisteli: ”Se tiedemiesten ja tieteellisten oppisuuntien vaino, joka suomettuneessa Finlandiassa toteutui, säilyttää taistolaisille erittäin raskaan syntitaakan. [- -] Suomessa valtasi alaa voimakas ja yleensä julkilausumaton taistolaispelko, joka torpedoi mm. minun tutkimusrahoitukseni.” (Lindfors 2004, 169.)

⁴³ Kilpinen 2004, 98.

⁴⁴ Viljakainen liittää pamfletissaan *Reporadio. Yleisradion vaaran vuodet 1965–1972* (2008) taistolaisten vallan Yleisradion hallinnan kautta jopa Suomen miehittämiseen.

⁴⁵ Ks. myös Timo Vihavainen: *Kansakunta rähmällään* (1991)

⁴⁶ SKP:n Erkki Tuominen (1914–1975) nousi tietävästi ainoana vähemmistöläisministeriksi Ahti Karjalaisen hallitukseen, ja toimi oikeusministerinä 1970–1971. Mäki-Kulmala on todennut (2004/2008, 32) Tuomisesta lakonisesti: ”Kovin näkyvää jälkeä hän ei kuitenkaan maamme poliittiseen historiaan jättänyt.”

⁴⁷ Matti Hyvärinen onkin taistolaisten elämäkertoja käsittelevässä tutkimuksessaan *Viimeiset taistot* (1994, 26) puhunut ”SOL:in projektista”.

puheenjohtaja Reijo Kalmakurjen johdolla ylivoima, kun enemmistöläiset vetäytyivät liitosta hävittyään äänestyksen liittokokouksen keväällä 1971 (Suominen 1997, 225). Taistolaiset olivat vahvoilla myös Teiniliitossa ja Ammattikoululaisten Liitossa vuosina 1971–1975. Mäki-Kulmalan (2004, 34–35) mukaan samanaikaisesti molempien liittojen jäsenmäärät alkoivat laskea jyrkästi, syynä Mäki-Kulmalan arvion mukaan liian poliittiseksi koettu toiminta. Mäki-Kulmala päättää taistolaisuuden laajuutta koskevan pohdintansa turhaantuneeseen ihmettelyyn.

Jos taistolaisten vaaleissa mitattu kannatus oli maksimissaan kuutisen prosenttia, niin poliittisen ja kulttuurisen vallan ylimmillä tasanteilla he olivat mieluummin ali- kuin yliedustettuja. [- -] Kun nyt puhutaan, että taistolaisia olisi *edelleen* yhteiskunnan johtopaikoilla, niin minä onneton en vieläkään tiedä edesmenneen Erkki Tuomisen lisäksi ketään, joka olisi siellä ollut edes *joskus* ja vaikkapa vain pienen hetken. Kertokaa! (Mäki-Kulmala 2004/2008, 34.)

1970-luvusta onkin tullut taistolaisten vuosikymmen kenties juuri siksi, että suhteellisen pienestä joukosta huolimatta he toimivat aktiivisesti ja toivat asiaansa ilmi pieneen kokoon suhteutettuna kovin äänekkäästi. Tämä ristiriitaisuus ilmenee selkeästi kirjailija Inkeri Kilpisen (2004, 98–109) -taistolaisuutta koskevassa kirjoituksessa ”Toinen maailma näyttämöllä suomettumisen pahimpaan aikaan” todennut taistolaisten äänekkyydestä näin: ”Sanoivat he mitä tahansa, tiedotusvälineet voimistivat joka sanan, niin että lopulta alkoi tuntua siltä kuin heitä olisi ollut joka paikassa. Itse asiassa heitä oli varsin vähän: he olivat, kuten alussa olen sanonut, kuin ohut sipulinkuori mehevän sipulin päällä.” (Kilpinen 2004, 98.) Myöhemmässä yhteydessä Kilpinen jatkaa: ”Totuuden nimessä on tunnustettava, että olin joskus (mutta vain hyvin joskus) vihainen ylikireälle omalletunnolleni nähdessäni, miten helposti meikut saivat näytelmänsä ja muut työnsä esille ja millä julmuudella he nujersivat minut ja muutamat harvat muut toisinajattelijat. Meidän nujertamisemme oli sikäli helppoa, että meillä ei ollut joukkovoimaa kuten heillä, ei organisaatiota eikä tukijoita.” (Kilpinen 2004, 103.) Vaikka taistolaisia oli todellisuudessa vähän, heidän hegemoninen vaikutuksensa oli niin suuri, että itse asiassa enemmistö tunsivat olonsa toisinajattelijoina!

3.2 Kieli tuottaa todellisuuden – ”taistolaisuuden” käsitteen taustaa

Taistolaisuuteen liittyvät ristiriitaisuudet näkyvät kiinnostavasti myös itse ”taistolainen”-käsitteen taustalla. Käsite ei nimittäin syntynyt liikkeen sisällä, vaan *Helsingin Sanomien* toimituksessa 1960-luvun lopulla. Toimittaja Aarno Laitinen⁴⁸⁴⁹ muistelee *Iltalehden* taistolaisuuteen keskittyvän

---

⁴⁸ *Iltalehden* kolumnistina Laitinen on jatkanut suosikkiaiheensa naisten ylivoiman ohella myös taistolaisten syyllisyyden ruotimista 2010-luvulle saakka. Esimerkiksi 3.5.2014 *Iltalehdessä* ilmestyneessä kolumnissa ”Mielipidematematiikka” Laitinen syyttää ”nais- ja tasa-arvotukijoita” miesten ja naisten palkkaerojen valheellisesta

erikoislehden haastattelussa käsitteen syntyneen *Helsingin Sanomien* politiikan toimittajien keskuudessa. Laitinen ajoittaa syntyhetket toimittajien väliseen oluthetkeen 1960-luvun lopulle:

Taistolaiset-sanan keksi siinä pöydässä hyvin todennäköisesti Seppo Sännälä. Minulla sattui olemaan seuraavana päivänä työvuoro, joten olin ensimmäinen, joka kirjoitti sen lehteen. [- -] Kirjoitin muuten heti ensimmäisellä kerralla näin: kommunistien vähemmistö, eli taistolaiset, kuten heitä on nykyään tapana kutsua. (Jaakkonen 2013, 4–5.)

Laitinen ei ilmaisullaan sinänsä ollut väärässä: kun uusi ilmaisu otetaan käyttöön sanoilla ”kuten heitä on nykyään tapana kutsua”, toteamus myös samalla muuttuu todeksi. Näin ollen Laitinen vakiinnutti uuden käsitteen jo ensimmäisellä käyttökerralla. Laitinen selittää kielellistä valintaansa näin: ”Haluan pelkistää monimutkaisia asioita yhteen tai kahteen sanaan. Taistolaiset on sellainen, samoin poliittinen broileri.” (Jaakkonen 2013, 4-5.) Näin ollen vielä muovautumassa ollut, useissa eri kaupungeissa, yliopistoissa ja kulttuuripiireissä muotoutumassa ollut vasemmistolainen liikehdintä pelkistettiin yhden käsitteen alle.

Ennen Laitisen lanseeraamaa käsitettä taistolaisista puhuttiin yleisesti ”stalinisteina” (Relander 1999: 190). Käsite viittasi suoraan Neuvostoliiton entiseen diktaattori Josif Staliniin (1878 – 1953). Stalinisti-käsite on herättänyt runsaasti kritiikkiä entisten taistolaisten joukossa. Esimerkiksi Heikki Mäki-Kulmala on kritisoinut stalinismin käsitettä sen harhaanjohtavuuden⁵⁰ takia. Stalinin ihannoiminen ei ollut Mäki-Kulmalan mukaan muotia edes Neuvostoliitossa, joten oikeampi termi olisikin ollut ”ehkä ’breznevismi’, Neuvostoliiton silloisen johtaja Leonid Breznevinkin mukaan” (Kiiski 2013, 6-7).

Merkittävää on myös se, etteivät taistolaiset aikoinaan itse identifioituneet ilmauksen alle. Moni entisistä taistolaisista sanoo käsitteen olevan pejoratiivinen, pilkkanimi. Juhani Ruotsalon mukaan taistolaiset -nimitys on nykyisessä keskustelussa jo muuttunut ”yleistäväksi kirosanaksi” (Kylävaara 2004, 288), jonka avulla 1960-luvun laajempi vasemmistoradikalismi ja kulttuurimurros leimataan. Ruotsalo arvelee, että taistolais-nimityksellä kutsuja voi ulkoistaa ja torjua pahan ja uhan kokemuksia (Kylävaara 2004, 288). Samoilla linjoilla liikkuu myös Aulikki Oksanen: *Iltalehden* haastattelussa Oksanen toteaa, että ”stalinisti-nimitys on minusta solvaus, ja sellaiseksi se on myös tarkoitettu” (Kiiski 2013, 36). Taistolaiset itse suosivat Laitisen lanseeraaman käsitteen sijaan omia, yhteisön sisäisiä nimityksiä, kuten luokkakantaiset, meikäläiset

---

esittämisestä. Laitinen penää uskallusta tutkia miesten ja naisten suorituseroja samassa työssä, mutta toteaa hankkeen hyödyttömäksi, sillä ”tällaiseen tutkimukseen Suomen Akatemian nais- ja taistolaisjohtajat eivät anna rahaa.”

⁴⁹ Ks. myös *Iltalehden* kolumnit ”Vihreä suojaväri” (29.11.2008), ”Päivystävä dosentti” (23.4.2012) ja ”Intellektuellien valta” (12.1.2014).

⁵⁰ Jukka Relander on huomauttanut, että SKP:n oppositio joutui jo idänsuhteidenkin vuoksi säilyttämään kriittisen etäisyyden Staliniin. Neuvostoliitossa Stalin oli 1960–1970-luvuilla kovasti epäsuosiossa. (Relander 1999, 190.)

tai vähemmistöläiset. Esimerkiksi Kaisa Korhonen toteaa Iltalehden haastattelussa: ”Oikea nimitys oli luokkakantainen liike ja minulla oli luokkakanta. [- -] Taistolaisuus on pilkkanimi.” (Kiiski 2013, 35.)

3.3 ”Me stallarit” – taistolaisuuden nimeäminen vallankäyttönä

Mistä taistolaisuuden nimityksistä kamppailu sitten kertoo? Onko kyseessä vain tenhoava poliittinen termi, kuten termin keksijä itse mieltää, vai yksi pilkkanimi muiden joukossa, kuten nimityksen kohteet itse asian mieltävät? Kysymys siitä, millä tavoin taistolaisliike nimetään, on taistolaiskeskustelun valtasuhteita selvittäessä oleellinen. Kielelliset valinnat eivät ole sattumanvaraisia, neutraaleja tai merkityksettömiä: kielenilmaisut ovat valintojen seurauksia, jotka tuottavat todellisuutta. Merkitykset eivät synny abstrakteina tyhjiössä, eivätkä ne tule käyttöön täysin puhtaina aiemmasta käytöstä. Merkitykset, arvot ja maailmankatsomukset tulevat konkreettisiksi instituutioissa, sosiaalisissa suhteissa, uskomusjärjestelmissä, tavoissa, tutkimuksissa – siis kaikissa niissä inhimillisen elämän tavoissa, jotka muodostavat yhdessä kulttuuriksi kutsumamme rakennelman. (Lehtonen 1996, 17.) Kuten Stuart Hall (1999) huomauttaa, sanojen merkitykset eivät ole kiinnittyneet kielenulkoisen maailman objekteihin tai tapahtumiin. Kielen merkitys syntyy niiden yhtäläisyyksien ja erojen suhteissa, joita sanat tiettyjen kielikoodien sisällä muodostavat. (Hall 1999, 40.)

Liittyen merkitysten moneuteen Mikko Lehtonen on todennut: ”Meillä on toki vapaus valita, mutta valtamme päättää siitä, mistä joukosta valitsemme, on jo rajallisempaa” (Lehtonen 1996, 17). Kulttuurituotteita kuluttaessa ja niiden sisältämiä viestejä merkityksellistäessämme valitsemme siis jo rajatusta joukosta. Taistolaiset –käsitteenkin taustalla on sen samuus jo aiemmin olemassa olevien poliittisten käsitteiden kanssa, muistuttaahan ”taistolainen” etymologisesti jo aikaisempia oikeisto-vasemmisto-akselilla käytettyjä käsitteitä ”vasemmistolainen”, ”oikeistolainen” ja ”keskustalainen”.⁵¹

Merkityksellistämisprosessia tutkiessa oleellista on huomata se, että merkityksillä on materiaallinen, sosiaalinen eli maailmallinen perustansa. Kuten Mikko Lehtonen (1996: 20) huomauttaa, erilaiset tekstit eivät toimi irrallisina sanomina, vaan itse asiassa osallistuvat todellisuuden (ja sitä koskevan kuvan) muodostamiseen. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, kuinka jo todellisuudesta saatu tieto on luonteeltaan kielellistä ja tekstuaalista. (Lehtonen 1996, 20.)

---

⁵¹ Huomautettakoon, että stalinisti muistuttaa pikemminkin ”fasistia”.

Vaikka tekstuaalista kamppailua taistolaisdiskurssin muodostamisesta käydään monilla eri areenoilla, taistolaisuuden rajaaminen selkeäksi tunnistettavaksi joukoksi on kuitenkin haastava tehtävä. Yhteisestä (pilkka)nimestään huolimatta ”taistolaiset” olivat loppujen lopuksi varsin heterogeeninen joukko. Esimerkiksi Taisto Sinisalon johtama SKP:n luokkakantainen oppositio ja SOL:in piirissä toimiva marxismi-leninistinen opiskelijaliike olivat kaksi erillistä ilmiötä, samoin nuorisoliittolaiset ja kulttuurityöläiset muodostivat vielä omat ryhmänsä. Taisto Sinisaloon viittaaminen kytkee liikkeen vahvasti osaksi puoluepolitiikkaa. Näin ollen myös liikkeessä toimineet kulttuuritaistolaiset nivoutuivat (kenties tahtomattaan) osaksi SKP:n sisäistä puoluetistelua. Kuten Aarno Laitinen itsekin toteaa, taistolaisuudeksi nimeämisellä monimutkainen ja -särmäinen ilmiö pelkistetään yhteen ainoaan käsitteeseen.

Taistolaisuuden psykohistoriaa tutkineen Jukka Relanderin mukaan taistolaisliike käsitteenä viittaa yhtenäisen, selvärajaisen poliittisen liikkeen sijaan pikemminkin abstraktioon joka ”tuli lihaksi mentaliteettina ja identiteettinä ennemmin kuin vaikkapa SKP:n konkreettisena jäsenyytenä” (Relander 1999: 191). Relanderin mukaan taistolaisuus voidaan määritellä tarkoittamaan jokaista suomalaista kommunistia, joka piti vuoden 1968 Tšekkoslovakian miehitystä moraalisesti oikeutettuna, ja täten ”*tunnustautui* ’luokkakantaiseksi’ kommunistiksi” (Relander 1999, 191, kursiivi alkuperäinen). Tunnustautumiseen perustuva määrittely ei Relanderin mukaan kuitenkaan pätenyt heihin, jotka tulivat liikkeeseen mukaan vasta 1970-luvun keski- ja loppuvaiheilla, sillä vuoden 1968 tapahtumiin ja sen synnyttämiin jälkijärestyksiin Suomessa oli syntynyt jo ajallista etäisyyttä. (Relander 1999, 191.) Relanderin mukaan taistolaistuminen kuitenkin tarkoitti Neuvostoliiton puolustamista vielä 1970-luvun puolivälin jälkeenkin. Hän huomauttaa myös, että taistolaisuus määrittyi myös negaationa: taistolaisuus oli leima, joka keskiluokkaisesta kulttuurista poikkeaviin lyötiin. (Relander 1999, 192.)

Kenties juuri taistolaisten laajan ja vaikeasti rajattavan olemuksen vuoksi nykyisessä taistolaisdiskurssissa näkyy tarve entisten taistolaisten tunnistamiseen ja nimeämiseen. Iltalehden keväällä 2013 ilmestyneessä taistolaisteemaisessa historianumerossa yksi aukeama on omistettu ”Keskeisille taistelijoille”. Jukka Halosen (2013b, 20) kokoamassa artikkelissa kysytään, ”[k]etkä olivat suomalaisen taistolaisliikkeen johtohahmoja Taisto Sinisalon lisäksi”. Halonen jakaa artikkelissa esitellyt yhdeksän taistolaisliikkeen toimijaa Matti Rossin Kolme pikku miestä -runoa mukailleen kolmeen ryhmään: Kolme pikku miestä, Kolme Pikku Naista ja Kolme Pikku Poikaa [sic] (Halonen 2013b, 20–21). Jokainen artikkelissa mainittu toimija listataan vielä omilla attribuuteillaan. Esimerkiksi Tiedonantajan entinen päätoimittaja Urho Jokinen nimetään

”ideologiksi”, näyttelijä Kristiina Halkola ”radikaaliksi”, Tiedonantajan toimittaja ja kansanedustaja Jaakko Laakso ”Everstiksi”. (Halonen 2013b, 20–21).

Entisten taistolaisten nimeäminen toistuu hyvin selkeästi Ilkka Kylävaaran toimittamassa *Taistolaisuuden musta kirja* -teoksessa. 1970-luvun (kulttuuri)taistolaisuutta koskevassa muisteluteoksessa on mukana muun muassa Tiedonantajan vapputervehdyksiä usealta vuodelta. Mukana on myös Kaj Chydeniuksen nimiin osoitettu ”paimenkirja Komilaisille” KOM-teatterin Neuvosto-Karjalan kiertueen tiimoilta. (Kylävaara 2004, 174–176) Kylävaara myös muistelee teoksessaan tuntemiaan entisiä taistolaisia usein ja nimeltä. Nimilistojen mukaan on liitetty kuvailevia huomioita muistelun kohteina olevien persoonasta, ulkonäöstä ja poliittisesta aatemaailmasta.

Kapakoissa heitä näki. [- -] Monna Kamu, mikä toimittaja se oli, pianonsoitonopettaja ja Agit Propin laulaja! Kaisa Kaarikoski nautti muutakin kuin kansalaisluottamusta, jos sitäkään naapurineljännesten jälkeen. [- -] Toimittajiin kuuluivat sekä Koskenniemi että Kosola, nimikaimat taistolaisten riveissä! [- -] mutta unohtuiko joku? Aki Kaurismäki! Miten hänkin ehti mukaan? Taivaat aukenevat, Akin prolekultti olikin isäkapinaa, isä iso toimitusjohtaja, no kaikkien isät ovat toimittaneet kuka mitään! (Kylävaara 2004, 197.)

Kylävaara esittelee teoksessaan myös oman arvionsa niin sanotusta ”Tiitisen listasta”. Suojelupoliisin entisen ylipäällikön Seppo Tiitisen mukaan nimetty asiakirja sisältää luettelon 18 suomalaisesta, joiden epäillään olleen yhteydessä Suomessa toimineeseen Itä-Saksan turvallisuuspalvelu Stasin edustajaan. Lista salattiin Mauno Koiviston ja Seppo Tiitisen päätöksellä vuonna 1990. Vakoilijaepäilyitä koskeva lista päätettiin vuonna 2003 Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksellä pitää edelleen salassa, ja listan sisältämien henkilöllisyyksien arvaus on jatkunut vilkkaana aina viime vuosiin saakka. Lähteenään ”Syvä kurkkua” pitävä Kylävaara (2004, 221) arvioi, että ”niistä 34 Stasin⁵² merkinnästä 32 koskivat demareita”. Kylävaara jatkaa arviotaan:

Taistolaiset olivat se emäs, joka värjäsi demarit sinipaitaisiksi – sielultaan. [- -] Siis ketkä demarit olivat Stasin lellipoikia? Suoralta kädeltä: Tarja Halonen, Paavo Lipponen, Ulf Sundqvist, Erkki Liikanen, Kalevi Sorsa. Koko demarien ykkösviisikko. [- -] En tarkoita pahalla pojat ja tyttö. Ei tässä mitään, hengissä on selvitty, Eurooppaan on menty ja demarien tuoreen päätöksen mukaan Nato on vaihtoehto. Ja Paavo on oiva komission puheenjohtaja tai miksi hän sitten mieli. (Kylävaara 2004, 221–223.)

Ottamatta kantaa siihen, kuinka todennäköisesti Kylävaaran arvelut osuvat oikeaan, on Kylävaaran

---

⁵² Kansanomainen lyhenne Itä-Saksan valtiollisesta poliisista, *Ministerium für Staatssicherheit*.

julkaisemalla listalla merkittävä yhteys taistolaiskeskustelun muodostumiseen. Kylävaara liittää ”Tiitisen listan” taistolaisten syyksi. Käyttämällä metaforaa politiikan lakmustestistä Kylävaara esittää, että taistolaisten valta ”värjäksi” punaiset sosialidemokraatit taistolaisten sinisellä, ja levisi yli puoluekantojen. Kylävaaran esittämä huomautus on hyvin vahva vastaväite sitä entisten taistolaisten piirissä toisteltua ajatusta vastaan, ettei taistolaisilla olisi ollut todellista ulko- tai sisäpoliittista valtaa edes 1970-luvun aktiivisempina vuosina. Vaikka nimi ”Tiitisen listalla” ei vielä merkitsisikään sitä, että kyseinen henkilö olisi suoranainen Stasi-agentti, on tuolla listalla oleminen – tai edes epäily siitä – hyvin leimaava teko.

Kylävaaran argumentin mukaan näiden ”taistolaisvärjättyjen” poliitikkojen listaaminen ja tunnistaminen on tärkeää. Kylävaara huomauttaa: ”Virkaan päästökseen täytyy selvittää menneisyytensä. Meidän kaikkien.” (Kylävaara 2004, 223.)

Nimeämistarve ei Kylävaaran kokoelmateoksessa rajoitu ainoastaan poliitikkoihin, sillä osansa nimeämisvaatimuksista saavat myös toimittajat. Ossi Kemppainen penää taistolaisten parempaa tunnistamista.

Nykyhetken lehdistön työtapoja ja sisällön koostumusta voidaan ymmärtää paremmin, kun tiedetään toimittajien puoluesympatioista, vakaumuksista ja aatteellisista harharetkistä. Myöhempää historiantutkimusta voidaan auttaa osaltaan pitämällä Toimittajaliiton jäsenluettelo julkisena. [- -] Tulevaisuuden tutkivien toimitusten ei tarvitse lähteä tyhjästä pohtimaan, ketkä tänä meidän aikanamme olivat stalinisteja median kentällä. Ainakin seuraavat henkilöt olivat itse halukkaita ilmoittautumaan stalinistiseen ja taistolaiseen ryhmään seitsemän vuoden kautena 1978–85. (Kemppainen 2004, 194–195.)

Kemppainen jatkaa: ”Toimituksista ja yliopistoista eivät lainkaan kaikki taistolaisuuteen vetoa tunteneet tiedotusalan ihmiset ilmoittautuneet mukaan liittoon, joten luettelo ei ole uskonlahkon jäsenten kattava esittely” (Kemppainen 2004, 197.) Kemppaisen huomio herättää kysymyksen: miksi ”uskonlahkon jäsenten” kattavaa esittelyä edes tarvitaan? Minkälaista hyötyä tästä teosta olisi – ja kenelle?

3.4 Taistolaisuuden diskurssit

Kuten Antti Seppälä (2003, 42) huomauttaa, diskurssiteoria on vahvasti kytköksissä retoriikan pitkäikäiseen tutkimukseen. Yhteys tuntuu luonnolliselta, onhan sekä retoriikassa että diskursseissa keskeistä kieli ja sillä vaikuttaminen. (Seppälä 2003, 42.) Selkein eronteko löytyy kuitenkin siitä,

millä tavalla kielen rooli ymmärretään: siinä missä retoriikassa kielelliset valinnat nähdään vaikuttamisen välineenä, diskurssin tutkimuksessa kieli nähdään sosiaalisen todellisuuden rakentajana. Diskurssin näkökulmasta retoriikan tutkiminen ei kuitenkaan paljasta vielä asian todellista ydintä, eikä pääse sen vallankäyttöön kiinni. Retoriikkaa voisi verrata jäniksenjälkiin lumessa: se on näkyvä merkki katsojaa piilottelevasta diskurssista. Vaikka jäljet eivät itse vielä kerrokaan, miltä jänis itsessään näyttää, se antaa hyvän vihjeen siitä, mistä ja milloin sitä voisi etsiä.

Diskurssin käsitettä voidaan tulkita hyvin monin eri tavoin tutkimuslähtökohdista ja käyttötarkoituksista riippuen. Käsitteen epämääräisyyden ja laajuuden voi nähdä toisaalta hankaluutena: kun diskurssia on sovellettu hyvin vaihtelevissa yhteyksissä eri tieteenaloilla operoivien tutkijoiden käsissä, yhtä hyväksytyä selitystä diskurssille ei ole olemassakaan. Kuten Antti Seppälä (2003, 44) huomauttaa, käsitteen epämääräisyyden voi toisaalta nähdä myös hyveenä, osoituksena diskurssin tärkeydestä ja sen pohjalla olevasta yhteisestä aineksesta. Diskurssissa on selitysvoimaa, joka taipuu niin kulttuuritutkimuksen, sosiologian kuin vaikkapa psykologiankin tutkimusperinteessä.

Diskurssin käsite ei kuitenkaan ole määrättömän laaja. Yleisesti diskurssin lähestymistapoja voi jaotella karkeasti kahteen, sosiologiseen ja kielitieteelliseen. (Seppälä 2003, 44.) Keskeisin erottava tekijä näillä lähestymistavoilla on niiden kuvauksen fokus: siinä missä lingvistinen diskurssintutkimus keskittyy kieleen struktuurina ja sen rakenteeseen, sosiologinen diskurssi on kiinnostunut diskurssista yhteisönä, siitä, missä kontekstissa diskurssi syntyy ja kehittyy. (Seppälä 2003, 44.) Pitkälti perinteiseen lingvistiikkaan perustuva lingvistinen diskurssinäkemys näkee diskurssin kielen yksikkönä, jota on mahdollista analysoida *an sich*, lauseen yläpuolisena yksikkönä. (Seppälä 2003, 44.) Sosiologinen diskurssikuvaus taas näkee diskurssin kulttuurin ja yhteisön osallisena ja sitä tuottavana elementtinä, jota ei voi irrottaa ympäristöstään tutkijan suurennuslasin alle tutkittavaksi. Sosiologinen lähestymistapa diskurssiin ymmärtää myös tutkijan kuuluvan osaksi tutkittavaa diskurssia, ja suurennuslasin alle joutuu tutkimuskohteen ohella myös tutkija.

Omassa tulkinnassani nojaan jälkimmäiseen, diskurssia kulttuuria tuottavana korostavan näkemykseen. Kielen käyttö ei vain heijastele todellisuutta peilin tavoin, vain muokkaa ja merkityksellistää sitä. Diskurssin sisäiset säännöt muokkaavat sitä, millä tavalla jostakin aiheesta voidaan puhua. Ne esimerkiksi vaikuttavat siihen, millä tavoin ajatuksia voidaan yhdistää toisiinsa. Näin ollen diskurssit vaikuttavat siihen, millä tavalla asiat asetetaan syy-seuraus -suhteisiin.

(Lehtonen 1996, 70.) Kulttuurintutkija Stuart Hall kuvasi diskurssia tavaksi esittää, eli representoida jokin kohde (Hall 1992, 105). Diskurssit tuottavat kohteestaan merkityksellistä tietoa, joka vaikuttaa sosiaalisiin käytäntöihin, luoden siten todellisia seurauksia ja vaikutuksia. (Hall 1992, 105.) Diskurssi operoi todellisuudessa, tuottaa ja muokkaa sitä.

Merkityksiä ei kuitenkaan ole määrättömästi. Kriittisen kulttuuritutkimuksen diskurssiteorioille leimallista on halu löytää diskurssin todellinen ydin keskustelun ulkopuolisesta maailmasta eli löytää ja tunnistaa ne käytännöt, jotka ohjaavat keskustelua ja puhetta. Diskurssin tutkiminen voi selvittää sitä, miten menneisyyden käytännöt elävät meissä ja minkälaiset diskursiiviset käytännöt jättävät jälkiä. Diskurssin käsitteen parissa merkittävää työtä tehneen ranskalaisen filosofi Michel Foucault'n mukaan diskurssi on vallan läpäisemää: se muokkaa puhetta, puhujaa ja kuulijaa. Toimiessaan yhteiskunnallisena käytäntönä se toimii samalla kaikkea tulkintaamme ja toimintaamme muokkaavana ja tuottavana rakennelmana.

Lingvistiikan professori Sara Mills huomauttaa, että diskurssin luonteen ymmärtämisessä lähes yhtä tärkeää kuin sen tutkiminen, mitä diskurssi sisältää, on huomion kiinnittäminen myös siihen, mitä diskurssi sulkee ulkopuolelle. Millsin mukaan luonnollisiksi ja itsestään selviksi luokitellut asiat ovat juuri poissulkemisen tulosta: ”luonnollisuus on tulosta poissulkemisesta, sen, mikä on lähes mahdotonta sanoa” (Mills 1997, 12.) Hieman paradoksaalisesti juuri ne huomiot, jotka tuntuvat kaikista kyseenalaistamattomilta, ovat oikeastaan kiinnostavimpia diskurssin operoimisen kannalta! Juuri nämä diskursiiviset solmukohdat, rajattomien mahdollisuuksien rajaajat, ovat sekä kiinnostavimpia mutta myös vaikeimmin tunnistettavimpia ja nimettäviä. Diskurssin voima piilee sen piiloutuvuudessa: tehdessään itsestään luonnollistetun itsestäänselvyyden, sen neuvoteltu ja keinotekoinen rakenne häviää näkyvistä.

Diskurssin voimaa tarkastellessa on oleellista problematisoida hiukan myös subjektin käsitettä. Minän sosiaalinen konstruoiminen näyttäytyy diskurssin näkökulmasta mielenkiintoiselta jälkistrukturalistisessa tutkimuksessa, josta merkittävimpinä mainittakoon Jacques Derrida, Gilles Deleuze ja Michel Foucault. (Steinby 2013, 130.) He ammensivat kaikki Karl Marxin, Sigmund Freudin ja Ferdinand de Saussuren hahmottelemia ajatuksia subjektista konstituoituneena ja epävana (Steinby 2013, 129). Diskurssin toiminnan kannalta mielenkiintoisimman subjektikäsitteen on tarjonnut Michel Foucault, joka kritisoi ihmisen asettamista tiedon transsendentaaliseksi subjektiksi, jonka järjen voi yleistää järjeksi sinänsä (Steinby 2013, 132.) Foucault kritisoi ajatusta ihmisestä kielen, tiedon ja yhteiskunnallisen toiminnan lähteenä: ihminen toimivana subjektina on sen sijaan näiden kielen, tiedon ja toiminnan tuote, ei lähde tai hallitsija

(Steinby 2013, 132). Sen sijaan hän kehitteli ajatusta subjektista tiedon ja toiminnan tuotteena vallan kautta. Toisin kuin romantiikan ajan subjektikäsitteessä, Foucault'n hahmotuksessa yksilö ei tule yksilöksi hänestä itsestään kumpuavan ainutkertaisen sisällön kautta, vaan erityisyys määrittyy suhteessa normitettuihin parametreihin. (Steinby 2013, 133) Foucault hyödynsi vankilaa esimerkkinä modernin yhteiskunnan subjektin tuottajasta: tarkkailujärjestelmä (oli se sitten vankila, koulu, tehdas tai armeija) merkitsee muistiin henkilöitä koskevat yksityiskohdat, vertaa niitä normiin, ja käyttää yksilökohtaisia eroja yksilön alistamiseen (Steinby 2013, 133).

Foucault'n mukaan tarkkailun ja normittamisen tavoitteena on tuottaa hallinnan alle alistuvia alamaisia, jotka toimivat vallanpitäjien kaavailemalla tavalla. Foucault'n mukaan tämä tottelevaisuus ei vielä riitä, sillä keskeistä on saada yksilöt itse tarkkailemaan käytöstään ja muuttamaan sitä normien mukaiseksi. (Steinby 2013, 133.) Subjektin hallinnassa tavoitteena on saada yksilö itse pitämään ohjaksista kiinni, ja tuottamaan itsensä kurinpitäjien järjestelmän haluamalla tavalla (Steinby 2013, 133). Subjektivaatio eli subjektiksi tunnistautuminen ei ole yksiselitteisesti pelkkää alistamista, vaan se on tietynlaisen subjektin omaksumista itselleen (Steinby 2013, 133). Diskurssi ei toimi puhuvasta subjektisena irrallisena. Sara Millsin mukaan diskurssit muokkaavatkin samanaikaisesti sekä käsitystämme todellisuudestamme että omasta identiteetistämme. (Mills 1997, 14.)

En näe ”taistolaisuutta” sinänsä vielä omana diskurssinaan, vaan pikemminkin diskursiivisena muodostelmana, joka toteutuu ja näyttäytyy eri diskursseissa eri kehystysten ja näkökulman kautta. Hahmottelen omassa tutkimuksessani kolme erilaista taistolaisdiskurssia: taistolaisuus uskonnollisena liikkeenä, taistolaisuus väärinymmärrettynä yhteiskunnallisena liikkeenä ja taistolaisuus henkilökohtaisena pettymyksenä. Nämä diskurssit sisältävät oman retoriikkansa, jolla diskurssi operoi ja tekee itsensä näkyväksi, ja ne tuottavat kolme eri tulkintaa ”taistolaisuus” - aiheesta.

Seuraavassa luvussa siirryn kontekstualisoinnista varsinaiseen kirjallisuusanalyysiin. Diskursiivisesta näkökulmasta katsottuna kiinnostavaa on paneutua siihen, minkälaisia seurauksia ja vaikutuksia representaatioilla on. (Malmio 2013, 209.) Kolmen pääteokseni – viitteellisesti myös laajemman romaanijoukon – avulla kartoitan taistolaisrepresentaatioiden kuvaa suomalaisessa nykyproosassa. Teosten ilmentämien taistolaisrepresentaatioiden avulla osoitan, miten hahmottelemani taistolaisdiskurssien artikulaatiot ilmenevät nykyromaanissa. Esitän myös, kuinka romaanien taistolaisrepresentaatiot asettuvat suhteeseen yleiseen taistolaiskeskusteluun.

4 HÄVINNEIDEN HISTORIA – NYKYROMAANI PUHEENVUORONA KAMPPAILUSSA TAISTOLAISSREPRESENTAATIOISTA

Taistolaisuus on suomalaisessa nykyromaanissa säännöllisin väliajoin toistuva teema. Huolimatta varsinaisen poliittisen liikkeen häviämisestä 1980-luvun vuosiin, elää taistolaisuus yleensäkin väkevänä niin fiktiivisessä kuin faktuaalisessakin muistelussa. Esimerkiksi vuosi 2004 osoittautui taistolaistekstille erityisen tuotteliaaksi: tuolloin ilmestyivät sekä Ilkka Kylävaaran *Taistolaisuuden musta kirja*, Heikki Mäki-Kulmalan *Taistolaisuuden harmaa kirja* ja Raija Orasen *Kohtauspaikka Marinad*. Kiivas julkaisutahti herätti huomiota myös suomalaisessa mediassa. Esimerkiksi taloustoimittaja Markku Hurmeranta (2004) totesikin *Taloussanomien* kolumnissa ironisesti taistolaisuuden olevan jälleen muodissa, ja luonnehti ilmiötä kuivasti: ”Aihetta käsittelevillä näytelmillä ja kirjoilla on kuulemma myös terapoiva ulottuvuus. Kirjoittajat yrittävät ymmärtää, kuinka 30 vuotta sitten koettu kollektiivinen harha oli oikein mahdollista.”

Tässä analyysiluvussa perehdyn siihen, millä tavoin taistolaisuutta on muisteltu ja tuotettu uudestaan suomalaisessa nykyromaanissa vuosituhannen vaihteessa. Hahmotan kirjallisen taistolaisrepresentaation tuottamista erityisesti kolmen keskeisimmän romaanin kautta.

Anja Snellmanin *Paratiisin kartan* kautta hahmotan ajatusta taistolaisuuden tunnustuksellisesta luonteesta suomalaisessa nykyproosassa. Teos on sekä tematiikaltaan että rakenteeltaan tunnustus: romaanissa päähenkilö Raakel haluaa kertoa aiemmin salatun taistolaistaustansa oppilailleen. Kaivattu yleisö ei kuitenkaan koskaan saavu tapaamispaikkaan Raakelin kotiin, joten tunnustus jää Raakelin ja lukijan väliseksi. Pohdin analyysissäni Raakelin esittämän tunnustuksen funktiota ja sen suhteita suomalaiseen 1960–1970 -lukujen tunnustuskirjallisuuteen. Analyysini lopuksi liitän *Paratiisin kartan* osaksi kehittelemääni ”taistolaisuus uskonnollisena hurmosliikkeenä” -diskurssia.

Laura Honkasalon romaanin *Sinun lapsesi eivät ole sinun* avulla tulkitsem taistolaisuuden vaihtoehtoista muistelemistapaa. Honkasalon romaanin kautta pohdin sitä, kuinka lapsifokusoija Nellin näkökulmasta ja kokemuspiiristä kirjoitettu taistolaistodellisuus näyttäytyy varsin erilaisena kuin aiemmassa taistolaiskirjoituksessa. Honkasalon teos on yksi harvoja taistolaisuuteen positiivisesti suhtautuvia suomalaisia romaaneja, ja jo siksikin arvokas vastapaino muulle käsittelemälleni aineistolle. Analyysini lopuksi liitän Honkasalon romaanin osaksi ”taistolaisuus väärinymmärrettynä poliittisena liikkeenä” -diskurssia, ja pohdin sen suhdetta aiemmin

esittelemääni valtakurssiin.

Pirkko Saision *Punaisen erokirjan* kautta tutkin taistolaisuuskirjoitusta leimaavaa häpeää. *Paratiisin kartan* tavoin myös *Punainen erokirja* sisältää tunnustuksellisuutta. Esitän analyysissäni, ettei Saision teos kuitenkaan liity *Paratiisin kartan* tavoin tunnustuskirjallisuuden traditioon taistolaisrepresentaatioidensa kautta. Päätän Saision teosta koskevan analyysini siihen, kuinka *Punaisen erokirjan* postmoderni keskiötön subjekti kieltäytyy ottamasta harteilleen sille tarjottua subjektipositiota taistolaisuuden selittäjänä. Saision teosta koskevan analyysini päätteeksi liitän teoksen ”taistolaisuus henkilökohtaisena pettymyksenä” -diskurssiin.

Analysoidessani kolmen taistolaisdiskurssin artikulaatioita pääteoksissani luon katseeni myös muuhun taistolaistematiikkaa käsittelevään proosaan. Romaanien rinnalla tarkastelen aiheesta käytyä keskustelua sanomalehdistössä ja tutkimuskirjallisuudessa ja erittelen niiden roolia taistolaisdiskurssien rakentajina ja säilyttäjinä. Aloitan analyysini esittelemällä Kim Weckströmin *Puuluolan* taistolaisrepresentaatiota. Ensimmäisenä taistolaistematiikkaa käsittelevänä romaanina *Puuluola* on merkittävä siksi, että sen kompleksinen taistolaiskuva osoittaa, ettei taistolaiskuvan polarisoituminen hyvä-paha-akselille ole suomalaisen proosaan sisäänrakennettua.

4.1 Kollektiivinen mielisairaus vai rauhan aate? Taistolaisromaanin tendenssit

Taistolaisuuden muistelemisen tuli teemaksi suomalaiseen proosaan 1980-luvulla Kim Weckströmin *Puuluolan* (*Trägrottan*) myötä. Vuonna 1984 julkaistu *Puuluola* kertoo kehitysvammalaitoksessa tiedottajana työskentelevän suomenruotsalaisen Märten Lindhin ajautumisesta päättymättömien juhlien myötä pikkurikollisuuteen ja lopulta vankilaan. Romaani on sangen lohduton kuvaus syrjäytymisen reunamilla taiteilevista nuorista kyynisistä parikymppisistä, joiden aiemmat haaveet paremmasta huomisesta ovat hävinneet halvan humalan tavoin. Taistolaisuus ja optimismi ovat jääneet 1970-luvulle, nyt jäljellä oli enää menneistä vuosista jäänyt krapula:

Kaikki vuodet jotka me puhuttiin olemattomiin. Ei saanu edes naida yli puoluerajojen, muuta kuin salaa. Kuka tuli siitä kauniimmaks, paremmaks ja viisammaks? [- -] Me oltiin ku herra ihannekansalainen Jan-Magnus Janssonin Poliitiikan teoriassa [- -]. Äänestettiin tosikkoina ku papit pääsiäisenä kaikenlaisia kyyliä joilla ei koskaan munia ollu alkanu kasvaakaan ja jotka nyt istu juonittelemassa niitten täysrunkkareitten kanssa joille sillon piti muka työntää pommi perseeseen. Miten kukaan tänään edes pahimmassa houreissaan pystyis kuvitteleen et istuis edes hetkeks samaan pöytään kun noi liehustelijat. (Weckström 1984, 100–101.)

Puuluolan 1980-luvun Suomi on Mårtenille ja hänen ystävilleen jotain, josta on päästävää pakoon joko seksiin, huumeisiin, uneen tai ulkomaille, ja mieluiten kaikkiin näihin yhtäaikaaisesti. Mårtenille ahdistavuuden ytimessä on 1980-luvun hajaannus: ”Maailma jakaantu yhä pienempiin pirstaleisiin. [- -] Mikään ei enää pysynyt kasassa, oli vaan erilaisten kemioiden sattumanvaraisia yhdistelmiä. Kukaan ei tiennyt mistä ne tuli, miten ne kolahti ja miksi ne oli tai ei ollu olemassa. Eikä kukaan edes enää vaivaantunut kysymään.” (Weckström 1984, 100.) Mårtenille nykyajan hajaannus tuntuu vaikealta erityisesti siksi, että huolimatta ”liehustelijoista” ja ”kyylistä” menneisyydessä ja sen joukkoliikkeessä oli myös paljon hyvääkin:

Joskus kaikki toi tuntu jotenkin helvetin ikävältä. Patan kanssa me joskus istuttiin hirveässä nostalgiasa, kananliha ja kylmät väreet pitkin selkäpiitä, kuuntelemassa Agitproppia, Quilapayunuia, Inti Illimania, KOM:ia, puolueen ylistyksiä kiireestä kantapäähän. Nää oli sitä *suuren ja oikean* -liturgiaa, joka vieläkin kolahti salakavalasti ku vähän oli juonu ja istu yksin tai kaksin jossain myöhään ja anto muistille vapaata temmellyskenttää. Mut ku me muisteltiin noita aikoja, ajateltiin enimmäkseen ystäviä, naisia joiden kanssa oli pyöriny, ihmisiä joiden kanssa oli vetänyt tarinaa loputtomat yöt. [- -] Ajatukset kansanrintamasta, solidaarisuudesta ja demokraattisista voimista oli pyyhitty aivoista ku tilastotieteen approvaatimuskirjat. (Weckström 1984, 102.)

Mårtenin nihilistinen ja kyyninen henkilöahmo artikuloi post-taistolaista⁵³ subjektia, jolle kollektiivisubjektin jälkeinen elämä valintoineen näyttäytyy hankalana sietää. Mårten elää hankalassa välitilassa: hän suhtautuu yhtä lailla pettyneen vihamielisesti niin ajatuksiin sosialistisesta Suomesta kuin vallitsevaan nykytilanteeseenkin markkinakapitalismin Suomessa. Pettymys liikkeeseen artikuloituu Mårtenin suhteessa Petteriin, vanhaan ystävänsä, joka on edelleenkin enemmän tai vähemmän aktiivisesti mukana SKP:n toiminnassa. Mårtenia ajatus 1980-luvun SKP:hen sitoutumisesta ihmetyttää ja vihastuttaa: ”Miten helvetissä joku vuonna 1980 pystyis virittämään kallonsa tolle aaltopituudelle?” (Weckström 1984, 156.) Suhtautumisen ristiriitaisuus näkyy tavassa, jolla Mårten kuvaa Petterin työtä puolueessa:

Ehkä Petteri sanoo jotain todentuntusta, oikeeta ja kaunista mut mulle tulee näppylää perseeseen jos pitää miettiä noita hirviömäisiä keksintöjä jotka historian viemäristä on siinnyt – noita kasvaimiks ja epämuodostuneiks muuttuneita rykelmiä joita me ei edes tunnusteta sairauden ilmentymiks vaan kutsutaan osastoiks, komiteoiks, valiokunniks, johtokunniks, johtoryhmiks, parlamenteiks, työryhmiks ja junttausporukoiks. (Weckström 1984, 156.)

Mårtenin kritiikin kärki jää hieman hämäräksi: vertautuuko koko SKP:n toiminta (ja laajemmin koko sen edustama vasemmistolainen aate) ”historian viemäristä siinneeseen” sairauteen, jonka

ilmentymiä organisaatiot ovat, vai koskeeko huomautus vain organisaatioiden luonnetta itseään? Jonkinlaisen vihjeen tulkinnasta antaa Märtenin toinen ystävästä, entinen puoluejyrä ja nykyinen pikkurikollinen Harri, joka Bacardi-lasin herkistämänä avautuu Märtenille Petterin jatkuvasta uskosta puolueeseen. Myös Harrin äänessä kuuluu ahdistus kaiken hajoamisesta ja muuttumisesta: –Mä ajattelin tänään... miten kaikki niinku hajoo ja muuttuu... tutut jutut muuttuu vierais ja käsittämättömiksi. Mä mietin Petterii... stadin terävintä kieltä ja bollaa... nyt siit on tulossa itkupilli, se on pehmenny jotenkin tunnistamattomaks, niinku sen paskapuheet kapakkapöydissä. Muistatsa vielä kun se esitelmöi demokraattisesta ammattikäytännöstä ja sellasista, monta vuotta sitten. Loppujen lopuks se oli kuitenkin helvetin kaunista jotenki... kaikki oli niin kasassa. (Weckström 1984, 221)

Puuluolan taistolaisrepresentaatio rakentuu hajoamisen ja menetety⁵⁴ tematiikalle. Märtenin henkilöahmo kritisoi puolueen dogmaattista organisaatiota sairauden ilmentymiksi, kasvaimiksi ja epämuodostumiksi, ja SKP:n johtohahmoja liehustelijoiksi ja kyyliksi. Toisaalta se, mitä taistolaisuus jätti jälkeensä, on muodoton kaaos, josta on vaikeaa saada otetta. Näin ollen *Puuluolan* taistolaisrepresentaatio suoraan artikuloi kumpaakaan aiemmin esittelemääni taistolaisrepresentaation ääripäätä: Märten ei toisaalta selittele toimintaansa liikkeessä parhain päin, muttei myöskään pysty täysin demonisoimaan sitä.

Weckström toi taistolaisuuden teeman suomalaiseen romaaniin ristiriitaisella (ja jopa riidanhaluisella) kuvauksella taistolaisuudesta. Onkin kiinnostavaa, että Weckströmin jälkeinen taistolaisrepresentaatioiden tuottaminen on jähmettynyt tuottamaan tiettyjä lainalaisuuksia. Anna Kontula (2002, 4) on omassa taistolaismyyttiä käsittelevässä sosiologian pro gradu -tutkielmassaan jaotellut kaunokirjallisen aineistona olevaa viittä romaania⁵⁵ seitsemän toistuvan teeman kautta. Kontulan valitsemat teemat koskevat taistolaisten taustan yläluokkaisuutta, kertojan taustan vasemmistolaisuutta, taistolaisten runsasta alkoholinkäyttöä, miesten harrastamaa ”pöksylähetystä”, naisten ongelmia rakkausasioissa, varsinaisen järjestötoiminnan ahdistuneisuutta ja päähenkilön kokemaa myöhempää häpeää tai syrjintää. Kontulan analyysissä teemat tuntuvat sopivan hänen aineistoonsa hätkähdyttävän hyvin: esimerkiksi Rauni Paalasen romaani *Agitaattorin morsian* (1990) sisältää kaikki Kontulan listaamat teemat.⁵⁶ (Kontula 2002, 3.)

---

⁵⁵ Kontulan aineistoonsa valitsemat romaanit ovat Staffan Bruunin *Bailut barrikadeilla* (2001), Anja Snellmanin *Paratiisin kartta* (1999), Rauni Paalasen *Agitaattorin morsian* (1990), Riitta Vartin *Nuoruuden yliopistot* (1992) ja Laura Honkasalon *Sinun lapsesi eivät ole sinun* (2001).

⁵⁶ On kuitenkin huomattava, että kaikki taistolaisuudesta kirjoittaminen ei varsinaisesti tematisoi tai problematisoi sitä. Taistolaisuus voi olla myös sivujuonne, vain 1970-luvun maisemaa värittävä piirre. Esimerkiksi Staffan Bruunin *Bailut barrikadeilla* (2001) alkaa melko tyypillisestä taistolaiskuvauksesta sille ominaisine konventioineen (nuoren keskiluokkaisen opiskelijaprotagonistin kipuilua punaviinin ja vapaan seksin värittävässä maisemassa), mutta jättää taistolaispohdinnan lähes kokonaan. Samaten Timo Malmen *Puolueen lemmikki* (2007) -romaanissa ja Tuula-Liina Variksen *Rakas* -romaanissa taistolaisrepresentaatiot rajoittuvat yhteen sivuhenkilöön.

Mielenkiintoista yhteneväisyyttä löytyy myös teoksissa toistuvasta juonirakenteesta. Sekä *Paratiisin kartassa*, *Kohtauspaikka Marinadissa* kuin *Muistan sinut Amanda* -romaanissa toistuu lähes täsmälleen sama juonikaava. Epäpoliittinen ja viaton naispäähenkilö ajautuu liikkeeseen alun perin komean agitaattorin houkuttelemana, innostuu taistolaisuudesta uuden rakkauden myötä, mutta joutuu lopulta kokemaan karvaan pettymyksen, kun joko Stasin (kaksois)agentiksi paljastuva agitaattori karkaa joko ulkomaille (*Kohtauspaikka Marinad*) tai itsemurhaan (*Paratiisin kartta*), tai lavastaa oman kuolemansa (*Muistan sinut Amanda*).

Mistä nämä yleiset toistuvuudet kertovat? Kertovatko ne siitä, että kirjoittajilla (joilla suurimmalla osalla on jonkinlainen taistolaistausta) kokemukset ovat niin samankaltaisia, ettei muuta kokemusta voi ollakaan? Oliko taistolaisuus todella niin homogeeninen liike, että sen kirjoittamisessa tietyt kehityslinjat ja kuvaamisen tavat ovat ”pakollisia”? Olivatko kaikkien kirjoittajien kokemukset liikkeet vain sattumalta kovin samanlaisia? Syyt voivat toki olla käytännönläheisimpiä: kuten Laura Honkasalo (1999) *Paratiisin karttaa* koskevassa teoskriitikissä huomauttaa, 1970-luvulle ”tyypilliseksi” miellettyjen työväenlaulujen ja mielenosoitusten tapaiset kehystykset puuttuvat, voi jälki on liian steriiliä, hajutonta ja mautonta. Kuten Kontula (2002, 3) huomauttaa, myös nuortaistolaisuuden vahva side opiskelijapolitiikkaan selittää yliopistokaupunkien valikoitumisen miljöökseksi. Yhtenäinen juonikaava *Paratiisin kartassa*, *Kohtauspaikka Marinadissa* ja *Muistan sinut Amandassa* voi selittyä myös viihderomaanille tyypillisten lajikonventioiden kautta.

Taistolaisuuteen on vakiintunut tiettyjä puhumisen ja esittämisen käytäntöjä, joita jatkuvasti ylläpidetään sekä julkisessa keskustelussa että nykyromaanin representaatioissa. Weckströmin romaanissa taistolaisuuden merkityksen muodostuminen oli vielä keskeneräistä, mutta sen jälkeisissä romaaneissa representaatiot artikuloivat taistolaisuutta jo tietyllä kiteytyneellä tavalla. Valitsemani kolme keskeistä romaania esittelevät taistolaisuuden kokemisesta ja sen representoimisesta kolme toisistaan poikkeavaa kuvaa: taistolaisuus uskonnollisena hurmosliikkeenä, taistolaisuus väärinymmärrettynä poliittisena liikkeenä ja taistolaisuus henkilökohtaisena pettymyksenä.

4.2 Taistolaisuus tunnustuksena – *Paratiisin kartta*

Ennen kuin aloitan taistolaisuus uskonnollisena hurmosliikkeenä -valtadiskurssin analyysini, on perusteltua vielä luoda katse valtadiskurssien toimintaan. Keskeistä vallassa olevalle diskurssille on sen luonnollistunut asema, eli sen tapa kuvata asioiden tilaa on ”terveen järjen mukainen”.

Taistolaiskeskustelussa liikkeen muistaminen Taistolaisuuden muistamista myyttinä tutkinut Anna Kontula (2002) tiivistää taistolaisuuteen liitetyn ”terveen järjen” toimintaa näin:

Kun taistolaisuudesta puhutaan julkisuudessa, keskustelun pohjana on voimakas ja negatiivinen myytti, jota eriasteisesti kiistetään tai myötäillään. Negatiivisen taistolaisuuden tarinan juuret löytyvät varmasti ajalta, jolloin taistolaisia oli oikeasti olemassa ja heitä vastaan käytiin kovaa mielipidekampailua. Vuosien kuluessa yksittäisistä kielteisistä argumenteista on tullut vahva menneisyyden myytti. Kuvaavaa on, että negatiiviseen myyttiin vedotaan, kun halutaan muistuttaa historian todellisesta laidasta. On tärkeää perustella yhä uudelleen, miksi liike oli paha. Ja vastaavasti, negatiivisen myytin haastajat haluavat korostaa toisenlaisia faktoja, jotta liike näyttäytyisi myönteisemmässä valossa. (Kontula 2002, 7–8.)

Näen Kontulan tavoin valtakurssin määrittelyn taistolaisuudesta omaksutun sellaisenaan ”totuudeksi”, johon muut puheenvuorot joutuvat ottamaan kantaa. Valtakurssi luo siis tilanteen, jossa mitään muuta mieltä oleva joutuu vastaamaan valtakurssin asettamaan syytökseen tai tunnustukseen. Se kutsuu subjektit positioon, jossa valtakurssin representaatiota joko toistetaan uudelleen tai kritisoidaan. Tulkintani mukaan taistolaisuuden artikuloiminen uskonnollisena hurmosliikkeenä rakentuu jatkuvalla toistolla niin yleisessä keskustelussa kuin tutkimuskirjallisuudessa. Keskeistä on taistolaisuusrepresentaation kehystäminen ei-poliittisella artikulaatiolla: kun taistolaisuus liitetään poliittisen kontekstin sijaan uskonnollisen ja massahurmoksen kehystykseen, siitä tulee vaikeasti ymmärrettävä, mieleton ilmiö, jolloin esimerkiksi John Labergohmin⁵⁷ ja Riitta Vartin⁵⁸ esittämät vaatimukset taistolaisuuden tunnustamisesta tuntuvat ”terveen järjen” mukaisesti relevantilta.

Taistolaisuuden hurmoksellisen diskurssin analyysi on luontevaa aloittaa erittelemällä niitä toistuvia piirteitä, joilla tunnustuksen mahdollistava tila luodaan. Selkeimmin uskonnollisen retoriikan kehystys näkyy siinä, miten taistolaisuus esitetään kääntymyksen kautta. Pirkko Saision omaelämäkerrallista trilogiaa kääntymyskertomuksen kautta analysoineen Päivi Koiviston (2011, 129–130) mukaan kääntymyskertomuksen keskiössä on identiteetin transformaatio, eli vanhan minän muuttuminen uudeksi uuden yhteisön myötä. Ongelmien kanssa painiskellut yksilö saa uskon kääntymisen myötä vastauksen elämän arvoituksiin, ja täten rauhan itselleen (Koivisto 2011, 130).

Vaikka kääntymyskirjallisuudelle ominaista on nimenomaan uskonnollinen etsintä, kääntymyksen konventioita on hyödynnetty myös maallisemmassa itsensä etsimisessä, jossa uskonnollinen ajatusmaailma korvautuu totuuden tai elämän merkityksen etsinnällä. (Koivisto 2011, 130.) Hyvänä esimerkkinä uuden yhteisön ongelmia ratkaisevasta voimasta on Rauni Paalasen *Agitaattorin*

---

⁵⁷ Lagerbohm 2004, 270.

⁵⁸ Kajander-Ruuth 2002.

morsian, jossa uuteen yliopistomaailmaan sopeutumattoman Minnan kipuilu tuntuu saavan ratkaisunsa joukkovoiman myötä:

Kun tulin osastoon, lakkasin vähitellen pelkäämästä pääkaupunkia. Ensimmäisestä opiskeluvuodesta on päällimmäisenä muistona pelko. [- -] En ollut tyytyväinen elämääni. Jotain muuta minä olin tullut tästä kaupungista hakemaan. En vain oikein tiennyt mitä. Arvelin tietäväni vasta, kun minusta tuli osaston jäsen. [- -] Kun marssia paukutettiin liikkeen suurjuhlissa kaupungin halki stadionille tai jäähalliin tai torille, tuntui minusta että se kulkue, se sähisevä kirjavakylkinen käärme pystyisi nielaisemaan kaiken mitä tielle osuu. Tuntui että siinä kulkueessa hallitsimme jo koko kaupunkia, ja kohta tätä maata, ja sitten maailmaa. Niinpä laulaa kajautimme: Huomispäivänä kansat on veljet keskenään! (Paalanen 1990, 178–180.)

Sama teema artikuloituu myös Riitta Vartin *Nuoruuden yliopistot* –romaanissa. Pispalassa työläiskodissa kasvanut päähenkilö Orvokki Dahl etsii henkistä kotiaan sulkeutuneelta ja umpimieliseltä vaikuttavan yliopiston vasemmistopiireistä, ensin sitoutumattomana yleisradikalismien joukosta (Vartti 1992, 140) ja myöhemmin myös vasemmistososialistien piiristä (Vartti 1992, 164). Vartin kokeilemat ”60-lukulaisuus” ja ”aleniuslaisuus” eivät kuitenkaan synnytä Dahllissa samanlaista tunnistamisen ja yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka syntyy taistolaisten ajatuksiin perehdyttäessä:

Porthanian edessä jaettiin taas paperia, jossa oli hätkähdyttävä tuttu kuvio: muhkea punainen sirppi ja vasara. Otin paperin ahneesti ja melkein juoksin bussille. Katselin lehtistä ensin varovasti, ettei kukaan näkisi, sitten en välittänyt. Katsokoon, jos edes sen verran uskalsivat! ’Toveri opiskelija!’ paperissa luki ja kyyneleet kihaltivat äkkiä silmiini. Se oli suttuinen ja epämääräinen paperi, mutta mikä sisältö! Siis sittenkin kaikki se vanha ja hieno oli totta! Jotkut tässä kaupungissa ajoivat oikein tosissaan työväenasiaa ja vielä yliopistolla. Missä minä olin ollut niin monta vuotta enkä ollut oikein tiennytkään tästä? (Vartti 1992, 234.)

Orvokki Dahlin kokemuksessa taistolaisuuden löytäminen vertautuu kodin löytämiseen: Pispalan perheestä peritty työväenaate, kaikki ”vanha ja hieno”, oli löydettävissä myös vastenmielisenä näyttäytyneestä yliopistomaailmasta. Sama taistolaisuuden kokeminen kotiinpaluun kautta artikuloituu myös Virpi Hämeen-Anttilan *Muistan sinut Amanda* -romaanissa Tuiren henkilöahmon runollisessa kuvauksessa ensikosketuksesta taistolaisuuteen. Entiselle rakastetulle osoitetussa kirjeessä Tuire muistelee rakastettunsa ensitapaamista ja sen maagisuutta. Komean agitaattori Juliuksen avaama ovi taistolaisuuteen laajentaa Tuiren elämänpiirin alivuokralaishuoneesta koko maailman laajuiseksi:

Istuimme elokuun auringon kumentamalla kallioilla ja sinä puhuit. Puheessasi oli lämpöä, avaruutta ja raikkautta, joka vetosi sekä aisteihini että ajatuksiini. [- -] Sinä puhuit ja maailmani laajeni ahtaan kotipitäjäni, karun pikku huoneeni ja suurena pitämäni Helsingin ulkopuolelle koko Suomeen, Eurooppaan, mantereille joita olin pitänyt vieraina ja epätodellisina, Aasiaan, Afrikkaan, Amerikkaan, ja kylmät väreet kulkivat sisälläni vaikka aurinko lämmitti ihoa. [- -] Sinä olit näyttänyt minulle mistä löytäisin kotini ja minä löysin sen, löysin omat ihmiseni,

lauluni, rakkauteni ja työni. Meitä oli paljon ja meissä oli voimaa ja meitä kuunneltiin. (Hämeen-Anttila 2008, 108–109.)

Kenties selkein esimerkki kääntymyksen representaatiosta löytyy Anja Snellmanin *Paratiisin kartasta*. Tämä näkyy ensinnäkin siinä, millä tavalla Raakel kuvaa tilannetta, jossa hän hakeutuu liikkeeseen. Henkistä kotiaan etsivä viisitoistavuotias Raakel on ystävänsä Aino Aaltosen kanssa ehtinyt tutustua jo joogaan, zen-buddhismiin ja parapsykologiaan (PK, 111), mutta tuloksetta: Me tajusimme etteivät lootusasennot ja meditointi olleet meitä varten, me halusimme *sijoittaa tajuntamme* johonkin, panna energiamme korkoa kasvamaan, me tunsimme tarvetta uhrautua jonkin meitä suuremman puolesta. [- -] Olimme varustautuneet rakkauteen ja joukkoliikkeeseen. Me halusimme olla tuohtuneita ja osallistua tempauksiin. (PK, 111–12.)

Vasemmistoradikalismikaan ei näyttäydy ”rakkautta ja joukkoliikettä” etsiville järin houkuttelevana vaihtoehtona:

Lyseomme teinikunnan nuhjuiset illanvietot ja kouluneuvostovaalit joissa kiisteltiin kiivaammin Vietnamin ilmaiskuista ja Amerikan mustien ihmisoikeuksista kuin koulun asioista olivat puuduttaneet meidät. Mopsinaamaiset vasemmistolaiset joivat televisiossa vissyä ja tuntuivat jokapaikan valittajilta. (PK, 113.)

Henkisen kodin etsiminen päättyy vasta karismaattisen johtajan löydyttyä. Merkittävää ei niinkään ole se, minkälaista poliittista ideologiaa Okko Isola edustaa, vaan se, että Isolan yhteydessä vaikeasti ymmärrettävät määreet ”luokkakantaisuudesta” ja ”vähemmistöläisyydestä” näyttäytyvät jännittävinä:

Käänte alkoi kuudennen luokan keväällä. Hän oli metri satakahdeksankymmentäviisi senttiä pitkä, oljanvaalea ja hänellä oli kantava ääni – itsestään selvää kuoroainesta. Hänen oikea nimensä oli Okko Kullervo Isola ja lempinimensä Punainen Viikinki ja hänestä juntaantui alta aikayksikön koulumme oppilaskunnan uusi puheenjohtaja. Hän oli *ehdottoman luokkakantainen* ja *tiukka vähemmistöläinen*. En ollut aivan varma mitä nuo kuiskaillut sanat tarkkaan ottaen merkitsivät, mutta Okko Isolan yhteydessä kaikki tuntui jotenkin itsestään selvältä ja jännittävältä. (PK, 113, kurssiivit alkuperäiset.)

Punaisen viikingin organisoima koulun juhlasalin valtaus tuntuu vastaavan Raakelin rakkauden- ja tuohtumuksenjanoon. Okko Isolan agitointi herättää valtaajissa kollektiivisen, lähes hysteerisen taputushurmoksen:

Me nousimme yksitellen seisomaan ja aloimme taputtaa. Ensimmäistä kertaa tunsin sellaisen taputushurmion, kukaan ei voinut lopettaa läpyttämistä. Joku näytti välillä väsyneeltä ja melkein herposi, mutta jatkoi sitten taas. Vähitellen taputus muuttui, se sai rytmin, me taputimme kaikki samassa tempossa, läiskimme käsiämme yhteen kuin raivon vallassa, kuin olisimme karkoittaneet susia tai leijonia luotamme. Meillä oli punaiset posket ja kainaloissa hikiläikät.

Me olimme täynnä *saastaisen ihanaa* [- -] julkeutta ja energiaa ja joskus kun katson teitä nykyisessä olomuodossamme, pitkiä takkuisia hiuksianne, roikkuvia vaatteitanne ja kankaisia olkalaukkujanne, näen itseni hampaat irvessä taputtamassa käsiäni punaisiksi muiden seassa. (PK, 117 – 118.)

Uskonnollisen retoriikan tuottaminen jatkuu *Paratiisin kartassa* kohdassa, jossa ”punapaitaiset toverit” tunnustetaan ”vastakääntyneiksi”:

Seinällä näette kaksi kuvaa minusta nuorena lukiolaisena. Oikeanpuoleisessa kuvassa kävelen vielä normaalisti käymäjalkaa eteenpäin huilukotelo kädessäni ja vasemmanpuoleisessa tietoisuuteni on jo herännyt ja olen matkalla Kulttuuritalolle. Pauku punainen lippusilkki, lepata viiri! Siniset paidat virtaavat Sturenkatua ylös. Joku punainenkin havaitaan: sieltä saapuu vastakääntynyt toveri! Kolminkertainen huraa-huuto raikukoon tässä ja nyt, riisu vanha paitasi ja pue uusi, tunnusta uusi värisi, näin rakennetaan sosialismia, uutta yhteiskuntaa ja sen mukana uutta ihmistä! Tervetuloa joukkoomme, toveri uudestisyntyntynyt! (PK, 109.)

Taistolaisuuden hurmoksellisuus tulee selkeimmin näkyviin kuvauksella Helsingin jäähallissa järjestetystä massatapahtumassa. Tapahtuman poliittinen luonne jää hämäräksi, sillä Raakelin kokemuksessa keskeisintä on vertautuminen avaruusaluksen maagisiin tunnelmiin:

Eräänä talvisena iltana 70-luvun alussa Helsingin jäähalli on valaistu. Kun sitä katseli kauempaa, se hehkui keskellä lumista aukeaa kuin valtavan suuri avaruusalus. He siellä sisällä pitivät toisiaan kädestä, lauloivat, marssivat rytmikkäästi paikoillaan musiikin tahdissa. Jalat tömistivät kiivaasti, polvet kohoilivat, he eivät liiku mihinkään. Eivät ainakaan eteenpäin. Mutta minulla oli tunne että kohosimme. Minä olin siellä mukana, olin avaruusaluksen sisällä, olin mukana lämpimänä vellovassa joukossa. Olin marssinut jäähallille Hakaniemen torilta juhlakulkuena kolmensadan punalipun lippulinnassa. Olin huutanut iskulauseita kadunvierillä katsoville, olin laulanut työväenyhdistyksen puhallinorkesterin säestyksellä työväenmarsseja. [- -] Nyt minä seisoin Okko Isolan vieressä, hän pitkä ja vaalea katseli lavalla edessämme puhuvaa miestä kasvot hehkuen, hengitys kiivaana ja äkkiä tuntui kuin koko halli nousisi ilmaan – ihme ettei siellä energialla nousutkin – vienyt meitä sinne parempaan maailmaan, sinne missä värit olivat kirkaat eikä pulaa ja puutetta ollut. (PK, 120.)

Juuri *Paratiisin kartan* taistolaisrepresentaation kautta aktivoituu aiemmin hahmottelemani valtdiskurssiin sisäänrakennettu vaatimus taistolaisuuden tunnustuksesta. Romaani itsessäänkin rakentuu tunnustukselle: teoksen tapahtumat lähtevät liikkeelle kun oppilaidensa tulevaisuudesta murehtiva opettaja Raakel, jota oppilaat kuvaavat pilkkanimillä ”Megahiiru” (PK, 33) ja ”Ameeba” (PK, 20), kutsuu oppilaansa luokseen kuuntelemaan kertomatta jäänyttä historiaansa taistolaisliikkeessä. Raakelin motivaatio menneisyytensä avaamiseen tulee oppilaiden kasvavasta levottomuudesta, joka kärjistyy yritykseen polttaa koulu Lucianpäivän aattona (PK, 244). Taustalla elää myös Raakelin tyytymättömyys opettajanhuoneen radikaaleihin uudistajiin, jotka korostavat oppilaskeskeistä metodia. Kuriin, järjestykseen ja behaviorismiin uskova Raakel naureskelee nuorten opettajien palavalle uskolle ja huomauttaa: ”eikö fanaattinen totalitarismin vastustaminen kannalta pienempiä totalitarismin siementä itsessään” (PK, 62). Raakelin tunnustus

menneisyydestään on varoitus siitä, mihin väärin kanavoitu joukkovoima voi johtaa: ”Pahaa pelkään että jonain päivänä joku kytkee meissä kaikissa piilevän kaipauksen oikeaan pistokkeeseen ja hyökyvien laumavaistojen aika tulee taas, en uskalla edes ajatella ketkä meitä silloin alkavat kutsua yhteen ja millaisten pyrkimysten ympärille.” (PK, 29.)

Paratiisin kartan voi katsoa temaattisesti kuuluvan tunnustuskirjallisuuden lajiin. Tunnustuskirjallisuudella tarkoitetaan yleisesti omaelämäkerrallista, henkilökohtaista elämää ja erityisesti sen kipukohtia ruotivaa kirjallisuutta, jonka tausta on kristillisessä tunnustuskirjallisuuden traditiossa (Rojola 2002, 91). Vaikka määrittely tunnustuskirjallisuudeksi luokiteltaviksi teoksiksi on aihetta käsittelevien tutkijoiden piirissä hieman vaihtelevaa,⁵⁹ yhteisiä tunnusmerkkejä tuntuvat olevan omaelämäkerrallisuus ja avoin oman elämän julkinen ruotiminen.⁶⁰ Suomessa tunnustuskirjallisuuden katsotaan olleen suosittua erityisesti 1960–1970-luvuilla. Tuolloin tunnustuskirjallisuudeksi tulkittuja teoksia ilmestyi esimerkiksi Christer Kihlmanilta, Timo K. Mukalta, Pentti Saarikoskelta ja Hannu Salamalta. (Hollsten 2012, 3.)

Vaikkei *Paratiisin karttaa* voikaan lukea omaelämäkerrallisena, se kuitenkin rakentuu omaelämäkerrallisen kertomisen muotoon ja jäljittelee lajin konventioita. Romaanissa keski-ikäinen ja –luokkainen päähenkilö Raakel reflektoi oman menneisyytensä tapahtumia nykyhetken kontekstista käsin. Homodiegeettinen kerronta avaa oven vain Raakelin tajuntaan, ja valottaa näin ollen vain hänen tulkintaansa tapahtumista. 1970-luvun menneisyys tuodaan romaanissa esiin vain lyhyinä takautumina, joiden jälkeen kerronta palautuu taas nykyhetkeen. Pelkän omaelämäkerrallisten lajikonventioiden seuraaminen ei kuitenkaan vielä yksinään tee *Paratiisin kartasta* tunnustuskirjallisuutta. Keskeistä on tutkia sitä, mitä ja miten Raakel menneisyytensä tunnustaa, ja mistä tunnustaminen tässä kontekstissa kertoo.

Raakelin tunnustuksessa on kysymys konkreettisesti oven avaamisesta menneisyyteen. Hän on kerännyt lukitun oven taakse makuuhuoneeseensa mittavan kokoelman 1970-luvulle kuuluvaa aineistoa. Huone on Raakelin huomion mukaan ”eräänlainen luokkahuone” (PK, 104–105), josta löytyy julisteiden, viirien, valokuvien ja sanomalehtien (PK, 104) ohella täyteen

---

⁵⁹ Esimerkiksi Hollsten (2012, 3) käsittää tunnustuskirjallisuuden yleisesti omaelämäkerralliseksi kirjallisuudeksi ilman spesifejä kategorioita, kun taas Päivi Koivisto (2011, 21–22) määrittelee tunnustuskirjallisuuden olevan ”henkilökohtaista tilityskirjallisuutta”, joka sisältää ”konkreettisia paljastuksia arkaluontoisista asioista”.

⁶⁰ Laura Saarenmaan (2012, 172) mukaan tunnustuskirjallisuus on kehittynyt kulttuurisesti ja historiallisesti erityisesti miehekkääksi diskurssiksi: miehille tunnustuksille, usein alkoholismia ja seksuaalisuutta kuvaaville, raivattiin palstatilaa erityisesti ajanvietelevien sivuilla. Huolimatta miehisestä painotuksesta on tunnustuskirjallisuuden ”kaanoniin” luettu myös naiskirjailijoiden, kuten Märta Tikkasen, teoksia.

taistolaisunivormuun puetut nukkepariskunta:

Rinnakkain seisovan tytön ja pojan yllä on tummansininen paita ja samettifarmarit. Paidat ovat puhtaat ja vastasilitetyt. Farmarien lahkeet levenevät jyrkästi alaspäin. [- -] Siniset paidat näyttävät teidän silmissänne varmaan kummallisilta. Paitojen vasempiin hihoihin on ommeltu värikäs kangasmerkki, myös vasemmalla puolella kauluksessa on pieni punakultainen merkki jossa on avautuvan sanomalehden päällä Leninin, Engelsin ja Marxin kuvat. Olen ylpeä sinipaitaisistani. Asennot ovat oikealla tavalla ryhdikkäitä ja innostuneita, kuin he olisivat lähdössä vappumarssille, punaiset lippulinnat odottavat heitä! (PK, 104–105.)

Kun kutsu huoneeseen on esitetty, Raakel kehottaa oppilaitaan tutustumaan sen sisältöön korkeimman omakätisesti: ”Selatkaa lehtiä, availkaa purkkeja. Nitshevoota voitte suihkauttaa ihollenne, Kosmodont-hammastahnaa voitte haistaa ja maistaa. Kaikki on aitoa, kaikki kuuluu *kielleyille vuosikymmenelle*.” (PK, 107, kursiivi alkuperäinen.)

Kuten Laura Saarenmaa (2012, 172) toteaa, tunnustuskirjallisuuden kehittymisen voidaan katsoa olevan osa modernia, itseään tarkkailevan subjektin syntyprosessia. Subjektin roolia tunnustuskirjallisuudessa voidaan pohtia myös yhteiskunnallisten muutosten kautta. Tutkija Anna Hollsten (2012) yhdistää tunnustuskirjallisuusbuumin 1960-luvulta alkaneeseen kirjailijan muuttuvaan rooliin uudessa mediaympäristössä, kun television yleistyessä media muuttui aikaisempaa henkilökeskeisemmäksi. Hollstenin mukaan uuden mediakulttuurin tuoma murros oli merkittävä, sillä nyt kirjailijat astuivat rinta rinnan poliitikkojen, iskelmätahtien ja näyttelijöiden kanssa julkisuuden näyttämölle. (Hollsten 2012, 3.) Mediamurroksen ohella syytä tunnustuksellisen tekstin lisääntymiseen on löydetty myös mediamuotojen kehittymisestä: henkilöhaastattelujen lisääntyvä avoimuus ja niiden saama tila sensaatio- ja skandaalilehdistön nousu loivat areenan tunnustusten tuomiseksi julkisuuteen.⁶¹ Esimerkiksi Lea Rojola (2002, 84) on puhunut tästä mediakulttuurin murroksesta julkisuuden intimisoitumisena: se, mikä aiemmin katsottiin yksityiseksi, intiimiksi, tulee osaksi julkisuuden sfääriä, kaikkien saatavilla olevaksi ja avoimeksi. Vaikka tunnustuskirjallisuuden juuret ovatkin kristillisessä itsetutkinnassa, nykyään tunnustuksen aihepiiriin liitetään myös maallisemmat teemat. Laura Saarenmaa (2012, 172) esittää, että nykynäkökulmasta myös identiteetin tai poliittisen katsantokannan käännekohtaa voidaan pitää tunnustuksen artikulaationa. Kuten Päivi Koivisto (2011, 22) huomauttaa, tunnustuskirjat tyypillisesti sisälsivät konkreettisia paljastuksia arkaluontoisista asioista, kuten masennuksesta, alkoholismista tai seksuaalisuudesta. Esimerkiksi Christer Kihlmanin *Ihminen, joka järkkyy* (1971) kertoi avoimesti Kihlmanin vaikeuksista alkoholismista, homoseksuaalisuudesta ja epäonnistuneesta avioliiton pyörteissä.

---

⁶¹Aihetta on käsitelty laajemmin esimerkiksi tutkija Anna Makkonen artikkelissaan ”Pamfletista tunnustukseen: lajimurros 1960- ja 1970-luvuilla. Esimerkkinä Christer Kihlmanin *Ihminen joka järkkyy*” (1995).

Hollstenin (2012, 3 **tarkista viite!!!!!!!!!!!!!!1**) mukaan tunnustuskirjallisuudelle ominaista on jaettu häpeän kokemus. Kun joku ulkopuolinen todistaa subjektin häpeän kokemuksen, samalla häpeä vahvistuu ja voimistuu. Kirjallisuudessa tämä ulkopuolinen on lukija, joka jakaa tekijän häpeän kokemukset. Häpeällisyyteen liittyy oleellisesti paljastaminen: kirjoitettaessa omaelämäkerrallista tekstiä kirjoittaja näyttää elämänsä nurjat puolet, paljastaa häpeän syyn. Psykoanalyttisen tulkinnan kautta häpeän paljastamiseen liittyy jopa exhibitionistinen elementti: lukija asettuu tässä yhtälössä katselijan asemaan, tarkkailemaan häpeän performatiivista nautiskellen. *Paratiisin kartan* tunnustuskuvassa häpeästä muodostuukin keskeinen motivoija tunnustamiselle. Traumakokemusta syventää se, ettei tapahtuneesta ole voinut puhua kenellekään. Häpeällisen asian piilottelu ja pelko paljastumisesta ajaa Raakelin konkreettisesti peittämään menneisyytensä jäljet:

Itse asiassa uskon että monen ikäiseni opettajan sisimmässä on jonkinlainen pelko paljastumisesta, ikään kuin olisimme jättäneet jonnekin jälkeemme pinon maksamattomia laskuja. Kerran kun eräs äidinkielenopettajistamme teetti oppilaillaan jotain vertailevaa tutkimusta lehdistä, opettainhuoneessa [sic] kiersi parinkymmenen vuoden takaisia iltapäivälehtiä joita huvittuneena selailimme kahvitauollamme. Erään lehden aukeamalla me seisoi Okko Isolan kanssa vappumarssirivistön etunenässä kädet tiukasti vierekkäisten banderollikeppien ympärillä. Otin lehden mukaani vessaan ja revin sen siellä pieneksi silpuksi jonka huuhtelin moneen kertaan alas. (PK, 180.)

Raakelin tunnustuksessa taistolainen menneisyys saakin jo traumaattisia mittasuhteita. Raakelia piinaavat edelleen unet ”kielletyn vuosikymmenen” tapahtumista ja ihmisistä. Tuska menneisyyden tapahtumista tiivistyy jopa ruumiilliseen kipuun:

Näen vieläkin joskus unia 70-luvusta, Okko Isolasta ja muista tovereista, narskuttelen hampaitani, aamulla kynsi voi olla poikki ja kämmenessäni haava. Joskus säpsähdän hereille kun kimeä ääni huutaa korvaani: Äänestä akateemista Sosialistiseuraa, muista listan numerot 224–460! Toistuvissa unissani Okko Isola pitelee käsissään vanhaa viiniruukkuja, korvansa takana hänellä on akaasianoksa ja kaulassaan kotiloista tehty koru. Punainen Narkissos, olen kirjoittanut hänestä yhden laulun jota kukaan ei ole esittänyt. (PK, 205 – 206.)

Taistolaisdiskurssin tunnustamiskäytäntöä pohdittaessa oleellista on pysähtyä pohtimaan tarkemmin tunnustamisen syitä. Miksi taistolaisuutta täytyy tunnustaa, ja miten? Sitä, että on ollut väärässä? Tai se, että on joskus ollut kymmeniä vuosia sitten ollut jostakin aiheesta jotakin mieltä ylipäänsä? *Paratiisin kartassa* itse tunnustettavan asian häpeällisyyden syy jää hieman epäselväksi, eikä se palaudu perinteisiin taistolaisten ”synteihin”: Raakel ei osallistu puoluepolitiikkaan, ei osallistu opiskelijajärjestöjen valtaukseseen eikä häiriköi enemmistöläisten kokouksissa. Raakelin varsinainen toiminta taistolaisliikkeessä jää opiskeluun Itä-Saksassa (PK, 135), Okko Isolan paitojen oikeaoppiseen silittämiseen (PK, 149–150) ja Punalippujen myymiseen yliopistolla ja Hakaniemen torilla (PK, 178). Kysymys säilyy: miksi ja mitä Raakelin tulee tunnustaa?

Vaikka Rojola puhuu tunnustuksesta erityisesti ”minän kirjoituksissa”, on tunnustaminen mahdollista nähdä myös yhteiskunnallisena kysymyksenä, ”meidän” kirjoituksena ”minän” ohessa. Michel Foucault’n mukaan tunnustus on länsimaissa jo niin keskeinen käytäntö, että ”Länsimaissa ihmisestä on tullut tunnustava eläin” (Rojola 2002, 91). Foucault puhuikin yhteiskunnassa vallitsevasta ”tunnustamisen kulttuurista”, jossa subjektit tunnustavat syntinsä erilaisille instituutioille: poliisille, psykologille, lääkärille, papille. Foucault ymmärsi tunnustamisen kytkeytyvän valtaan siten, että sen kautta määritellään totuus subjektista: tunnustuksessa itsen synnit paljastetaan avoimesti toisten tulkittavaksi. (Rojola 2002, 91; Koivisto 2011, 2.) Tämä näkyy puhtaimmillaan katolilaisessa synnintunnustuksessa, jossa vapautusta synneistä haluava pyytää tunnustusta vastaanottavalta papilta vapautusta synneistä rituaalisella pyynnöllä ”Armahda minua Isä, sillä minä olen syntiä tehnyt”. Tämä vapautuksen kaipuu artikuloituu myös *Paratiisin kartan* tunnustuksessa. Vaikka Raakel pitääkin visusti huolta salaisuutensa säilymisestä, hän kuitenkin myöntää myös kaipaavansa tunnustuksen tarjoamaa vapautusta:

Jos olisin joskus kertonut opettajakollegoilleni menneisyydestäni, olisin voinut sanoa että minulle on tullut nuoruus mieleen. Minulla oli elämässäni vaihe... Kuinka monta kertaa olen mielessäni aloittanut tuon lauseen. Minulla oli elämässäni vaihe jolloin tiesin... uskoin... luulin... kuvittelin...(PK, 102.)

Raakelin tunnustukselleen kaipaama yleisö ei koskaan saavu sovittuun tapaamiseen. Tästä huolimatta hän kokee olonsa keventyneeksi: ”Tärkeimmät kohtaamiset ovat kenties niitä joihin toinen ei saavukaan, sillä silloin joutuu yllättäen kohtamaan itsensä.” (PK, 246.)

Raakelin tunnustus tuntuukin motivoituvan varsinaisen häpeällisen kokemuksen sijaan hänen moraalisesta varoituksestaan. Oppilaidensa kasvavaa levottomuutta kauhulla seuraava Raakel toteaa synkästi: ”Teitä katsellessani olen tullut vakuuttuneeksi että yhdessäolon, jakamisen ikävä meissä on syvempi kuin aavistammekaan, vahvempi kuin uskallamme itsellemme tunnustaa.” (PK, 28.) Myöhemmin avatessaan taistolaisreliikkien täyttämän huoneen hän jatkaa varoitustaan:

Olette oikeassa, kaikkea ei voi selittää. Hakemalla hakiessamme tapahtumasarjojen ja prosessien alkuja synnytämme joskus jotain sellaista mitä ei ole ollut olemassakaan. Ehkä emme aina haluakaan nähdä itseämme osana menneisyyttä? Kiihotukset ja lumot sikiävät ensin kaikessa hiljaisuudessa ja täyttävät meidät huomaamattamme. Ennen rakastumista on depressiivinen ylikuormitus, ennen joukkoliikettä on yhteisyyden kaipuu. ”Ja siitä mikä sinulta puuttuu, sinä kokoat itsesi.”[- -] Vaikka vuosikymmenet ja sukupolvet vaihtuvat, huomaan kysymykseni pysyvän samana. Onko meillä luonnostamme sisällämme moraalinen kompassi ja entä jos se särkyy, entä jos kollektiivista romua sataa niskaamme ja neula alkaa pyöriä hullun lailla? (PK, 119.)

Tästä katkelmasta on luettavissa *Paratiisin kartan* tarjoama selitys taistolaisuudelle. Se ei palaudu

niin 1960-luvun radikalismiin, isäkapinaan kuin poliittiseen laululiikkeeseenkään, vaan täysin epäpoliittiselle alueelle: yhteisyyden kaipuuseen, joka ”sikiää” kiihotuksesta ja lumosta. Varsinainen taistolaisuuden vaara artikuloituu Raakelin suuren rakkauden, komean agitaattori Okko Isolän, hahmossa, joka osoittautuu Stasin agentiksi (PK, 210), ja joka aatteen kaatumisen vuoksi tekee itsemurhan (PK, 193).

Paratiisin kartta ei ole ainoa taistolaisuutta tunnustava romaani, sillä tunnustukselle rakentuu myös Juha Ruusuvuoren *Stallari* (2009). Ruusuvuoren romaanissa entinen taistolainen ja nykyinen yritysvalmentaja Olli-Pekka Nevakivi kertoo elämäntarinansa nimeämättömäksi jäävälle kuvitteelliselle seuralaiselle. Homodiegeettinen kertoja osoittaa sanansa mystiselle seuralaiselle, ”nuorelle ystävälle” (Ruusuvuori 2009, 9), joka seuraa vanhoja tovereita välttelevää Nevakiveä 2000-luvun Helsingissä. Kuuluisaa ”Tiitisen listaa” säilyttävä Nevakivi selvittää tunnustuksensa motiivia totuuden kertomisella:

Miksi hän nyt yhtäkkiä alkaa puhua listasta, vaikka olemme onnistuneesti välttäneet vanhojen asioiden kaivelemista vuosikymmenet. Sitä tikulla silmään, joka vanhoja muistaa. Mitä näiden vanhojen asioiden tonkiminen muka muuttaa? Näin kysyy Reinon lisäksi muutama tuhat muutakin ihmistä. Ei se mitään muutakaan, mutta miksi totuutta ei saisi kertoa? Eivät ne jutut puhumalla muuksi muutu, Reino aina sanoo. Eivät muutukaan, mutta eikö tälle kansakunnalle saisi antaa vähän polttoainetta historiallisen itseymmärryksen kehittämiseen? Ehkä se on sinulle samantekevää, mutta ei minulle. (Ruusuvuori 2009, 34.)

Yhteistä *Paratiisin kartalle* ja *Stallarille* on myös runsaasti kollektiivisen me-retoriikan käyttäminen taistolaiskokemusta kuvattaessa. *Paratiisin kartassa* Raakel puhuu sukupolvensa äänellä: ”Me emme olleet erityisen matemaattinen sukupolvi, Me tunsimme vain oman pakanallisen joukko-oppimme: On vain yksi Joukko, älä pidä muita joukkoja sen rinnalla.” (PK, 107.) Muuten kollektiivisuuden osoittaminen on hienovaraisempaa, ja toteutuu selvimmin huutomerkkejä helisevään listaukseen, jossa vapaustaistelija Che Guevaran rintakehä, toveri Brežnev ja Tiedonantaja liitetään tajunnanvirtaa muistuttavassa vuodatuksessa yhteen. Listaustuntuu konstruoivan koko liikkeen kehitykseen, alkaen 1960-luvulle ominaisesta yleissolidaarisuudesta (Che Guevara ja Salvador Allende vallankumousmarttyyreinä ja Víctor Jara chileläisenä aktivistina) kohti Neuvostoliittoon sitoutumista. Alun optimistiset huutomerkkien rytmittämät huudahdukset päättyvät listaukseen liikkeen synkimmistä puolista, adresseista, mustista listoista ja paljastuksista. Tämä yhdistyy metaforisesti Raakelin sydämen särkymiseen ja puolittumiseen:

Oli Chen rintakehä, Allenden silmälasit, Jaran sormet. Koko solidaarinen kalmisto. C-kasettien päällä lukee: Itä-Berliini uutena vuotena 1974, Helsingin laulufestivaalit 1975, Leningrad vappuna 1976, Komsomolin vieraana 1977. Huraa toveri Brežnev, huraa toveri Honecker! Torvisoittoa ja aplodeja. Kauan kimaltakoon kutsuvieraiden hammaskulta! Eläköön

viisivuotissuunnitelmat ja hernemuhennos sianpään kera! Tass ja Pravda, Tiedonantaja ja Soihdunkantaja, meidän vankkumattoman luotettavat lähteemme! Alas riistäjä-kapitalistit! Missä marssitaan ensi viikonloppuna? Kenen luona kokoonnutaan, mitä hulmuavaan kankaaseen kirjoitetaan? Mitä nyt menee Berliner Ensemblissä? Mutter Courage, Kaukaasialainen Liitupiiri? Adresseja, mustia listoja, paljastuksia, salakuuntelua, käännytyksiä, solutuksia. Sydän halkesi ja puolittui, ja puolikas halkesi ja puolittui ja sen puolikas halkesi ja puolittui. (PK, 108.)

Stallarissa me-puhe on puolestaan erityisen leimallista: puhuessaan taistolaisuudesta Nevakivi tuntuu jopa korostetusti välttelevän minämuodon käyttöä:

Me, meidän liikkeemme, me halusimme kaikille hyvää. Meidän aikomuksemme olivat hyvät. Meitä ei vain ymmärretty oikein. Emmehän me tietenkään olisi halunnut isänmaastamme Neuvosto-Suomea. Tai ehkä jotkut halusivat. Mutta en minä. Emme me silloin ajatelleet mammona tai henkilökohtaista kuuluisuutta. Me olimme tovereiden ryhmä, yhteenhitsautunut tiedostava joukko, joka oli enemmän kuin osiensa summa. Meidän tiemme oli kivetty hyvillä aikomuksilla. Ei tässä meikäläisen tarvitse mitään katua, en ole palttoonkääntäjä. (Ruusuvuori 2009, 12.)

Mistä taistolaisrepresentaatioissa runsaasti viljelty me-retoriikka sitten kertoo? Yhtä vastausta voidaan etsiä ideologian toiminnasta. Kirjallisuudentutkija Pertti Karkama (1994, 77) soveltaa ideologian ja kirjallisuuden välistä suhdetta pohtiessa sosiologi John B. Thompsonin esittelemää luokittelua, joiden sanataiteellisia sovellutuksia Karkama kutsuu ideologeemeiksi. Nämä piirteet eivät sellaisinaan ole ideologisia, mutta Karkaman (1994, 77) mukaan niitä voidaan käyttää ”ideologian asiaa ajettaessa” ja ne voidaan siten aina tulkita ideologisesti. Me-retoriikan kannalta kenties merkittävin ideologeemi on Karkaman esittelemä unifikaatio, jossa kuvitteellisen maailman henkilöt yhdistetään näennäisen yksimieliseksi kollektiiviksi niin, että heitä erottavia yksilöllisiä piirteitä ei mainita (Karkama 1994, 78)⁶². Karkama (1994, 78) esittelee unifikaation esimerkkinä kansallisen identiteetin ja konsensuksen synnyttämisen: tällöin kuva yhtenäisessä rintamassa seisovasta kansasta peittää taakseen ne ristiriitaisuudet, joita modernistuvan yhteiskunta on synnyttänyt. Taistolaisuuden representaation kannalta unifikaatiota voisi soveltaa myös ikään kuin käänteisesti: taistolaisrepresentaatioissa taistolaiset yhdistetään yksimieliseksi kollektiiviksi niin, että yksittäiset eroavuudet peittyvät. Täten voidaan luoda yksi homogeeninen joukko, jonka toiminta pystytään selittämään ja ymmärtämään selkeämmin. Unifikaation voisi nähdä siis toteuttavan samaa ideologista funktiota kuin taistolaisten nimeäminen: heterogeeninen ja moniääninen joukko pelkistyy yhden nimen ja ominaisuuden alle.

Paratiisin kartan – ja viitteellisemmin myös *Stallarin* - luennan yhteydessä on tärkeää huomata,

---

⁶² Muut Karkaman (1994, 78–79) esittelemät ideologeemit ovat vallan säilyttäminen laillisuuteen vetoamalla (legalisaatio), kielelliset ja käsitteelliset kiertoilmaukset, oman kollektiivin yhdenmukaistaminen muiden ryhmien kielteisellä määrittelyllä (fragmentaatio) ja ideologisen tilanteen herruus- ja alistussuhteiden esittäminen luonnollisena ja lopullisena (reifikaatio).

että taistolaisuuden tunnustamisen käytäntö on löydettävissä jo 1970-luvulta. Rauno Setälän vuonna 1970 ilmestynyttä *Uusstalinistin uskontunnustusta*, jossa Setälä kertoo elävästi omasta poliittisesta kääntymyksestään ”uusstalinisteihin”. Setälän ”tunnustuskirja” synnytti ilmestyessään kuohunnan lisäksi kirjallisia vastineita, joista kenties piikikkäin on toimittaja-poliitikko Kerttu Kauniskankaan *Mutta ne toverit!* (1971). SKP:n sisäistä hajaannusta kommentoiva ja selittävä teos ottaa suorasti kantaa myös Setälän tunnustukseen:

Traagista on, että poika ei tiedä mitään työväenluokasta, jonka nimeen hän vannoo, ja että hän uskoo työväenliikkeen kehittyvän sen mukaan mitä sen johtajat ja ideologit tai työväenliikkeeseen vaikutustaan tunkevat porvarit kulloinkin ajattelevat. Tämä nuorison tietämättömyys työväenliikkeen kehityksestä ja työväenluokan ajattelun lähteistä on tietenkin omaa syytämme. (Kauniskangas 1971, 94–96.)

Taistolaisuudesta kirjoittamiselle on siis jo vuodesta 1970 asti ollut olemassa tietty taistolaisuuden tunnustuksen tila.⁶³

Paratiisin kartta vastaa taistolaiskriitikoiden esittämään pyyntöön julkisesta tilinteosta. Romaani artikuloi lähes kaikki kritiikeissä toistuneet huomiot taistolaisuudesta: liike oli hulluutta, jopa potentiaalisesti vaarallinen massaliike Stasi-yhteyksineen, ja sen syyt ovat pohjimmiltaan epäpoliittisia. *Paratiisin kartta* artikuloi taistolaisrepresentaation me-muodossa, ja pyrki esittämään hurmoksellisuuden kautta selityksen liikkeen toiminnasta. Valtadiskurssi artikuloituu myös romaanin päähenkilön Raakelin kautta, joka on kaikin puolin tyypilliseksi mielletty ex-taistolainen: taustaansa liikkeessä häpeävä ja salaileva. Diskurssi asettaa hänet entiselle taistolaiselle tarjotun tunnustavan subjektin asemaan.

---

⁶³ Merkittävä taistolaisdiskurssin rakentaja on ollut Matti Hyvärinen vuonna 1994 ilmestynyt väitöskirja *Viimeiset taistot*. Entisten taistolaisten elämäntarinoita analysoivassa tutkimuksessa Hyvärinen (1994, 113) etsii syytä sille, miten entiset taistolaiset ”rakentavat elämänsä yhtenäisyyttä ja jatkuvuutta tapahtuneiden poliittisten käännteiden yli.” Hyvärinen analysoi tutkimuksessaan myös Rauno Setälän teoksen kuvausta liikkeeseen liittymisestä. Hyvärinen kehystää tulkintansa Setälän kirjasta uskonnollisen retoriikan kautta ”aitona kääntymyskertomuksena” (Hyvärinen 1994, 87). Kiinnostavaa Hyvärisen tutkimuksen kysymyksenasettelussa on myös hänen ihmettelynsä siitä, ettei yksikään liikkeestä luopunut ole kirjoittanut samankaltaista ohjelmallista tunnustuskirjaa (Hyvärinen 1994, 113) – kenties Hyvärinen mukaan sille olisikin tarvetta?

4.3 Taistolaisuus väärinymmärrettynä yhteiskunnallisena liikkeenä – *Sinun lapsesi eivät ole sinun*

Taistolaisuuden näkeminen kollektiivisena mielihäiriönä on tyypillinen taistolaisuuden valtakurssille: tarkoituksena on esittää asia niin mielettömänä, ettei sitä voi ”terveellä järjellä” edes ymmärtää. Erityisen selkeästi tämä asettelu näkyy seuraavassa *Sinun lapsesi eivät ole sinun* -romaanin katkelmassa, jossa entinen taistolainen Ilkka selvittää tyttärelleen omaa ymmärrystään taistolaisuuden syntyisistä:

”Rauha ja solidaarisuus, plaa plaa, sillähän ihmiset puolustelevat menneisyyttään. Vakuuttelevat kannattaneensa hienoja asioita. Tosiasiassa taistolaisuus oli kollektiivinen mielisairaus.”

”Miten niin?”

”Kyllä silloin jo tiedettiin, miten paljon väärää Neuvostoliitossa tehtiin, mutta silti oltiin mukana absurdilla innolla. Neuvostoliitosta käsinhän sitä touhua johdettiin. Ainoa ansio oli, että Suomessa kapinasta ei koskaan tullut niin väkivaltaista kuin monessa muussa maassa.” Isä hörppäsi viiniä ja jatkoi: ”Ällistytää, että nämä ihmiset täällä eivät vielä kukaan kadu ja myönnä tehneensä väärin. Minä kyllä kadun, ja olen tarpeeksi rohkea sanomaan sen.” (SLEOS, 153.)

Tämän kollektiivista mielisairautta artikuloivan valtakurssin rinnalle ja vastinpariksi on syntynyt vastadiskurssi, joka pyrkii selittämään ja legitimoimaan taistolaisuuden muistamisen ja kieltäytyä liikkeen demonisoinnista, ja samaten kieltäytyä entisille taistolaisille tarjotusta tunnustuksen positiosta.

Aloitan tämän diskurssin analyysin esimerkillä taistolaisuuden merkityksestä käytävästä kamppailusta teoskriitikissä. Samoin kuin vallitsevassa valtakurssissa, myös sitä vastaan asettuvassa vastadiskurssissa elää pelko väärin muistamisesta. Mielenkiintoinen esimerkki tästä on Laura Honkasalon *Kulttuurivihkot* -lehdessä julkaissut teoskriitikki Anja Snellmanin *Paratiisin kartasta*. Jo otsikko tiivistää Honkasalon suhtautumisen: ”Taantumuksellinen taistolaisopettaja muistelee – Anja Snellman käy sumeilematta taistolaisliikkeen kimppuun” (Honkasalo 1999.) Kirja-arvio on läpikotaisen tyrmäävä: Honkasalo luonnehtii teosta teennäiseksi ja tätimäiseksi, epäuskottavaksi aikuisten saduksi. Kiinnostavaa arviossa on se, kuinka Honkasalo kritisoi Snellmanin teoksen taistolaiskuvaa taantumukselliseksi ja oikeistolaisia kliseitä toistavaksi. Honkasalo kyseenalaistaa koko taistolaiskuvan esittämistavan, ja erityisesti päähenkilön suhteen vasemmistolaisuuteen ja taistolaisuuteen: ”Lukija ihmettelee väistämättä, mitä Raakel yleensä häpeilee kun ei alunpitäenkään [sic] tajunnut taistolaisliikkeestä hönkäsen pöläystä eikä ollut edes varsinaisesti mukana muutoin kuin Okon panopuuna.[- -] Vasemmistolaiseksi Raakel on hämmästyttävän suvaitsematon.” (Honkasalo 1999.) Kritiikkinsä Honkasalo päättää arvioon siitä,

että Snellman toistaa teoksessaan oikeistolaisia ajatusmalleja: ”Taistolaisuus kyseenalaisti edellisten sukupolvien uskon siihen, että edistys merkitsee ennen kaikkea materiaalista edistystä. On surullista, että Snellman on *valinnut* uskonservatistisen näkökulman.” (Honkasalo 1999.)

Honkasalon kritiikissä toistuukin hyvin usein toistettu argumentti siitä, että taistolaisuutta voidaan muistella ja siitä voidaan kirjoittaa väärin. Merkittävää on Honkasalon painotus tekijän intentioihin: Hänen mukaansa Snellman ”käsittelee taistolaisuutta kuin taantumuksellisin porvari” (Honkasalo 1999). Kritiikissään Honkasalo selittää Snellmanin valitseman näkökulman johtuvan sekä uskonservatiivisesta tulkintamallista että taipumuksesta ”syyttää kaikista yhteiskunnan ja varsinkin nuorten ongelmista menneiden vuosikymmenien vapaampaa kasvatusta. [- -] Romaanin rivien välistä välittyy vakaumus, että jos yhteiskunnassa olisi enemmän kuria, myös nuoret käyttäytyisivät siivosti.” (Honkasalo 1999.)⁶⁴ Honkasalon kritiikin mukaan Snellman onkin romaanillaan taistolaiskuvaa suorastaan vahingoittava kirjoittaja⁶⁵.

Honkasalon kritiikkiä vasten hänen taistolaisuutta käsittelevään romaaniinsa tutustuminen on mielenkiintoista. Jos Snellmanin romaani edustaa varsinaista tunnustuksellisen taistolaisromaanin arkkityyppiä, asettuu *Sinun lapsesi eivät ole sinun* sen tädeksi vastapariksi. Romaani on poikkeava jo kerrontaratkaisunsa vuoksi: lapsifokusoiija Nelli tarkastelee taistolaisuutta ulkoapäin, sillä hän näkee liikkeen toiminnan perheensä ja vanhempiensa ystäväpiirin kautta. Vaikkei Nelli itse liikkeen varsinaiseen toimintaan osallistu, myös hänkin joutuu tekemään tiliä menneisyytensä kanssa. Merkittävää on myös se, että Nellin taistolaistaustassa on paljon valoisia sävyjä: menneisyyttä ei ole tarvinnut lukita ovien taakse, sillä varsinaisesti mitään traumaattista tai hävettävää ei ole.

Päähenkilö Nellin ohella taistolaisuuskuvaa aktivoituu eri henkilöhahmojen kautta. Henkilögalleriaan kuuluvat perinteiset taistolaistyyppit, kuten takinkääntäjät, yli-innokas agitoija, katkeroituneet alkoholisoituneet toverit. Näissä karikatyyrimäisissä hahmoissa aktivoituvat tyyppilliset taistolaisuuden selitysmallit, kuten ”koko touhu oli puhdasta isäkapinaa”, ”koko liike oli kollektiivinen mielisairaus” tai ”itse asiassa koko toiminta oli pelkkää juhlintaa”.

Nellin on vaikeaa sulattaa näitä karikatyyrimäisiä selitysmalleja, sillä hänen lapsuutensa ”kommarikakarana” oli onnellinen. Retrospektiivisessä muistelussa taistolaisuus on varsinkin Nellin lapsuusaikana synonyymi jännittävälle yhteisöllisyydelle. Taistolaisten punaviininhuuruiset

---

⁶⁴ Kiinnostavaa kyllä, tämä näkemys ei toistu kaikessa Snellmanin tuotannossa. Esimerkiksi *Pelon maantieteessä* (1995) päähenkilö Lyyran suhtautuminen Aleksis Kiven kansakoulun militanttiin kasvatustapaan on hyvin traumaattinen. Toisaalta romaanissa arvostellaan yhtäläillä myös ”kukkaislyseon” vapaata kasvatusta.

juhlat näyttäytyvät nuorelle Nellille ennen kaikkea hauskoina ja jännittävinä aikoina. Punaisen väen keskeisin juhla, vappu, on Nellin mielestä ”parempi kuin jouluku. Jouluku oltiin oman perheen kesken, mutta vappuna meille tulivat kaikki.” (SLEOS, 41.) Keskustelut 1970-luvun ajankohtaisista aiheista kuuluvat Nellin lapsuuden taustaaäniin yhtä keskeisesti ja rauhoittavasti kuin kesäsateen ropina: ”Tuntui turvalliselta kuulla äänten sorina ja musiikki ja nähdä oven alta siilautuva valo. Yritin erottaa sanoja, kuulla mistä siellä puhuttiin. Ainakin Chilestä. Ja Vietnamin sodasta. Puhe aaltoili ympärillä ja tuuli natisutti vanhan talon seinää.” (SLEOS, 44.) Idylli rikkoontuu vasta silloin, kun isä yllättäen hylkää perheensä ja muuttaa Kanadaan. Hauska lapsuus ja hauska yhteisö häviävät molemmat. Yhtäkkiä Nellillä ei ole enää isää, eikä pian aatettakaan, sillä myös äidin poliittinen innostus hiipuu samaa tahtia keskiluokkaistumisen kasvamisen kanssa. Kun poissaollut isä tekee lähestymisyrittäksen vuosien poissaolon jälkeen, Nelli ei tiedä miten suhtautua asiaan:

Isä kuvitteli, että hän saattoi noin vain ilmestyä takaisin meidän elämäämme, Jurin ja minun. Hän ei ymmärtänyt, että hänen lähtemisensä oli jättänyt varjon, alakulon, joka seurasi kannoilla. Olin halunnut elää koko lapsuuden uudestaan, paremmin, niin että alakulo olisi päästänyt irti. Ja jättänyt rauhaan. (SLEOS, 38.)

Selkeimmin tämä karikatyyrimaisuus toteutuu Nellin vanhemmissa, Ilkassa ja Annassa. Nellin äiti Anna on nuoruudessaan varsinainen järjestöjyrä, joka agitoi ruusuhiivi kaulassaan jopa maanisella tarmolla, eikä voi ”levätä koska maailmassa on niin paljon vääryyttä”. Nelli kommentoi äitinsä intoa jälkeinpäin tyytyväisenä: ”Äiti oli ollut yllyttäjä” (SLEOS, 112). Nellin isä Ilkka puolestaan on poliittisena toimijana elämäkumppaniaan Annaa maltillisempi, ja pyrkii usein suoran toiminnan sijaan vaikuttamaan lehdistön kautta. ja jopa usein kritisoi tätä hänen kiihkeämmistä mielipiteistään. ”Elät pelkästään jotain romantisoitua tulevaisuutta varten” (SLEOS, 101) hän ärähtää Annalle erityisen korkealentoisten agitointipuheiden jälkeen. Ilkkaa voi epäillä *Kansan Uutisten* lukemisen vuoksi jopa ”revariksi”, enemmistöpolitiikan myötäilijäksi.

Nellin isä representoi perinteistä takinkääntäjän⁶⁶ roolia: ex-taistolaisista, joka ei halua missään nimessä myöntää menneisyytensä haamuja, vaan kuittaa ne pikemminkin nuoruuden toilailuina. ”Ne olivat hulluja aikoja ne”, hän toteaa kuivasti. (SLEOS, 153.) Nellin isän suulla teos tuo julki usein taistolaiskeskustelussa noussutta käsitettä isäkapinasta: ”Koko taistolaisuus oli pelkkää isäkapinaa. Haluttiin tappaa edellinen sukupolvi symbolisella tasolla.” (SLEOS, 153.) Isä myös tuntee katumusta menneisyytensä suhteen hieman valikoivasti: enemmänkin kuin yllättävää

---

⁶⁶Takinkääntäjä voidaan määritellä ihmiseksi, joka luopuu tai kieltää aiemman ideologiansa tai aatteensa saavuttaakseen etua itselleen. Tämä nimitys toistuu jatkuvasti suomalaisessa poliittisessa retoriikassa juuri ex-taistolaisista puhuttaessa. (Kontula 2000, 9.)

äkkilähtöään Kanadaan hän katuu vasemmistolaisen aatemaailmansa siirtämistä lapsilleen. Tätä samaa stereotypiaa ja katumuksen tematiikkaa on nähtävissä myös muussa taistolaispiirissä: esimerkiksi Nellin parhaan ystävän äiti Anita toteaa kuivasti nuoruuden idealismin kummasti häviävän iän karttuessa. Myöhemmin hän myös kieltää täysin koko menneisyytensä, ja purkaa vyyhtiä jopa mediassa: ”- - hän kertoi lehdissä, ettei ollut koskaan ollut taistolainen, hän oli aina halunnut vain tehdä hyvää teatteria. Koskettaa ihmisiä eikä muuttaa maailmaa.” (SLEOS, 324.) Sen sijaan Nellin äiti Anna ei kuitenkaan ole takinkääntäjä, eikä pyri unohtamaan tai erityisesti peittelemäänkään menneisyyttään, ja aikaisempaan väitökseen isäkapinasta hän tokaisee tuohtuneena: ”Minun isäni ajatteli kaikesta niin väärin, ja ajattelee edelleen. Että on työttömien omaa vikaa, jollei heillä ole työtä.” (SLEOS, 389.)

Myös Nellyn, Annan ja Ilkan perhetutun, henkilöahmo näyttäytyy kiinnostavana taistolaiskuvaa vasten. Nelli toteaa ihailien Nellyn olevan ”oikea kommunisti, sitkeä kuin katajanjuuri. Ei mikään punaviinikommari, josta oli kiva kehitellä teorioita ravintolapöydässä.” (SLEOS, 21.) Nelli arvostaa vasemmistolaisissa periaatteellisuutta ja uhrautuvaisuutta, ei hienoja teorioita ja ironiaa. Punavankina ja sodan aikana turvasäiliössä aikaa viettänyt Nelly näyttäytyy Nellille aatteellisesti puhtaana ja oikeaoppisena kommunistina. Ihastus ei ole kuitenkaan kritiikitöntä: ”ajattelin, että tavallaan Nellyn kommunismi oli yhtä romanttista kuin Tuomaksen kyynisyys. Kommunistit olivat uskoneet liikaa ihmisen luontaiseen hyvyyteen, siihen että ihmiset tahtoivat toisilleen hyvää. Kun tosiasiaa ihmiset olivat ahneita.” (SLEOS, 29.)

Nelly tarjoaa Nellille myös ankkurin lapsuuteen: vaikka ympäröivä maailma muuttuu huolestuttavaa vauhtia, ”Nellyn asunnossa Alppilassa mikään ei ollut muuttunut lapsuudestani. Eteisessä oli sama haalistunut räsymatto ja punainen, hapsullinen lampunvarjostin.[- -] Ikkunalaudalla oli samat huonekasvit kuin minun lapsuudessani.” (SLEOS, 26.) Tämä on merkityksellistä siksi, että Nelli keskittyy ennen kaikkea erilaisiin esineisiin ihmisten luonteen ja heidän aatemaailmansa arvottamisessa. Nellin asunnon pysyminen samana kuin lapsuudessa näyttäytyy hyvänä, arvostettavana asiana, sillä hän ei ole muuttunut maailman mukana.

Juuri Nellin yhteydessä voidaan puhua myös nostalgiasta. Hän kaipaa nuoruuteensa punaiseen aikaan, jolloin kaikki tuntui huomattavasti yksinkertaisemmalta – aikaan, jolloin aurinko vaikutti paistavan aina: ”Maailma oli yksinkertaisempi silloin, oli kylmä sota ja rautaesirippu, oli aate ja laulut ja liput ja pioneerihuvit ja isä ja äiti” (SLEOS, 8), hän toteaa jälkikäteen. Entinen rautaesiripun erottama maailma tuntui jäsentyvän järkevämpänä, helpompana ja miellyttävämpänä, kun oli yhtenäinen aate, jota seurata; oli perhe, jonka mukana kulkea. Oman tien etsiminen on

huomattavasti haasteellisempaa ilman yhtenäistä johtoajatusta (ja johtajaa). "Nykyisin ideologista fanaattisuutta ei saa suunnattua minnekään. Me joudumme jatkuvasti tekemään kompromisseja" (SLEOS, 154), hän toteaa isänsä kommenttiin vapaasta tahdosta. Nelli kaipaa taistolaisaikojen selkeitä selitysmalleja ja yhtenäistä maailmankuvaa: maailma jakautui silloin selkeästi hyvään ja pahaan⁶⁷. Lapsuudessa kaikki tuntui olevan helpompaa: "Maailma oli yksinkertaisempi silloin, oli kylmä sota ja rautaesirippu, oli aate ja laulut ja liput ja pioneerihuivit ja isä ja äiti." (SLEOS, 8.)

Honkasalon romaanissa Nellin näkymä taistolaisuuteen olisi oikeastaan jopa liian helppoa tulkita pelkäksi nostalgiaksi. Nellin aatetta puolustavissa puheenvuoroista voi kuitenkin lukea myös todellista kritiikkiä, joka kohdistuu maailmanmenoon yleensä. Nellin puheissa toistuu kaipaus yhtenäisempään aikaan, ja kritiikki nykyistä aatteellista hajaannusta kohtaan, sillä "kaikki välittää vain itsestään. Nuoret suhtautuu maailmankatsomukseen ja uskontoonkin niin kuin menisivät karkkikauppaan. Otetaan vähän kaikkea mikä on hyvää ja pistetään samaan pussiin." (SLEOS, 28.) Nykyisen postmodernin maailman pirstaleisuuden Nelli kokee ahdistavana, sillä selkeä punainen linja puuttuu.

Nostalgiakritiikki näkyy selvimmin kohdassa, jossa Nelli muotoilee vastausta ystävänsä Joonan kommenttiin. Nelliä ärsyttää vasemmistolaisuuden rinnastuminen pelkkään vanhempien ideologiaan nielemiseen:

Nennelle kyse oli vain isästä. Minulle oli kyse sekä isästä että ideologiasta. Sanoin sen Joonakselle. "Kaikkien pitää päättää itse, mihin uskoa", Joonas sanoi. "Oletko sinä oikeasti miettinyt, mihin itse uskot, vai oletko vain raahannut vasemmistolaista maailmankatsomusta itsestäänselvyytenä lapsuudesta saakka?" Kaikki sanoivat aina niin, kaikki, joilla ei ollut kommarimenneisyyttä. He kuvittelivat, että olisi pitänyt olla automaattisesti päinvastaista mieltä kuin vanhempansa, ja jollei ollut, ei ollut miettinyt asioita lainkaan. "Olen minä kyseenalaistanut", sanoin. "Olen minä päättänyt itse. Vasemmistolaisuudessa vain on niin paljon sellaista, mikä on tervettä järkeä. Ja lähimmäisenrakkautta. Solidaarisuus ja kaikki, köyhien auttaminen, tasavertaisuus. (SLEOS, 293.)

Sinun lapsesi eivät ole sinun ei ole ainoa taistolaisuuden valtakurssia vastustava romaani. Samoja sävyjä on luettavissa myös vuonna 2008 ilmestyneestä Virpi Hämeen-Anttilan teoksesta *Muistan sinut Amanda*, joka problematisoi yhden ja ainoan taistolaistotuuden käsityksen. Romaanin päähenkilö Markus Valo jäljittää kuolleeksi luulemaansa isäänsä Juliusta ympäri Eurooppaa, ja rekonstruoi totuutta isästään tapaamalla 1970-luvun vanhoja puoluetovereita. Taistolaisrepresentaation näkökulmasta merkittävää on se, että romaanin henkilöhahmot antavat vuosikymmenen poliittisesta ilmastosta jokainen oman versionsa. Päähenkilön äidin Tuiren tulkintaa käsittelin jo aiemmassa luvussa: hänen näkemyksestään on erotettavissa kääntymystä

eksplikoiva, mutta silti valoisana pysynyt tulkinta. Täysin vastakkaisen mielipiteen 1970-luvun olemuksesta tarjoaa Juliuksen entinen heila Kati, joka toistaa valtakurssille ominaista taistolaisuuden kehystämistä uskonnollisen retoriikan kautta:

–70-luku. Mitä siitä sanoisi? Tuhlattuja päiviä. Paljon porua, vähän villoja. Kaatokänni ja mahtava krapula. Mä en onneksi mennyt niin sekaisin kuin monet. Jos sitä meininkiä katsoo objektiivisesti, se oli tyypillinen herätysliike. Ekana on hurmosvaihe, kaikki mukaan vain, kaikki rakastaa kaikkia, kaikki todistaa silmät loistaen ja posket hehkuen. Sitten lahkoonnutaan, tartutaan lain kirjaimeen ja aletaan vainota vääraoppisia. Nämä on luokkakantaisia, niillä on totuus, ne pääsee taivaaseen, nämä on revareita, niillä ei ole totuutta, ne on kadotettuja. Extra ecclesiam nulla salus, niin kuin ne sanoo täälläpäin. Kirkon ulkopuolella ei ole pelastusta. Herätysliike, joka uskoi pelastavansa maailman, lensi nokalleen ja kuivui kokoon. Sääliittävä juttu. Siinä sulle 70-luku. (Hämeen-Anttila 2008, 378.)

Katin jyrkästä vastauksesta tyrmistynyt Markus pistää vastaan:

–Mutta, mutta olihan siinä muutakin, sammalsi Markus. – Se poliittinen puoli kuivui kokoon, tietysti, mutta ihmisillä pysyi silti uusi maailmankatsomus. Äiti säilytti aina ne ihanteet mitkä se oli nuorena omaksunut, eikä ne musta näyttäneet niin huonoilta. Tasa-arvo ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Köyhien ja heikkojen puolustaminen. Sorron ja imperialismin vastustaminen. Ne on täysin hyviä ja kelpoja arvoja nykyäänkin. (Hämeen-Anttila 2008, 378–379.)

Muistan sinut Amanda antaa *Sinun lapsesi eivät ole sinun* -romaanin tavoin tilaa taistolaisuuden representaation rakennuksessa tilaa myös uudelle sukupolvelle. Taistolaisuutta ei muistella enää liikkeessä aktiivisesti olleiden näkökulmasta, vaan sen kuvaa kommentoivat ja muodostavat myös liikettä ulkoapäin seuranneet, kuten lapset.

Sinun lapsesi eivät ole sinun –romaanin luennan avulla taistolaisuuden vastadiskurssin representaatioista on löydettävissä pyrkimys demonisoinnin ja moralisoinnin sijaan ymmärrykseen ja selitykseen. Ne palauttavat taistolaisuuden kehystyksen uskonnollisesta kehystyksestä takaisin politiikan alueelle. Taistolaisuuden selittäminenkään ei tapahdu kollektiivisen me-retoriikan kautta, vaan representaatioissa yksi yhtenäinen liike kollektiivisena massana hylätään. Eri henkilöahmot voivat representoida erilaisia taistolaisia eri motivaatioineen

Sinun lapsesi eivät ole sinun – ja viitteellisesti myös *Muistan sinua Amanda* - vastaa valtakurssin taistolaiskriitikoiden esittämään kritiikkiin taistolaisuudesta ”kollektiivisena mielihäiriönä” ja ”isäkapinana”. Honkasalon romaani kritisoi valtakurssin tarjoamaa representaatiota viemällä taistolaisuusrepresentaation hurmoksellisuuden ja uskonnollisuuden retoriikan rakentamasta epäpoliittisesta kehystyksestä takaisin poliittisen kehystyksen alueelle. Siitä on luettavissa myös suomalaisesta luokkatematiikkaa käsittelevästä romaanista tuttuja uusliberalistista doktriinia haastavia sävyjä: romaani haastaa implisiittisesti kapitalistisella

realismille tyypillisen ajattelun kapitalismista ainoana mahdollisena vaihtoehtona. Vasemmistolaisuuttaan pohtiva Nelli joutuu kysymään itseltäänkin, onko vasemmistolaisuus vain nostalgiaa tai ”kommariretroilua”. Vastaus osoittautuu kielteiseksi, sillä

Romaanin taistolaisrepresentaatio ei ole myöskään tunnustuksellinen: päähenkilö Nelli ei koe taustaansa ja taistolaisuuden edustamia ajatuksia häpeällisinä, menneisyyteen kuuluvina ideologisina erehdyksinä, joita voisi nykyisyyden viisaamman ja ”oikeamman” ajatustavan takaa kritisoida. *Sinun lapsesi eivät ole sinun* joutuu kuitenkin operoimaan vallitsevan taistolaisdiskurssin säännöillä: tarjotessaan vaihtoehtoista taistolaiskuvaa se asettuu taistolaisuutta selittävän subjektin positioon. *Sinun lapsesi eivät ole sinun* toimii siis edelleen valtakurssin puitteissa, sillä taistolaisrepresentaatio rakentuu siis myös Honkasalon romaanissakin hyvä–huono-binaarioppositiolle.

4.4 Taistolaisuus henkilökohtaisena pettymyksenä – *Punainen erokirja*

Kuten olen aiemmin tässä luvussa esittänyt, rakentuvat suomalaisen romaanin taistolaisrepresentaatiot melko selkeälle puolustus-tunnustus-binaarioppositiolle. Tämä aiheuttaa sen, että valtakurssin esittämä käsitys taistolaisuudesta häpeällisenä (ja täten tunnustettavana) ilmiönä sisältyy myös vastaan rakentuvaan vastadiskurssiin: esimerkiksi vaihtoehtoista taistolaisdiskurssia artikuloiva *Sinun lapsesi eivät ole sinun* asettuu taistolaisuutta selittävään subjektipositioon.

Voikin olla aiheellista kysyä sitä, onko suomalaisessa romaaniperinteessä mahdollisuutta esittää taistolaisrepresentaatioita, jotka eivät palaudu suoraan valtakurssin tarjoamaan paikkaan taistolaisuuden selittäjänä. Palautuvatko kaikki kirjalliset representaatiot lopulta valtakurssin esittämään kuvaan taistolaisuudesta häpeällisenä ilmiönä?

Vaihtoehtoa valtakurssiin ja sen tarjoamaan taistolaisrepresentaatioon voisi etsiä postmodernia, hajoavaa subjektia käsittelevästä romaanista. Valtakurssissa taistolaisuudesta esitetään uskonnollisella kehystyksellä ja me-retoriikalla kollektiivinen ilmiö, jossa yksittäinenkin kokija voi esittää selityksen koko liikkeen luonteesta. Esittelenkin seuraavaksi valtakurssin ja sitä vastaan asettuvan, liikkeen poliittista luonnetta korostavan vastadiskurssin rinnalla vaikuttavan myös kolmannen diskurssin. Tässä diskurssissa taistolaisuus näyttäytyy henkilökohtaisena pettymyksenä,

joka ei palaudu kollektiiviseen me-retoriikkaan eikä ota vastaan valtakurssin sille antamaa paikkaa taistolaisuuden selittäjänä.

Tulkinnassani selkein esimerkki tästä vaihtoehtoisesta taistolaisuuden esittämisen tavasta on löydettävissä Pirkko Saision *Punainen erokirja* -romaanista. Kiinnostavaa on, että *Punainen erokirja* on muussa kirjallisuudentutkimuksessa liitetty pikemminkin valtakurssiin kuuluvaksi. Esimerkiksi Päivi Koivisto (2011, 166) on tarjonnut väitöskirjassaan *Punaisen erokirjan* taistolaisrepresentaatiolle uskonnollista selitystä: ”Pirkon lapsuuden kommunistinen me-retoriikka taustoittaa Pirkon myöhempää kääntymistä kommunismin uskontoon [- -].” Koivisto (2011, 169) vertaa ”Pirkon” poliittista kääntymystä Matti Hyvärisen (1994) referoimiin taistolaiselämäkertoihin ja löytää vastaavuuksia *Punaisen erokirjan* ja Anu Rantasen tarinan välillä.

Punaisen erokirjan taistolaisrepresentaation ymmärtäminen tunnustuksellisuuden kautta tuntuu houkuttelevalta erityisesti Saision autofiktiivisen tyylin takia. Autofiktio määritellään fiktiivisen romaanin ja omaelämäkerrallisen autobiografian rajamailla liikkuvaksi lajiksi, jossa omalla (kirjailija)nimellään kirjoitettava ”minä” sekoittaa tekstissä tosielämässä tapahtunutta ja kuvitelmaa.⁶⁸ (Koivisto 2011, 12.) Autofiktio herättää lukijassa ristiriitaisia reaktioita: toisinaan teksti kutsuu lukijaansa lukemaan tekstiä totena, omaelämäkerrallisena, ja toisella rivillä se kieltää kertomuksen totuudellisuuden. Koivisto (2011, 9–11) näkee Saision tuotannon omaelämäkerrallisen trilogian myötä tuottaneen ”omaelämäkerrallisen tilan”, jossa (selkeästi) omaelämäkerralliset teokset osoittavat, miten koko hänen tuotantonsa on tavalla tai toisella omaelämäkerrallista. Esimerkkinä Koivisto pitää esikoisteosta *Elämänmeno*a (1975), jonka juonikuviot muistuttavat monella tavalla *Punaisen erokirjan* ja *Vastavalon* tarinaa niin, että lukija voi huomaamattaan täydentää kerronnan aukkoja aiemmassa *Elämänmenossa* kerrotuilla tapahtumilla⁶⁹. Koiviston (2011, 22) mukaan autofiktiona Saision omaelämäkerrallinen trilogia kuuluukin tunnustuskirjallisuuden kenttään.⁷⁰

---

⁶⁸ Autofiktion ohella omaelämäkerrallisuudella leikittelevästä kirjallisuudesta on käytetty toisinaan myös kirjallisuudentutkija Jon Helt Haarderin kehittelemää käsitettä performatiivinen biografismi. Tällä tarkoitetaan etenkin 2000-luvulla Skandinaviassa suosituksi tullutta kirjallisuuden suuntausta joka sekoittaa fiktiivisiä ja elämäkerrallisia aineksia. Performatiivinen biografismi asettaa tekstin julkaisun yleisöön suuntautuvaksi, vaikuttamaan pyrkiväksi teoksi, jolle on tunnusomaista hätkähdyttävyyden ja shokeeraus, joka purkautuu esimerkiksi lukijoiden reaktioina mediassa. (Hollsten 2012, 14.)

⁶⁹ *Punaisessa erokirjassa* myös kuvataan ”Saision” innostumista *Elämänmenon* kirjoittamiseen: ”- - aamulla, kun uninen ja turvonnut Havva laskeutuu parvelta, on hänen Remingtoninsa sylkenyt pöydälle kaksi liuskaa keski-ikäisen naisen työläisnaisen monologia. [- -] Tämän naisen nimi on Eila ja vittu tää on kauhee.” (PE, 256.)

⁷⁰ Samoilla linjoilla on myös Sanna Karkulehto (2007, 198), jonka mukaan *Punainen erokirja* on sekä kerrontatekniikaltaan että lajiltaan tunnustuskirjallisuuden lajitraditioon kuuluva.

Pirkko Saision *Punaisen erokirjan* taistolaisrepresentaatio olisi yksinkertaista tulkita valtakurssin artikulaationa jo siksikin, että tunnustamisen tematiikka muutoin teoksessa selkeää. Saision tunnustuksellisuutta pohdittaessa on kuitenkin hyvä tehdä selväksi ero sen suhteen, mitä romaani oikein tunnustaa. Tunnustus on eittämättä *Punaista erokirjaa* leimaava käytäntö, joka kietoutuu erityisesti piilotettuun seksuaalisuuteen. Ensin ”Pirkon” täytyy tunnustaa oma identiteettinsä itselleen kohdatessaan ensimmäisen kerran naisen, joka osoittaa häntä kohtaan avointa kiinnostusta: klovnisilmäiseksi nimetty kertoo olevan ”naisia, jotka rakastavat toisia naisia” (PE, 27). Kun ”Pirkko” toteaa varovasti haluavansa tutustua kuvatunkaltaisiin naisiin, tunnustaa klovnisilmäinen kuuluvansa myös itse näihin naisiin. ”Saisio” joutuu tunnustamaan totuuden myös itselleen, pelätessään tilaisuutensa jo menneen. Tunnustaminen ja tunnistaminen nivoutuvat yhteen: tunnistaessaan halunsa naiseen ”Pirkko” samalla tunnustaa tunteen olemassaolon itselleen. Vielä selkeämmin tunnustamisen käytäntö näkyy ulostulokohtauksessa, jossa ”Pirkko” viimein paljastaa hänen ja klovnisilmäisen suhteen todellisen luonteen äidille. Äidin ”raukea” ja ”tyynnyttävä” ääni houkuttelee tunnustuksen ulos kuin huomaamatta:

–Kuulitkohan sä yhtään mitä mä kysyin?

–Suunnilleen, hän vastaa. –Ni mitä sä kysyit?

–Kysyin, että mitenkä sen asian kanssa oikein on.

[– –] –Ni minkä asian kanssa?

Äiti haukkaa korvapuustia ja seurailee silmillään vankia, joka valkoisen puuaidan sisällä leikkaa ruusua:

–Sen asian. Sen likan kanssa.

Äidin ääni on raukea, tyynnyttävä,

Se imaisee hänet mukaansa kuin vene roskan vanaveteensä:

– Se on niin kuin sä olet ajatellut että se on.

Ohut kilahdus, kun maailmasta putoaa pohja pois. (PE, 59.)

Tulkinnassani *Punaisen erokirjan* tunnustuksellisuus kietoutuu kuitenkin nimenomaan ”Pirkon” seksuaaliseen identiteettiin, ei taistolaisuuteen. *Punaisen erokirjan* taistolaisuusrepresentaatio ei synny toimintaansa selittävästä subjektista. Merkittävää on myös se, ettei *Punaisen erokirjan* ”Pirkko” esitä *Paratiisin kartan* tapaan ääneenlausuttua post-taistolaista subjektia, jossa jälkiviisas, nykyään viisaampi subjekti tarkastelee nuoruuden toimintaansa nykykontekstista käsin. Tulkinnassani taistolaisuuden kokeminen ei siis palaudu yhtenäiseen taistolaisidentiteettiin, jonka pohjalta selitystä koko liikkeen olemuksesta voisi antaa.

Punainen erokirja sijoittuu muiden taistolaisteemaisten romaanien tapaan yliopistomaailmaan. Painotus on kuitenkin varsinaisen opiskelijajärjestötoiminnan sijaan teatterimaailmassa: ”Pirkko” tulee liikkeeseen mukaan Ylioppilasteatterin kautta, ja siirtyy myöhemmin opiskelemaan Helsingin teatterikouluun. Ennen liittymistään teatteritoimintaan opiskelija-aktivistit näyttävät ”Pirkolle”

sekä kiinnostavana että ahdistavana. Taistolaisia ei suoraan nimetä taistolaisiksi, mutta lukija tunnistaa heidät hienovaraisemmin esitetyistä vihjeistä. Keskeistä on taistolaisten metonyminen rinnastuminen vallankumoukseen: ulkopuolelta liikkeen toimintaa seuraava ”Pirkko” kokee, kuinka ”[v]allankumouksen kärki salkkuineen ja lentolehtisineen luo häneen välinpitämättömän, usein kylmän katseen ohi porhaltaessaan” (PE, 72). Luvussa ”punainen valtaistuun (osa I)” edistyksellisten opiskelijoiden toiminta ja olemus vertautuu myös metaforisesti nousevaan myrskyyn:

Vallankumouksen myrskyä enteilevät tuulenvireet ovat puhalleleet yliopiston pylväskäytäviä koko alkusyksyn. Lentolehtisiä ajelehtii kahvilan pöydillä, vaatenaulakoiden hattuhyllyillä, naistenhuoneessa. Kahvilan tunnelma on muuttunut. Siellä täällä voi edelleen nähdä luentoja pakoilevia, aikaa ja olutta kuluttavia pöytäseurueita [- -], mutta niiden naurunremahdukset ovat käyneet vaisummiksi, sillä vähän väliä kahvilan halki kulkee yhden, kahden tai kolmen opiskelijan hymytön torpedo, joka jättää jälkeensä papereita ja vaatimuksia: Demokratia yliopistoon! Mies ja ääni! Alas professorivalta! Alas hännystelijät! (PE, 71.)

Vallankumouksellisten opiskelijoiden kiihkeä liikehdintä vertautuu ”Pirkon” elämän pysähtyneisyyteen: seuratessaan ”vallankumouksen myrskyn” nousua ulkopuolelta hän tuntee olonsa ”pelokkaaksi ja mitättömäksi” (PE, 72). Käännepaikka yliopistoelämän pysähtyneisyydelle tulee, kun punaviinipullo rikkoontuu hänen salkussaan ja ”pyyhkii kaikki suoritukset ja arvosanat hänen opintokirjastaan” (PE, 72). ”Pirkon” elämä tuntuu valuvan hänen käsistään: opiskelun sijaan hänen aikansa kuluu pääosin yliopiston kahvilan ja baarien kiertämisessä. (PE, 73.) ”Pirkon” hidasta valumista vierestä seurannut tyttöystävä ”klovnisilmäinen” pysäyttää lopulta syöksykierteen diagnosoimalla nykyisen tilanteen karusti: ”Sun elämä on menossa vituiksi” (PE, 74). Klovnisilmäisen ehdotuksesta ”Pirkko” pyrkii Ylioppilasteatterin jäseneksi. Päätös valituksi tulemisesta herättää ”Pirkossa” monimutkaisia tunteita: ”Hänet valitaan Ylioppilasteatterin jäseneksi. Hän ei ymmärrä päätöstä. Halusiko hän? En tiedä. Tiedän. Halusi. Halusin pois varjosta. Halusin mukaan punertavaan, reunoiltaan paisuvaan myrskyyn.” (PE, 77–78.) Syy, miksi ”Saisio” lähtee mukaan ”reunoiltaan punertavaan myrskyyn”, on siis henkilökohtainen: hän halusi päästä pois varjosta, olla mukana jossakin itseään suuremmassa.

Samoin kuin valtakurssia artikuloivissa teoksissa, on yllättäen myös ”Pirkon” liittyminen Ylioppilasteatterin jäseneksi mahdollista tulkita kääntymiskokemukseksi. Entinen elämä tyytymättömyyden tunteineen ja ongelmineen tuntuu saavan ratkaisun uuden yhteisön kautta. Tullessaan Ylioppilasteatteriin ”Pirkko” omaksuu uudet toimintatavat. Tämä kuvataan luvussa ”punainen valtaistuun (osa II)”, jossa ”Pirkko” kuvaa uuden elämänsä aiheuttamia muutoksia:

Hän omaksuu nopeasti uusia asioita. Jo lokakuun alussa hän puhuu luontevasti plarista, iskuista, nollasta, bodestasta ja svobodasta. Hän oppii hakkaamaan monistusvahoja sormenpäät hellinä. Hän oppii halaillemaan aamuin illoin tyttöjä ja poikia, varastamaan yliopiston naistenhuoneesta

vessapaperirullat Maneesinkatu kolmeen. Hän oppii juomaan loputtomasti tunkkaantunutta kahvia Ylioppilasteatterin toimistossa, polttamaan maissipiippua ja istumaan jalat pöydällä. Hän oppii elämään ilman sanomalehtiä, syömään lämpimän ruuan sijasta patonkia ja Koskenlaskijaa, lähettämään Ylioppilasteatterin kuopuksen, kuusitoistavuotiaan Patrikin ostamaan kioskilta Tampaxia, (PE, 81.)

”Pirkolle” tärkein oppimiskokemus liittyy kuitenkin kosketukseen, kun uusi yhteisö kirjaimellisesti tulee iholle:

Hän oppii koskettamaan, olemaan kosketettu. (En ole lapsuuden jälkeen, ennen klovnisilmäistä, koskettanut ketään, paitsi satunnaisesti, vahingossa. Ihoni on kipeä kosketuksen puutteesta.) [- -] tuntikausia hän lojuu kokouksissa, Ylioppilasteatterin superlonpatjoilla, silittää pehmeästi, arasti, vieressään lojuvan hiuksia, käsivartta, olkapäätä. Tuntikausia hän lojuu kosketettavana. Hänen huokosensa avautuvat, imevät ravintoa hajamielisistä hyväilyistä. Hänen vartalonsa (se tuntematon) piirtyy näistä kosketuksista olemassa olevaksi, rakkaaksi. (PE, 82–83.)

Ylioppilasteatterin herättämät tuntemukset ”Pirkossa” ovatkin läpeensä epäpoliittisia. Toisin kuin esimerkiksi Riitta Vartin *Nuoruuden yliopistot* -romaanin kääntymyskohdassa ”Pirkko” ei löydä yhteisöstä suhdetta työväenaatteeseen. Kokemuksessa korostuu halu kuulua yhteisöön, tulla hyväksytyksi ja hyväilyksi. Tämä aktivoi ”Pirkossa” myös syyllisyyden tunteita, sillä kosketetuksi tulemisesta nauttiva ”Pirkko” joutuu vakuuttelemaan itselleen vallankumouksen tärkeyttä:

Hän tuntee syyllisyyttä vastapuhjenneista nautinnoistaan, jotka ovat petos vihreätä huonetta ja klovnisilmäistä mutta ennen kaikkea vallankumousta kohtaan. Sillä tärkein kaikista on vallankumous, tietysti. Iohuokosten jano ja vihreän huoneen salaiset, rikolliset leikit ovat epäselviä, yksityisiä ja hävettäviä asioita punaisten, selväpiirteisten argumenttien rinnalla. (PE, 82.)

Vallankumousta kuvataan *Punaisessa erokirjassa* ristiriitaisella tavalla. Toisaalta se näyttäytyy romaanissa taistolaisen liikkeen tavoitteena ja kaiken toiminnan motivoijana. Edes sen toteutuksen viivästyminen ei näytä vaivaavan ”Pirkkoa”, sillä ”[v]allankumouksen tulemiseen tottuu, sen odottamiseen. Epäröinti vallankumouksen edessä on pelkkää joutavaa tuhinää, liikuttavaa ja epäasiallista kuin Rostropovitšin henkäykset sellon varressa; niillä ei ole mitään tekemistä itse asian kanssa, mutta ne antavat sille inhimillisen, ymmärrettävän sävyn.” (PE, 227–228.) Koska vallankumous on liikkeen tosiasiallinen motivaattori, täytyy ”Pirkonkin” muistuttaa itselleen vallankumouksen merkitystä ja sysätä syrjään muut, henkilökohtaiset motivaatiot. Hänestä, joka aiemmin aiemmin seurasi ulkopuolisena hymyttömän ”vallankumouksen kärjen” toimintaa, tulee nyt puolestaan lentolehtisten määrätietoinen ja vakavailmeinen jakaja (PK, 83) ja myöhemmin Ylioppilasteatterin varapuheenjohtaja (PK, 96–97).

Punaisen erokirjan vallankumouksellisuus ei ole kuitenkaan luonteeltaan vain yhteiskunnallista. Vallankumous saa ruumiillistuman Havvassa, harmaasilmäisessä ja aatteellisesti vahvassa

Teatterikoulun opiskelijassa, johon ”Pirkko” pitkällisen jaakobinpainin jälkeen rakastuu. Klovnisilmäisen kanssa seurusteleva ”Pirkko” yrittää aluksi pitää kaikin keinoin itsensä erossa Havvasta, mutta epäonnistuu tavoitteeseensa, sillä ”[a]ntautuakseen vallankumoukselle on antauduttava Havvalle, sillä vallankumous on ilma, jota Havva hengittää ja vuode, jolla Havva rakkautensa jakaa. Päästäkseen Havvasta on antauduttava vallankumoukselle, sillä jostakin on löydettävä ilma, jota hengittää ja vuode, jolla levätä.” (PK, 228.)

”Pirkon” kaipaaman vallankumouksen yhteiskunnallinen sisältö jää ohueksi. *Punainen erokirja* ei avaa, millaisena ”Pirkon” kaipaaman vallankumouksen tulisi toteutua, ja millä poliittisilla toimilla se tulisi toteuttaa. Vallankumous on jotain, mitä ”Pirkko” kaipaa kiihkeästi, mutta jonka todellista luonnetta on vaikeaa kuvata konkreettisesti. Tämä näkyy tavassa, jolla ”Pirkko” yrittää kömpelösti sanallistaa oman ymmärryksensä vallankumouksesta Teatterikoulun näyttelijälinjan pääsykokeessa: Mutta eikö ole niin, että pienet tilanteet ovat usein heijastuksia isommista? (Kuulustelijat vilkaisevat toisiaan. Hän huomaa sanoneensa hyvin ja innostuu siitä.) Eikö ole niin, että jos joku osoittaa epäsolidarisuutta ihan pikku asiassa, vaikkapa Tampaxin lainaamisessa toiselle hätätilanteessa, niin se saattaa olla merkki epälojaaliudesta, mikä jossakin toisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa saattaa olla suorastaan kohtalokasta. [- -] Kyllä hän tarkoittaa vallankumousta, nimenomaan sitä. Ja valmistautumista siihen. Se, että kieltäytyy, tämä on vain yksi esimerkki mutta tapahtunut tosiasia, lainaamasta Tampaxia toiselle juuri ennen akrobatian tuntia, saattaa tosipaikan tullen merkitä esimerkiksi sitä, ettei lainaa kivääriään toverille tilanteessa, esimerkiksi taistelussa, silloin kun toveri sitä tarvitsee. Kyllä. Hänelle sopii oikein hyvin, että palataan näihin arkisimpiin asioihin. (PE, 252.)

Teoksen edetessä osoittautuu, että taistolaisten ymmärrys vallankumouksesta poikkeaa ”Pirkon” omasta vallankumouksen määritelmästä. Ero kirkastuu kohtauksessa, jossa koulun raati arvioi opiskelijoiden edistymistä. Vaikka ensin ”Pirkko” saa varovaisia kehuja suorituksistaan ja asenteestaan, kääntyy raadin katse pian ”Pirkon” ja Havvan suhteeseen, joka koetaan koulun kannalta ”ongelmalliseksi”. Raati perustelee huomiotaan ensin identiteetillä: ”Opettajat ovat havainneet ongelmia sekä hänen että Havvan naisen identiteetin muodostumisessa. Naisidentiteetin puuttuminen näkyy kummankin roolityössä.” (PK, 275.) Toinen argumentti on vielä edellistä murskaavampi:

Naisen identiteettiäkin vakavampi kysymys on tietysti vallankumouksellisen liikkeen uskottavuus. – Totta kai, ymmärtää hän. Koulun johto on yrittänyt, osin aivan positiivisin, osin vaihtelevin tuloksin terottaa oppilaiden mieliin, että vallankumouksellisen, maailmanhistorian kulkuun vaikuttavan ihmisen on oltava kaikissa suhteissa mahdollisimman esimerkillinen. Jokainen yksilö, jokainen tiili muurissa on tavallaan vallankumouksen näyteikkuna. Ja

käänteisesti: jokainen kyseenalaisesti käyttäytyvä yksilö asettaa koko vallankumouksellisen liikkeen kyseenalaiseksi. –Niin, sanoo hän ja miettii, haluaako raati hänen sanoutuvan irti Havvasta nyt heti, vai jätetäänkö hänelle harkinta-aikaa, riittääkö suullinen lupaus, vai vaaditaanko häneltä allekirjoitettu paperi lupauksesta. (PE, 276.)

Vaatus Havvasta eroamisesta vallankumouksen nimissä osoittaa ”Pirkolle” lopullisesti sen, kuinka syvä juopa hänen ja ”vallankumouksellisen liikkeen” ymmärryksessä vallankumouksesta vallitsee. Tämä näkyy selvemmin katkelman jatkossa, jossa paljastetaan, mistä lähteestä huoli vallankumouksellisen yksilön esimerkillisyydestä oikein kumpuaa:

–ASSin⁷¹ pojat puhuvat tiettyyn sävyyn Teatterikoulun tytöistä, pöydän takaa paljastetaan. –Ja se huolestuttaa paitsi meitä, myös vanhempia tovereita. (Vanhemmat toverit olivat pahinta mitä tiesin. [- -] Nämä edustivat nimettöminä ja näkymättöminä kommunistisen puolueen vallankumouksellisinta liikettä, sitä, johon minäkin olin sitoutunut. Näistä vanhemmista tovereista lähtivät hermosäikeet koko maailman vallankumoukselliseen liikkeeseen, ja voi sitä, josta nämä nimettömät ja kasvottomat huolestuivat.) (PE, 276–277.)

”Vanhempiin tovereihin” kohdistuneen kritiikin kautta siirryn erittelemään sitä subjektipositiota, josta *Punainen erokirja* taistolaisrepresentaatiota rakentaa. Kuten olen aiemmin esittänyt, valtdiskurssissa taistolaisuus esitetään tyypillisesti monikkomuodossa: me-retoriikan avulla yksilö asettaa oman toimintansa kollektiiviseen kehykseen ja selittää koko liikkeen toimintaa ja sen syitä. Selvimmin tämä näkyi Juha Ruusuvuoren *Stallarissa*, jossa päähenkilö 1970-luvusta puhuessaan pidättäytyy minämuodon käyttämisestä lähes kokonaan. Myös valtdiskurssissa me-puhe on leimallista, mutta se toimii eri funktiossa: siinä missä valtdiskurssissa oma kokemus selittää koko liikkeen toimintaa, pyrkivät vastadiskurssissa me-muotoon rakennetut puheenvuorot problematisoimaan yhtä monoliittista näkemystä liikkeestä.

Punaisessa erokirjasta kollektiivinen me-puhe puuttuu kuitenkin lähes kokonaan. Romaanin kerronta vaihtelee minämuodon ja kolmannen persoonan välillä, toisinaan jopa saman lauseen sisällä. Tämä jakautuminen näkyy myös teoksen kerronnassa: 1970-luvulle sijoittuva menneisyys kerrotaan pääosin heterodiegeettisestä kerronta-asemasta, mutta 2000-luvun nykyhetki homodiegeettisesti. (Koivisto 2011, 44.) Saision kerronnan metafiktiiviset elementit toistuvasti rikkovat ja kyseenalaistavat kertomuksen eheyttä, mimesistä. Omaelämäkerrallisen teoksen selitysvoima muuttuu epäluotettavaksi, kun kertoja itse kyseenalaistaa tapahtumien kulun omaa kerrontaa koskevalla pohdinnallaan. *Punaisessa erokirjassa* muistojen totuudellinen luonne kyseenalaistetaan, ja muistelijan osuutta kertomansa rakentamisprosessissa korostetaan⁷²:

⁷¹ Akateeminen Sosialistiseura, Helsingin yliopistossa toiminut SOL:iin kuulunut opiskelijajärjestö.

⁷² Omaelämäkerran kirjallinen pohdinta on leimallista myös Jorma Ranivaaran *Upseerin parempi elämä* -romaanille, jossa minäkertoja pohtii hiukan *Punaisen erokirjan* autofiktiiviseen luonteeseen näin: ”Maikki sanoi, että sen takia minun olisi käytettävä myös elämäkerrassa keskustelua, joka olisi kylläkin kuvitteellista, mutta kuvitteellisuudestaan huolimatta totta, vaikka

Tätä lausetta ei sanottu sinä yönä, kun tulimme Havvan kanssa juhlimasta homoseksuaalisuuden kriminalisoinnin päättymistä. Voi olla, että koko juhlaakaan ei ollut. [- -] Voi olla, että en koskaan käynyt Havvan kanssa Ketin luona Nervanderinkadulla, voi olla. En muista. [- -] Käytin kuitenkin kirjailijan oikeutta asettaa kuulemani lause mihin yhteyteen ja kenen suuhun sen parhaiten katsoin sopivan. (PE, 269.)

Toisin kuin *Paratiisin kartassa*, *Stallarissa* tai *Agitaattorin morsiamessa*, omaelämäkerrallinen kerronta ei rakenna taistolaisuudesta eheää, me-kokemukseen perustuvaa kuvaa. Oma kerrontaansa kyseenalaistava kertoja kyseenalaistaa omaelämäkerrallisiin teksteihin liitetyn lupauksen ”totuuden antamisesta”.⁷³ Autofiktiossa minän jakautuminen ja sen peittely-yritykset tuodaan näkyville, jolloin koko omaelämäkerran projektin onnistumisen mahdollisuus kyseenalaistuu (Koivisto 2011, 37). Tulkintani mukaan *Punaiselta erokirjalta* on turha kysyä selitystä taistolaisuuden synnylle, sillä romaanista on luettavissa vain henkilökohtaisia syitä.

Kuten Päivi Koivisto väitöskirjassaan toteaa, on *Punainen erokirja* nimensä mukaisesti kirja eroista: erosta suureen rakkauteen Havvaan, naissuhteista johtuvasta erosta äitiin, irtiotosta taistolaisesta teatteripolitikoinnista ja lopuksi myös eroamisesta ”Sunnuntailapsesta”, joka kirjan viimeisillä sivuilla pakkaa tavaransa ja muuttaa lapsuudenkodistaan. (Koivisto 2011, 9.) Jokainen *Punaisen erokirjan* ero on ”Pirkolle” omalla tavallaan vaikea, jopa traumaattinen kokemus. Kärjistetyimmillään tämä näkyy erosta Havvasta, joka vie ”Pirkon” lopulta unilääkepurkki kädessä itsemurhan partaalle (PE, 237–238). Eronteko toteutuu jo romaanin nimen tasolla, ja jonka purkaminen jatkuu myöhemmin: ”Minäkin olen toinen, väistämättä, ja Punainen erokirja, jonka kirjoitan uudelleen, on toinen kuin se Punainen erokirja, joka katosi elokuun seitsemännen päivän aamuna kello viisi.” (PE, 17.)

Merkittävää *Punaisen erokirjan* taistolaisrepresentaation kannalta on se, ettei eroa liikkeestä eksplikoida suoraan. Päivi Koiviston (2011, 182) tulkinnassa eroamiseen liikkeestä vihjaa ”Pirkon” saama tuomio koulun johdon edessä. Eron ääneenlausumattomuus tekee kuitenkin post-taistolais-subjektista mahdottoman: subjektin olemus ei palaudu mihinkään tiettyyn hetkeen, josta subjekti voisi muistella mennyttä. Näin ollen Saision subjekti *Punaisessa erokirjassa* jää kuitenkin liikkuvaksi. Se kieltäytyy ottamasta asemaa, josta antaisi tunnustuksen ja selittäisi syitä liikkeen toiminnalla. Se kieltäytyy ottamasta vastuulleen valtaa, jolla voisi määritellä muiden liikkeissä olleiden subjektien kokemukset.

---

se esitettäisiin vuorosanoilla, joita ei olisi koskaan todellisuudessa lausuttu, keskustelun sisältö olisi ehkä todempikin kuin todellisuus, koska vuosien mittaan siitä olisi pudonnut aines, jota ei olisi tarpeellista muistaa.” (Ranivaara 2003, 15.)

⁷³ Lea Rojolan (2002, 74) mukaan minän kirjoituksiin – joihin omaelämäkerrallisetkin tekstit voidaan laskea – on alusta asti kuulunut ”lupaus totuudesta”.

Mikä erottaa *Punaisen erokirjan* häpeän kokemuksen esimerkiksi *Paratiisin kartan* kuvaamasta häpeästä on sen käsittelytapa. Saision romaanissa taistolaisuuteen kietoutuva häpeä ei laukaise tunnustusreaktiota. Sen sijaan *Punainen erokirja* tuntuu ”Pirkon” häpeän kokemuksesta eritellessään kommentoivan metatasolla valtakurssin esittämiä vaatimuksia häpeään ja tunnustukseen. Kertoja luettelee tilanteita, joissa häpeä syntyy, ja *esittää* siihen sopivalta tuntuvaa reaktiota. Suhtautuminen häpeän tunteisiin on lähinnä ironinen:

Häntä hävettivät seuraavat asiat: itkeminen vallankumouksellisessa tilanteessa. (Hänelle vakuutettiin, että hänenkaltaisensa vahvan ja tasapainoisen ihmisen murtumisen näkeminen oli kaikille läsnäolijoille puhdistava ja koskettava elämys) Kyvyttömyys ottaa lopullista kantaa häntä itseään kohdanneeseen vääryyteen. Yritys sovittaa tilanteessa, missä olisi pitänyt uskaltaa ottaa lopullinen kanta. (Sitä tosiaan hämmästeltiin, syystä.) Tukeutuminen poliittisesti arveluttaviin voimiin. (Hän oli kyllä rakastunut ja hurmaantunut kivikasvoisiin partisaaneihinsa, mutta näiden ylitse hän vielä yritti tavoittaa vallankumouksen sydäntä.) Tukeutuminen mitä hämmästyttävimpiin lohdutuksen sanoihin. (Laulunopettaja. – Jos ihmisellä on vikaa hermoratojen kytkeytymisessä, niin kuin tiede on homoseksuaaleista todennut, niin ei se sen ihmisen oma vika voi olla.) (PE, 282.)

Häpeän suhde taistolaisuuteen tiivistyy tavassa, jolla ”Pirkko” kuvaa ironisesti vallankumousta: ”puhtaana” ja siihen osallistuneita puolestaan häpeän likaamina. Kuvauksesta on luettavissa taistolaisuuden jälkiviisasta nykypäivän arvioimista koskevaa metatason kommenttia:

Vallankumouksella on sellainen ominaisuus, että se aiheuttaa paljon suuria ja puhtaita tunteita, jotka jo seuraavina päivinä laimenevat arkipäivään. Vallankumous on hyvä myrskyn nostattamisessa, mutta harvoin se oikeasti mitään upottaa. Vallankumous on puhdas luonteeltaan; siihen osallistuneissa se usein aiheuttaa häpeää. (PE, 282.)

Punainen erokirja ei tarjoa selkeästi yhteiskunnallisesti tai uskonnollisesti motivoitunutta syytä taistolaisuudelle. *Punainen erokirja* representoi taistolaisuutta, jota ei kuvata niin tunnustamisen kuin poliittisenkaan kehystyksen kautta, eikä se vastaa valtakurssin kutsuun. Teoksen taistolaisrepresentaatiosta ei ole löydettävissä yleistä syytä sille, miksi taistolaisuus tapahtui. Se taistelee yhtenäistä, menneestä taaksepäin kulkevaa tulkintaa vastaan. ”Pirkon” hakeutuminen liikkeeseen palautuu henkilökohtaisiin syihin. Näin ollen ”Pirkko” hylkää selittäjälle varatun subjektiposition. Saision romaanissa taistolaisrepresentaation häilyvyys tarjoaakin mahdollisuuden esittää taistolaisuutta vailla siihen liitettyä vaatimusta ilmiön selittämisestä.

PÄÄTÄNTÖ

Pro gradu -työssäni tutkin taistolaisuuden representaatioita suomalaisessa 1990–2000-lukujen nykyromaanissa. Tutkielmassani kävin läpi tapoja joilla taistolaisuutta suomalaisessa romaanitraditiossa muistetaan ja kuvataan ja miten nämä taistolaisrepresentaatiot liittyvät laajemmin taistolaisuuden merkityksestä käytäviin neuvotteluihin. Tutkielmani nimi ”*Olen minä kyseenalaistanut*” – suomalainen nykyromaanin ja taistolaisuuden merkityskamppailut viittaa kolmeen eri merkitykseen. Se sisältää ensinnäkin suoran lainauksen Laura Honkasalon *Sinun lapsesi eivät ole sinun* -romaanin päähenkilö Nellin (SLEOS, 293) suusta. Lainauksen kontekstissa Nelli toteaa, ettei hänen uskonsa vasemmiston aatteisiin palaudu vanhempien taistolaisuuteen. Toinen merkitys liittyy yleisemmin käsittelemääni taistolaiskeskusteluun ja kuvaa sen eri positioita. Kolmanneksi nimi kytkeytyy myös diskurssilla operoivan tutkijan positioon: piilevien valtasuhteiden ja luonnollistuneiden diskurssien paljastaminen vaatii tutkijalta jatkuvaa ”terveen järjen” kyseenalaistamista.

Tutkielmani kulki kronologisesti taistolaisuuden historiasta kohti 2000-lukua. Käsiteltyäni taistolaisuuden historiallisia syitä ja selityksiä siirryin tutkimaan tarkemmin sitä, millä tavoilla taistolaisuudesta ja sen historiallisesta merkityksestä kirjoitetaan nykyään. Väitin, että nykyisessä taistolaiskeskustelussa elää tällä hetkellä useita yhtäaikaista käsityksiä taistolaisuuden merkityksestä, sen synnystä ja seurauksista. Nämä erilaiset taistolaisuustulkinnat elävät jännitteisessä kilpailutilanteessa, jossa tavoitteena olisi muodostaa lopullinen, ”totuudellinen” kuva taistolaisuudesta. Lähestyin kysymystä diskurssin käsitteen kautta. Tutkimuksessani esittelin kolme erilaista taistolaisdiskurssia: taistolaisuus uskonnollisena hurmosliikkeenä, taistolaisuus väärinymmärrettyä yhteiskunnallisena liikkeenä ja taistolaisuus henkilökohtaisena pettymyksenä. Nämä diskurssit sisältävät oman retoriikkansa, jolla diskurssi operoi ja tekee itsensä näkyväksi, ja ne tuottavat kolme eri tulkintaa aiheesta nimeltä taistolaisuus.

Kolmen pääteokseni (*Paratiisin kartta*, *Sinun lapsesi eivät ole sinun*, *Punainen erokirja*) kontekstualisoivalla lähiluvulla osoitin, miten hahmottelemani taistolaisdiskurssien artikulaatiot ilmenevät nykyromaanissa. Lähestyin tutkimuskysymystäni representaation, diskurssin, ideologian, hegemonian ja unifikaation käsitteiden avulla. Analyysini aluksi pohdin hieman syitä taistolaisromaanien ilmeisiin yhteneväisyyksiin. Tutkielmassani osoitin taistolaisuuden stereotyyppisen representaation syy palautuu osittain viihderomaaneille ominaisiin lajikonventioihin: juonellisesti erehdyttävän paljon toisiaan muistuttavat *Muistan sinut Amanda*,

Kohtauspaikka Marinad, Paratiisin kartta ja Agitaattorin morsian ovat kaikki luettavissa osaksi viihderomaanin genreä. Sen sijaan taistolaisuuden tunnustuksellisuuden tai kollektiivisen selitysmallin syntysyitä on mielekkäämpää etsiä diskurssin käytännöstä. Tulkinnessani diskurssin toiminta selittää, miksi tietyt piirteet toistuvat lähes identtisinä lähes kaikissa aihetta käsittelevissä romaaneissa 1990-luvun alusta 2000-luvun loppuun.

Tiivistän tutkielmani tulokset kahteen taulukkoon. Taulukko 1 sisältää hahmottelemani valtakurssin piirteet ja niiden artikulaatiot käsittelemissäni romaaneissa. Analyysilukuni lähiluvun perusteella voin todeta, että selkeimmin valtakurssi artikuloituu Anja Snellmanin romaanissa *Paratiisin kartta*. Snellmanin romaani vastaa taistolaiskriitikoiden esittämään pyyntöön julkisesta tilinteosta. Romaani sisältää lähes kaikki taistolaiskriitikeissä toistuneet huomiot taistolaisuudesta: liike oli hulluutta, jopa potentiaalisesti vaarallinen massaliike agenttiyhteyksineen, eikä sille löydy poliittisesti järeitä selityksiä. *Paratiisin kartan* taistolaiskuvaa rakennetaan me-retoriikalla. Samalla se pyrkii esittämään hurmoksellisuuden kautta selityksen liikkeen toiminnasta.

Taulukko 1

Valtakurssin keskeiset piirteet	<i>Paratiisin kartta</i> (1999/2001)	<i>Sinun lapsesi eivät ole sinun</i> (2001/2003)	<i>Punainen erokirja</i> (2003)	Esimerkkejä muista taistolaisromaaneista
Kääntymyskokemus	x		x	<i>Agitaattorin morsian, Nuoruuden yliopistot, Muistan sinut Amanda, Upseerin parempi elämä</i>
(Ääneenlausuttu) post-taistolainen subjekti	x			<i>Stallari, Agitaattorin morsian</i>
Uskonnollinen retoriikka	x			<i>Muistan sinut Amanda</i>
Taistolaisuus ja me-retoriikka	x			<i>Upseerin parempi elämä, Kohtauspaikka Marinad</i>

Taulukko 2

Vastadiskurssien piirteitä	<i>Paratiisin kartta</i> (1999/2001)	<i>Sinun lapsesi eivät ole sinun</i> (2001/2003)	<i>Punainen erokirja</i> (2003)	Esimerkkejä muista taistolaisromaaneista
Taistolaisuuden puolustamisen artikulaatio		x		<i>Muistan sinut Amanda</i>
Me-retoriikan sijaan kertova minä		x	x	<i>Nuoruuden yliopistot, Naaraan aika</i>
Taistolaiskokemuksien moniäänisyys		x		<i>Muistan sinut Amanda</i>
Ei kollektiivista selitystä taistolaisuudelle		x	x	<i>Agitaattorin morsian, Muistan sinut Amanda, Upseerin parempi elämä</i>

Taulukko 2 esittelee puolestaan valtakurssin haastavien vastadiskurssien piirteet. Kuten analyysilukuni osoittaa, *Sinun lapsesi eivät ole sinun* asettuu vallitsevaa valtakurssia vastaan palauttamalla taistolaisrepresentaation takaisin poliittiselle kehystykselle uskonnollisesta tai huumorillisesta kehystyksestä. Honkasalon romaani vastaa suoraan taistolaiskriitikoiden esittämään kritiikkiin, ja asettuu taistolaisuutta puolustavaan subjektiposition, ja puolustaa taistolaisuuden muistamista myös muuna kuin nostalgiana tai kyvyttömyytenä ymmärtää ”nykypäivän realismi”. Teoksen taistolaisrepresentaatioissa kaikuvat J. P. Roosin (2005) ja Heikki Mäki-Kulmalan (2004/2008) puheenvuoroista tutut valtakurssia vastustavat argumentit.

Punaisen erokirjan taistolaisrepresentaatio on muita kuvauksia kompleksisempi. Teos representoi taistolaisuutta, jota ei kuvata niin tunnustamisen kuin poliittisenkaan kehystyksen kautta, eikä se vastaa valtakurssin tunnustamista vaatimaan kutsuun. Teos ei myöskään anna selkeästi yhteiskunnallisesti tai uskonnollisesti motivoitunutta syytä taistolaisuudelle. *Punainen erokirja* taistelee yhtenäistä, menneestä taakse päin kulkevaa tulkintaa vastaan. Se kieltäytyy ottamasta sille tarjottua subjektipositiota koko liikkeen olemuksen selittäjänä. *Punainen erokirja* onkin selvärajaisuutta vastustavalla taistolaisrepresentaatiolla osoitus siitä, kuinka valtakurssin vahvasta voimasta huolimatta sanataiteella on myös ainutlaatuinen taito toistaa todellisuutta toisin.

Diskurssin toiminnan kannalta on mielenkiintoista pohtia myös sitä, miksei taistolaisuudesta kirjoittaessa kukaan ei ole rohjennut tarttua taistolaisuuden entäpä jos -mahdollisuuteen.

Taistolaisuudelle ei ole kirjoitetut fiktiivistä loppua, jossa olisi käsitelty se mahdollisuus, että liike olisikin onnistunut tavoitteessaan. Toistaiseksi aihe onkin sopinut vain realistiseen kerrontaan eivätkä villit utopiat eivät ole saaneet sijaa. Voidaan kysyä, olisiko ajatus liian pelottava – vai kenties liian kaukainen?

Kysymys on tietenkin vaikea, sillä kenelläkään ei ole tarkkaa käsitystä siitä, minkälainen taistolainen triumpfi olisikaan voinut olla. Riittävätkö abstraktiot – yhteisrintamassa työläisten maailmanlaajuinen yhteistyö! Vai kenties konkretiat – eläköön sosialistinen Suomi?

Erään vastauksen taistolaisuuden utopian puuttumiseen tarjoaa Mark Fisherin (2009) käsite kapitalistisesta realismista. Tällä hän tarkoittaa tilannetta jossa kapitalismi on juurtunut niin keskeiseksi maailmankuvan tuottajaksi, ettei muuta vaihtoehtoa voi realistisesti enää kuvatakaan. 1970-luvusta kirjoittaminen asettuu 1990- ja 2000-luvulla tilanteeseen, jossa 1970-luvun vasemmistolainen hegemonia törmää nykyiseen uusliberalistiseen hegemoniaan. Suomi on erityisesti 2000-luvulla kulkenut kohti yhteiskuntaa, jossa kysymykset luokkasuhteista ja ideologiasta vaikuttavat vanhentuneilta. Tällaisessa maailmassa Kansallista Kokoomusta edustava presidenttiehdokas voi Bob Helsinki -mainostoimiston avulla mainostaa itseään työväen presidenttinä ja hymyssä suin todeta vastakkainasettelun ajan olevan ohi.

Vallitsevan taistolaisuusdiskurssin valossa voisi pessimistisesti olettaa mahdollisen taistolaisuuden utopian rakentuvan kapitalismin realismin ”realiteeteille” ahdistavana, haljuna maailmana. Kirjallisuudella on kuitenkin ainutlaatuinen mahdollisuus kuvitella maailmaa – ja sen realiteetteja – myös toisin. Kirjallisuudentutkija Jussi Ojajärvi (2006, 38) onkin todennut, että kirjallisuudesta voi muodostua ”rakentava faktori”, joka ”liikuttaa historiaa ja sen ymmärtämisen paradigmoja luomalla uusia kysymisen paikkoja.”

Kymmenen vuotta sitten John Lagerbohm (2004, 262) penäsi taistolaisuuden kokonaiskuvan arviointia muiden kuin taistolaisten toimista. Voi vain arvailla, olisiko Lagerbohm tyytyväinen tutkimustilanteeseen vuonna 2014. Kuten johdantoluvussani osoitin, on aihetta käsittelevää historiallista ja sosiologista tutkimusta julkaistu jatkuvasti vielä 2010-luvullakin. Aihetta koskeva kirjallisuudentutkimus on kuitenkin vielä käytännössä olematonta. Oma pro gradu -tutkielmani on vasta suppea katsaus aiheeseen, jonka laajempi tutkiminen erityisesti taistolaiskuvan dekonstruktion kautta tuntuu tärkeältä ja mielekkäältä. Johtuen laajasta tutkimuskysymyksestäni oma tutkielmani jää paikoittain liian deskriptiiviseksi, joten jatkotutkimuksessa tiukempi rajausta ja tarkempi teoria voisi olla paikallaan.

Tutkielmani keskeisin tarkoitus on ollut osoittaa se, kuinka taistolaisuudeksi kutsumassamme ilmiössä ja sen liepeillä vallitsee samanaikaisesti monia keskenään kamppailevia tulkintoja. Tarkoitukseni ei ollut muodostaa taistolaisuuden totuutta, vaan päinvastoin problematisoida taistolaisuuden totuutta. Taistolaisuuskeskustelua kontekstualisoidessani ja puidessani olen tietoisesti antanut tilaa taistolaisuutta kriittisesti muistaville puheenvuoroille. Tavoitteenani on ollut osoittaa taistolaiskriitikoiden huoli liian helläkätisestä muistelusta turhaksi, sillä vallitseva diskurssi päinvastoin suosii taistolaisuuden esittämistä epäilyttävässä valossa.

Diskurssia tutkivan täytyy hyväksyä myös omaan tutkijaposition liittyvä vallankäyttäjän rooli. Tarttuessani taistolaisuuden tuottamista käsittelevään aiheeseen tuotin ja vahvistin myös itse erilaisia taistolaisuuteen liittyviä mielikuvia ja luuloja. Uskon ja toivon tutkielmani kysymyksenasettelun ja toteutuksen joutuvan vielä vastavuoroisesti kyseenalaistetuksi. Ilkka Kylävaaraa (2004, 12) löyhästi mukaillen totean: Jos joku ymmärtää tutkielmani kautta taistolaisuutta uudella tavalla – hienoa. Jos joku taas pahastuu ja tuntee tarvetta ottaa tutkielmastani mittaa omalla tutkimuksellaan – loistavaa.

LÄHTEET

Primäärilähteet

Honkasalo, Laura 2001/2003. *Sinun lapsesi eivät ole sinun* [= SLEOS]. Jyväskylä: Gummerus.

Saisio, Pirkko 2003. *Punainen erokirja* [=PE]. Juva: WSOY.

Snellman, Anja 1999/2001. *Paratiisin kartta* [=PK]. Keuruu: Otava.

Sekundäärilähteet

Sanomalehtiartikkelit

Halonen, Jukka 2013a. Joukkovoima enää muisto. . *Iltalehti Taistolaiset-extra* 2013.

Halonen, Jukka 2013b. Keskeiset taistelijat. *Iltalehti Taistolaiset-extra* 2013.

Hirvasnoro, Kai 2004. Taistolaisten aatteen hurmio ja luopumisen tuska. *Kansan Uutiset Viikkolehti* 12/2004.

Honkasalo, Laura 1999. Taantumuksellinen taistolaisopettaja muistelee. *Kulttuurivihkot* 4/1999. <http://www.kulttuurivihkot.fi/jutut/19994/snellman.html> (21.5.2014).

Hurmeranta, Markku 2004. Taistolaisuus elähdyttää enää viihdebisnestä. *Taloussanomien* verkkosivu 19.8.2004. <http://www.taloussanomien.fi/arkisto/2004/08/20/taistolaisuus-elahdyttaa-ena-viihdebisnesta/200422983/12> (21.5.2014).

Jaakkonen, Juha 2013. Kovimmat kommunistit. *Iltalehti Taistolaiset-extra* 2013.

Jyrkinen, Kari 2004. Poliittinen laululiike uskoi parempaan huomiseen. *Kulttuurivihkot* 2/2004.

Kajander-Ruuth, Sanna 2002. Kaipuu punalipun alle. *Iltta-Sanomien Plussa* 26.1.2002.

Kiiski, Timo 2013. ”Miksi demonisoidaan?” *Iltalehti Taistolaiset-extra* 2013.

Kiiski, Timo 2013. Taistolaiset – uhka vai ei? *Iltalehti Taistolaiset- extra* 2013.

Kiiski, Timo 2013. ”Yhteishenki oli unohtumaton.” *Iltalehti Taistolaiset- extra* 2013.

Saari, Kirsikka 2001. Lapsuus punalipun alla. *Ylioppilaslehti* 7.9.2001. <http://ylioppilaslehti.fi/2001/09/lapsuus-punalipun-alla/> (21.5.2014).

Sihvonen, Juha 2004. Taistolaisuus ja vallankumouksen pelko. *Historiallinen aikakauskirja*. 2/2004. <http://pro.tsv.fi/haik/HAIK0204/paakirjoitus0204.pdf> (21.5.2014).

Zyskowicz, Ben 2004. Taistolaisten tavoitteena oli diktatuuri. *Ylioppilaslehti* 8/2004. <http://ylioppilaslehti.fi/2004/04/ben-zyskowicz-taistolaisten-tavoitteena-oli-diktatuuri/> (21.5.2014)

Tutkimuskirjallisuus

Althusser, Louis 1976/1984. *Ideologiset valtiokoneistot*. Suom. Leevi Lehto & Hannu Sivenius. Tampere. Kansankulttuuri & Vastapaino.

Bäckström, Jouni & Bäckström, Reino 2007. *Työväen laulukirja*. Hämeenlinna: Karisto.

Boxberg, Katja & Heikka, Taneli 2009. *Lumedemokratia: pamfletti*. Helsinki: WSOY.

Eskola, Seikko 2006. *Historian kuolema ja kulttuurien taistelu: kirjoituksia historiasta ja nykyajasta*. Helsinki: Edita.

Fisher, Mark 2009. *Capitalist Realism. Is There No Alternative?* Winchester: Zero Books.

Hall, Stuart 1992. *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Toim. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa & Lawrence Grossberg. Tampere: Vastapaino

Hall, Stuart 1999. *Identiteetti*. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.

Hollsten, Anna 2012. Tapaus Kejonen: esimerkki 1960- ja 1970-luvun tunnustuskirjallisuuden ja julkisuuden suhteesta. *Avain* 1/2012, 3–18

Hentilä, Seppo; Jussila, Osmo; Nevakivi, Jukka (toim.) 2000. *Suomen poliittinen historia 1809–1999*. Juva: WSOY.

Huttunen, Rauno 2012. Louis Althusser koulutuksen ideologisuudesta. Teoksessa *Kasvatustieteiden suunnannäyttäjät*. Toim. Tapio Aittola. Helsinki: Gaudeamus,

Hyvärinen, Matti 1994: *Viimeiset taistot*. Tampere: Vastapaino.

Hämeen-Anttila, Virpi 2008: *Muistan sinut Amanda*. Keuruu: Otava.

Kallinen, Timo 2000. 70-luku. Teoksessa *Pitkä 70-luku: valokuvia ja muistikuvia*. Toim. Timo Kallinen & Veikko Koivusalo. Helsinki: Kustannusyhtiö T-A tieto, 6–23.

Karkama, Pertti 1998. *Kulttuuri ja demokratia. Kirjoituksia kulttuurin nykytilasta*. Helsinki: SKS.

Karkulehto, Sanna 2007. *Kaapista kaanoniin ja takaisin : Johanna Sinisalon, Pirkko Saision ja Helena Sinervon teosten queer-poliittisia luentoja*. Oulu: Oulun yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:9789514286117> (21.5.2014).

Karvonen, Erkki 1993. Koplataan, koplataan! Eräs muotoilu artikulaatioteoriasta. <http://people.uta.fi/~tierka/artikukoplaus.htm> (21.5.2014).

Kastari, Pirkko 2000. Maolaiset – 60-luvun nuoret, jotka joutuivat marginaaliin. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkojulkaisut/Kastari_Pirkko-Liisa.pdf (21.5.2014).

Kempainen, Ossi 2004. Toimittajaliitto. Teoksessa *Taistolaisuuden musta kirja. Muistoja*. Toim.

Ilkka Kylävaara. Juva: WSOY. 194–197.

Kauniskangas, Kerttu 1971. *Mutta ne toverit!* Tampere: Tampereen kirjapaino Oy.

Kilpinen, Inkeri 2004. Toinen maailma näyttämöllä suomettumisen pahimpaan aikaan. Teoksessa *Taistolaisuuden musta kirja. Muistoja*. Toim. Ilkka Kylävaara. Juva: WSOY. 98–109.

Koivisto, Päivi 2011. *Elämästä autofiktioksi. Lajitradition jäljillä Pirkko Saision romaanisarjassa Pienin yhteinen jaettava, Vastavalo ja Punainen erokirja*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7113-3> (21.5.2014).

Kontula, Anna 2003. *Kuollut muttei kuopattu – taistolaisuus ja miten sitä muistetaan*. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <http://tampub.uta.fi/handle/10024/90139> (21.5.2014).

Kylävaara, Ilkka (toim.) 2004. *Taistolaisuuden musta kirja. Muistoja*. Juva: WSOY.

Lagerbohm, John 2004. Raportti perusasioista nro: 61 911 000. Teoksessa *Taistolaisuuden musta kirja. Muistoja*. Juva: WSOY, 262–273.

Lindfors, Pertti 2004. Taistolaisten tiedevainot. Teoksessa *Taistolaisuuden musta kirja. Muistoja*. Juva: WSOY, 169–173.

Lehtonen, Mikko; Koivunen, Anu (toim.) 2011. Miltä tuntuu todella? Arjen kulttuuriset merkityskamppailut. Teoksessa *Kuinka meitä kutsutaan? Kulttuuriset merkityskamppailut nyky-Suomessa*. Toimittaneet Anu Koivunen ja Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino, 7–39.

Lehtonen, Mikko 1996. *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.

Malmio, Kristina 2011. Sukupuoli, yhteiskunta, valta, kirjallisuus. Feministisen kirjallisuudentutkimuksen sosiologisuus. Teoksessa *Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa*. Toim. Erkki Ruohonen, Voitto Sevänen & Risto Turunen. Helsinki: SKS, 183–217.

Mäki-Kulmala, Heikki 2004/2008. *Taistolaisuuden harmaa kirja*. Mediapinta.

Mills, Sara 1997. *Discourse*. London & New York: Routledge.

Ojajärvi, Jussi 2006. *Supermarketin valossa. Kapitalismi, subjekti ja minuus Mari Mörön romaanissa Kiltin yön lahjat ja Juha Seppälän novellissa "Supermarket"*. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1079. Vaajakoski: Gummerus.

Oksanen, Aulikki 2000. Kenen joukoissa seisot? Vähän taustaa laulutekstille. Teoksessa *Pitkä 70-luku: valokuvia ja muistikuvia*. Toim. Timo Kallinen & Veikko Koivusalo. Helsinki: Kustannusyhtiö T-A tieto, 128–129.

Oranen, Raija 2004. *Kohtauspaikka Marinad*. Jyväskylä: Gummerus.

Paalanen, Rauni 1990. *Agitaattorin morsian*. Jyväskylä: Gummerus.

Pajala, Mari 2011. Taistelu tulevaisuudesta. Muistelemisen politiikat television 50-vuotissarjoissa. Teoksessa *Kuinka meitä kutsutaan? Kulttuuriset merkityskamppailut nyky-Suomessa*. Toimittaneet Anu Koivunen ja Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino, 87–113.

Peltonen, Eeva 2005. Ihan pienesti liikkeessä. Tätimäistä posttaistolaisuutta. Teoksessa *Mitä on*

tehtävä? nuorison kapinan teoriaa ja käytäntöä. Toim. Tommi Hoikkala, Sofia Laine & Jyrki Laine. Helsinki : Loki-Kirjat,

Ranivaara, Jorma 2003. *Upseerin parempi elämä.* Juva: WSOY.

Relander, Jukka 1999. Taistolaisuuden psykohistoriaa. Teoksessa *Tunteiden sosiologiaa II: Historiaa ja säätelyä.* Toim. Sari Näre. Helsinki: SKS, 190–226.

Roos, J.P. 2005. Missä he ovat nyt? 60- ja 70-lukulaiset aktivistit 2000-luvulla. Teoksessa *Mitä on tehtävä? : nuorison kapinan teoriaa ja käytäntöä.* Toim. Tommi Hoikkala, Sofia Laine & Jyrki Laine. Helsinki : Loki-Kirjat, 53–102.

Rojola, Lea 2002: Läheisyyden löyhkä käy kaupaksi. Teoksessa *Kurittomat kuvitelmat. Johdatus 1990-luvun kotimaiseen kirjallisuuteen.* Toim. Markku Soikkeli. Turku: Turun yliopisto, 69–100.

Ruusuvuori, Juha 2009. *Stallari.* Juva: WSOY.

Seppälä, Antti 2003. *Todellisuutta kuvaamassa - todellisuutta tuottamassa. Työ ja koti television ja vähän radionkin uutisissa.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5126-9> (21.5.2014).

Sevänen, Erkki 2013. Nykykirjallisuuden yhteiskunnallinen kehitys. Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 2: kirjallinen elämä ja yhteiskunta.* Toim. Mika Hallila, Yrjö Hosiaisuus, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä ja Jussi Ojajarvi. Helsinki: SKS, 11–34.

Sinisalo, Taisto 1978. *Niin muuttuu maailma. Muistikuvia ja mielipiteitä.* Helsinki: Tammi.

Steinby, Liisa 2011. Subjektin ja sitä koskevien käsitysten historiaa. Teoksessa *Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa.* Toim. Erkki Ruohonen, Voitto Sevänen & Risto Turunen. Helsinki: SKS, 103–154.

Tarkka, Jukka 2012. *Karhun kainalossa. Suomen kylmä sota 1947–1990.* Helsinki. Otava.

Turunen, Risto 2011. Ideologia, diskurssi ja representaatio. Teoksessa *Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa.* Toim. Erkki Ruohonen, Voitto Sevänen & Risto Turunen. SKS, 298–336.

Saarinen, Taisto 1973. *SKP:n veljet keskenään.* Hämeenlinna: Karisto

Suominen, Tapani 1997. *Ehkä teloitamme jonkun. Opiskelijaradikalismi ja vallankumousfiktio 1960- ja 1970 lukujen Suomessa, Norjassa ja Länsi-Saksassa.* Helsinki: Tammi.

Vartti, Riitta 1992. *Nuoruuden yliopistot.* Jyväskylä: Gummerus.

Vartti, Riitta 1993. *Naaraan aika.* Jyväskylä: Gummerus.

Weckström, Kim 1984. *Puuluola/Trägrottan.* Suom. Kim Weckström. Helsinki: Painokaari Oy.

Vesikansa, Jarkko 2004. *Salainen sisällissota. Työnantajien ja porvariain taistelu kommunismia vastaan kylmän sodan Suomessa.* Keuruu: Otava.

Vihavainen, Timo 1991. *Kansakunta rähmällään: suomettumisen lyhyt historia.* Helsinki: Otava.

Williams, Raymond 1977/1988. *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus*. Suom. Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino.

Zachovalová, Lieko 1998. *Prahan ääni*. Helsinki: Edita.

Painamattomat lähteet

Lapualaismorsian. Ohjaus Mikko Niskanen. 1967.